

SAN LUCAS

Pa' Lucas yika'ajji' pa'aj pa' tunye'jkii pa' Jesús.

¹ Olots hekhewe' t'eku'mi' qu' nika'aji' kakha' tunye'jkii pe' wekwek te'wenhetii ha'ne hane'ej jina'mji'ju',*

² qa jinikfe'lets ekewe'en qe ta'lets in nifel ine'm hekhewe' ta'hijii in i'nk'aa'ija pa'aj in yi'wenijha qa hik hekhewe' iye nifel eke' wi'tlizei.*

³ Yakha' Lucas, yakhap iye in qi in week hejeeltaxik'uiha in iplu'uk'i ek in i'nk'a, qa humti qu' les le'wise' qu' hata'hijii qa' heyeili'ijpha'm qa' natsamijii ka' l'aka'the' qu' hika' e'm tenek'enhei Teófilo.*

⁴ Hats'inha qu' enikfee'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek l'ijatshenheti'yij.*

Pa' ewi't ángel nifelkii qu' nenekfik'i pa' Juan Bautista.

⁵ Qa tunye'jkii kekhewe' nelutsji' in mexe wita'ta'a' ka' Herodes ha' sehe' Judea, hikha' i'ni' pa' ewi't pa'i hii Zacarías. In'ji'teje'm pe' pa'il liyinyejeyek Abías, l'ithayifetskiyek. Pe' lewhe'ye' hii Elisabet ta'lets pekhewe' l'awa'mhitsik'i pe' ta'lets pa' Aaron'ik'i.*

⁶ Pa' Zacarías qa pe' lewhe'ye' Elisabet enewe'en watsathenketik'uiha pa' Dios, qa yijayanija iye

* **1:1** Ro 4:21; 14:5; Col 2:2; 4:12; 1Ts 1:5; 2Ti 4:17; He 6:11; 10:22

* **1:2** Jn 15:27; Hch 1:21; 26:16; 2P 1:16; 1Jn 1:1; 1Co 4:1; He 2:3

* **1:3** Hch 1:1; 23:26; 24:3; 26:25 * **1:4** Hch 18:25; Ro 2:18; 1Co

14:19; Ga 6:6 * **1:5** Mt 2:1; 1Cr 24:10

week kekhewe' yit'ij pa'qu' nanaqsiijkii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' nijanik'i in yijayaanija.*

⁷ Qa hamle lelitse' qe ints'ateki' pe' Elisabet qa hats lawa'mhits iye.

⁸ Ewi'l pa' neluji' pa'aj pekhewe' pa'il i'nji'teje'm pa' Zacarías, qa yasinji' pa'aj qu' net'ithayii pekhe' qi witlijtsitjii.*

⁹ Pa' hats leqfenyejeiji'jij pe' pa'il, qa yasinji' pa'aj pa' Zacarías qu' nuyetsji' pakha' foletsji' pe' witlijtsitjii pa' le'wis wititset t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij, qe qa' nene'lju' pa' ewjisii (inciense).*

¹⁰ In mexe ne'lju' pa'aj pa' yejutshenets ewjisii (inciense), qa pe' i'nfik'i olots qa iyinek pa'aj.

¹¹ Qa hik pa'aj qa we'nethinets pa' ewi'l laqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, ts'ap'a pa'aj, te'weyij pa' yiya'yik'i pa' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets in tene'lju' pa' ewjisii (inciense).*

¹² Pa' Zacarías in yi'wen pa'aj pa' ángel qi in yitjulaxijpha'm qa qi iye in niijiwei pa'aj.

¹³ Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Zacarías, hasu'uj e'nijiwei. Na' Dios hats t'eku'mij eju'l ka' iyinheye'j qa ke' ewhe'ye' Elisabet qa' nana'l pa' la's qa' eqiyi'ij hatse' Juan.*

¹⁴ Akha' qi qu' ne'sinheti'mkii qa olots iye pe'qu' qi qu' le'sitsi'imkii qu' nenektaxfik'i.

¹⁵ Qe pakha'an qi qu' qiyi'imji' hatse' na' Dios. Nite' iya'ji' hatse' pa'qu' winoye' qa niyatsik'e iye,

* **1:6** Gn 7:1; Hch 2:25; 8:21; Fil 2:15; 3:6; 1Ts 3:13 * **1:8** 1Cr 24:19; 2Cr 8:14; 31:2 * **1:9** Ex 30:7-8 * **1:11** Mt 2:13-14; 28:2; Lc 2:9; Hch 5:19; 8:26; 12:7 * **1:13** Gn 15:1; 16:11; 17:19; Mt 11:18; 14:27; Lc 1:30,60,63; 7:33; Nm 6:3; Jue 13:3-5

qa aje'eł qu' notpo'oj pa' Espíritu Santo qu' mente' neneketaxfik'i.*

¹⁶ Łakha' yepiletets hatse' pe'qu' olotse' enewe' łelits ka' Israel na' Yatsat'ax'inij hikna' łeqe Dios.*

¹⁷ Qa hik pakha' iye nojo'ok'oi hatse' nakha' Yatsat'ax'inij. Pakha'an hik łunye'j qa hik łet'unhenye'j iye hatse' ka' profeta'ik'i* Elías, *qe qa' naqsijkii pe' łatawjets pe' ł'alhei qu' nenpiletetsju' pe' łelits, (Mal 4:6)* qa nekhewe' nite' nek'enheyutax qa' hik łunyejeje' ka' łunyejei ne' yatsathen, hats'inha qu' nanamtax na' Yatsat'ax'inij qa' hatsłe nawatjilet'ik'ui.—

¹⁸ Ma' qa pa' Zacarías qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' łeke'ye' qu' humtii'ija aka'an? Qe yakha' hats yaława'ma'x qa ke' yiwhe'ye' iye hats ławamhi'.—

¹⁹ Qa yeku'ł pa'aj pa' ángel: —Yakha' Gabriel. Yakha' ye'meti'mkii nakha' Dios, hik nakha' ts'ukin ewetsju' qu' jintafaakateiju' qu' henfel e'm ekewe' łe'sits ink'aihits.*

²⁰ Qa hane'ej in nite' łumti qu' yijaayi'ija ke' k'efe'ltaxi'm. Ma' qa' ham e'lijeye' hane'ej yamijii qu' nana'ltax aka' hats hi'ttaxij ewets qe yijaa'ija hatse' qu' nana'ł aka'an.—

²¹ Qa pe' i'nfik'i olots qa hats nitatsittaxets pa'aj qu' nentenuifik'i pa' Zacarías, qa yiwjutsiten in-hats'ek in yape'efi pa' fołetsji' pe' witlijsitjii pa' łe'wis wititset.

²² Ma' qa in hats t'atsji'łtaxfik'i pa'aj, qa hatsłe ham łe'lijeye', qa aje'eł tumtaxtii qu' ni'weni' pe'ye' pakha' fołetsji' pe' witlijsitjiiyifi. Qa łokoyełetax pe'

* **1:15** Is 44:2; Lc 1:41,44 * **1:16** Mal 4:5-6; Lc 1:76 * **1:17** Profeta ikji' aka'an ewi'ł jukhew nifel pa' Intata pe' yit'ijets. * **1:19** Dn 8:16; 9:21; Lc 1:26; Mt 18:10

jutsiqetsij in iyettax, qa hats amani'ij pa'aj in ham le'lijeye'.*

²³ Ma' qa in yamik'ui pa' uja'x pe' neluts in t'ithayi'yifi pe' witlijsitjii, qa wapilii pa'aj pe' letsi'.

²⁴ In hats teluyik'i pa'aj ekewe' nelutsji' in t'ithayii, pe' lewhe'ye' Elisabet qa iwkajitshen pa'aj, qa lee'fij (5) pe' juwelits in nite' wi's pa'aj, qa yit'ij pa'aj:

²⁵ —Yaqsi'j ye'mijkii pa' Yatsat'axyij aka'an qe qa' nili'ij ne' tsutentax.—*

Pa' ángel qa nifelkii iye qu' nenekfik'i pa' Jesús.

²⁶ Qa in hats ewi'l tatsai (6) pa'aj leqe juwelits pe' Elisabet, pa' Dios qa nukinetsju' iye pa' ángel Gabriel pa' ewi'l witset la's hii Nazaret, na' sehe' Galilea*

²⁷ pe' ewi'l inanyi' mexe ham yawitjiye', hii María. Qa hats jutsiqetsi'l wetju'l qu' lewhe'ye'yi'ij pa' ewi'l jutjana'x hii José ta'lets pa' David'ik'i.*

²⁸ Pa' ángel qa we'tmetinheti'm pa' i'ni' pe' inanyi', qa yit'ijets: —¡Hewetfel e'm, akha' qi pa' lenekumhiyijijji'! Na' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejup-kii.—

²⁹ Ke' María qa qi in yitjulaxijpha'm pa'aj pe' le'lijeyets pa' ángel, qa latawe'jleji' pa'aj in wat-faakanle in yit'ij qetuk pa' ikji'ha aka' witwetfel-hewo.*

³⁰ Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwei, María, qe na' Dios t'eku'm eiji'.*

* **1:22** Lc 1:62 * **1:25** Gn 30:23; Is 4:1; 25:8 * **1:26** Lc 1:19; Mt 2:23 * **1:27** Dt 21:23; Is 7:14; Mt 1:18,20,23; Lc 2:4 * **1:29** Lc 1:12 * **1:30** Mt 14:27; Lc 1:13

31 Hane'ej qa' iwkaajtshen qa' nenekfik'i hatse' pa' oqwomehe', qa' eqiyi'ij Jesús.*

32 Pakha'an qiji'ha hatse' qa' leqiyi'ij iye, La's pa' Qiji'ha. Na' Yatsat'ax'inij Dios qa' netisij hatse' qu' nayaxipji' na' lots'oji'la'x kakha' aqwa'maxi'lik'i wittata'ik'i David.*

33 Qa' nite' niliyi'ij qu' qiye' qu' netnek'enhe'yipji' ne' letsi' ka' Jacob,† qu' netnek'enhei ham pa'qu' l'aka'the'ye'.—*

34 Ke' María qa' yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n lunye'j qu' nana'l hatse' aka'an in mexe nite' yaqapi' pa'qu' jukhewe'?—

35 Qa pa' ángel qa' yit'ijju'l pa'aj: —Na' Espíritu Santo qu' nanam ewetsju' qa' na'n'epji', qa' na' let'unha'x na' Qiji'ha qa' na'n'epji' iye hik qu' lunye'je' na'aj leq'eneleya'x ne'ej wasi'. Qa hik ta'lijupi' pakha' qi in Le'wis qu' nenektaxfik'i qa' lenqiyi'ij “Laa'sija pa' Dios.”*

36 Jeł qeku'nek, ke' ejefeki' Elisabet in na'l iye hatse' pa' la's, yemjeetax in hats k'utshetax, kikhe'en titijiti'yijets in ham la'se' qa' hane'ej qa' hats ewi'l tatsai (6) leq' juwelits in iwkaajtshen.

37 Qe ham pa'qu' wekweke' qu' jutsitaxi'im na' Dios.—*

38 Ma' qa' yit'ij pa'aj pe' María: —Yakha' leqejkunenki'yij pa' Yatsat'ax'inij. Naqsi'jijkii pa' Dios in lunye'jek kakha' hats lenfel ye'm.— Ma' qa'

* **1:31** Is 7:14; Mt 1:21,25; Lc 2:21 * **1:32** Lc 1:76; 6:35; 8:28; Hch 7:48; 2S 7:12-13; 1R 2:12; Sal 132:11; Is 9:7; Jer 33:17 † **1:33** Jacob hii iye pa' Israel'ik'i. * **1:33** Ex 19:3; Sal 114:1; Is 14:1; 29:22; 46:3; 9:6; Dn 7:14 * **1:35** Mt 1:18; 14:33; Lc 4:3,9,41; 22:70 * **1:37** Gn 18:14; Lc 18:27

pa' ángel qa ikik'ui iye pa'aj.

Pe' María qa yamii pe' Elisabet.

³⁹ Qa hik pekhewe' pe' nelutsji' pa'aj, ke' María qa itaqsunii qu' namii pa' ewi'l pe' witsetits lélits pa' uteket i'ni' na' sehe' Judea.

⁴⁰ Qa uyifi pa'aj pe' letsi' pa' Zacarías qa wetfeli'm pe' Elisabet.

⁴¹ In yepi'ye' pa'aj pe' Elisabet pa' lewetfelhinye'j ke' María, ma' qa pa' omela's qa t'otspha'mkii pa'aj latawe'jji' pe' Elisabet. Qa pe' Elisabet qa topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo.*

⁴² Ma' qa pe' Elisabet qa yit'unhetik'i pa'aj in yit'ij: —Pa' Dios les qi'ija in le'wis pa' nelisij qa nite' hik lunyejei ene' week efuts pe' tisij, qa les in le'wis iye pa' tisij pakha' omela's i'nji' ne' ekutjii.

⁴³ ¿Inhats'ek in yijunye'jkii aka'an, in namyii ene' lenene pa' Yatsat'axyij?

⁴⁴ Qe in i'nk'a k'epiye'ej kakha' ewetfelhinye'j qa pa' ya's ene' yikutjii' qa aje'el t'otspha'mkii qe qi in le'wisi'mkii.

⁴⁵ Le'wisi'mkii ene' nite' yeqeku'uk'i qu' yijaayi'ija qu' nana'l hatse' week pekhewe' hats nifeli'm pa' Yatsat'ax'inij.—

⁴⁶ Ma' qa ke' María qa yit'ij pa'aj: —Pa' yitawe'j qi in yiwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij,*

⁴⁷ qa pa' yeqe espíritu le'wisi'mkiiha qe ta'lets pa' Dios hik pakha' eqilina'x tsilin hatse'.*

* **1:41** Lc 1:67; Hch 2:4; 4:8; 9:17; 13:9 * **1:46** 1S 2:1-10 * **1:47** Sal 35:9; Hab 3:18; 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 25

48 Qe nejeł yiwetsju' in yi'f'iljetsaxtax in leqejkunenk'i'yij, qa hane'ej qa week lahatsiyij qu' nenit'ij yiwets in qi pa' le'wis heyesti'yij.*

49 Qe pa' Qi T'un Ham Lunye'ji'iju't yaqsi'j ye'mijkii pe' qits wekwek ham lunyejeyi'iju't. iQiji'ha qa le'wisija iye aka' hii pa' Dios!*

50 *Qa ene' week lahatsiyij qu' ne'nq'eletij pekhewe' qu' ne'nijiweyiju'tha. (Sal 103:17)**

51 Pa' lokoi yaqsiijkii pe' qits wekwek, yak'esaxik'uikii pa' yijamtitaxets pe' qi nikfe'ltaxets wekwek.*

52 Yiwu'mik'uifik'i pe' t'unitstax in tenek'enhei pe' lots'ojilaxitstax, qa yenpha'm qu' netnek'enhei ene' wetf'iljetsin.

53 *Pe' qi iyipkuntaxju' qa tisij pa' qi qa le'wis laq, (Sal 107:9)* qa pe' qi yiwq'axintax wekwek qa ham pa'qu' netisij.*

54 Qi in t'ifti'ts'ets ha'ne Israel. Hik ha'ne leqejkunenek, qe nite' nitapi'ii pa' qi leq'iltiye'j pa'aj

55 in yiwjutsiqeni'm pa' i'nalek'ik'i Abraham'ik'i qa week pekhewe' ta'lets.—

56 Ke' María qa wetshetk'ewi't juwelits in amani-jup pa'aj pe' Elisabet, ma' qa i'nk'ale qa wapilii iye pa'aj pe' lets'i'.

Nekfik'i pa' Juan Bautista.

57 In yamets pa' lahats'ij qa nekfik'i pa'aj pa' la's pe' Elisabet.

* **1:48** Lc 11:27 * **1:49** Sof 3:17; Sal 71:19; 89:8; 99:3; 111:9; 126:2,3; Is 57:15 * **1:50** Sal 100:5; 103:11 * **1:51** Sal 89:10; 98:1; 118:15 * **1:53** Sal 34:10; 107:9; Lc 6:21,24-25

58 Pe' metitsi'm qa pe' lejefets iye qi in le'sitsi'mkii in impi'yelij pa' Yatsat'ax'inij in hats yethinij pa' leq'ilta'xij pe' Elisabet, ma' qa week lesitsi'mkii pekhe'en.*

59 Qa in hats yamets pa'aj wetshetk'ewi'l tatsai (8) pe' leqe neluts, qa namii pekhewe'en, qe qa' ne'nisa'xii laxpa's pa' omela's, qa yisu'untax qu' liyifeyi'ij pa' latata Zacarías.*

60 Qa ke' lenene qa yit'ij: —Nite', qe aka' qu' liyi'ij yijat'ij Juan.—*

61 Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Ham inek pa'qu' liyi'ij kakha'an ene' ejefets.—

62 Ma' qa lokoyeile pe' yittaxiji' in nifaakantaxij iye pa' latata, pa'n qu' liyi'ij.*

63 Qa pakha'an qa iyinets pa' ewi'l najak k'eewe, qa yika' pa'aj aka'an in yit'ij: —Aka' qe hii hane'en Juan.— Qa week yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en.

64 Ma' qa aje'eł pa' Zacarías qa wejje'm pa' leji' qa q'ul iye pa' lelepep, qa yape qa iyetlek pa'aj yiwqinhet pa' Dios.

65 Qa week pekhewe' metitsi'm qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Ma' qa week pa'aj pe' witsetits lelits pa' uteket na' sehe' Judea in i'ye'ej pa'aj.

66 Week pekhewe' impi'yelij aka'an qa yaqsi'j pe' latawjetsji', qa yitjiijju': —¿Qetuk pa' lunye'j hatse' ha'ne omela's? Qe pa' lokoi pa' Yatsat'ax'inij yijaa'ija in i'nijup nakha'an.—*

* 1:58 Gn 19:19 * 1:59 Gn 17:12; Lv 12:3; Lc 2:21; Fil 3:5 * 1:60
Lc 1:13,63 * 1:62 Lc 1:22 * 1:66 Hch 11:21

Pa' Zacarías qa iyetij pakha' mexe hamik'ui qu' tunye'je'kii pa'aj.

⁶⁷ Pa' Zacarías hikpa' latata pa'aj pa' omela's, qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nifel pakha' mexe hamik'ui qu' tunye'je'kii pa'aj, qa yit'ij:*

⁶⁸ —Neniwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij, leqe Dios ene' Israel, qe te'nilitju' qe qa' nilin ha'ne letset.*

⁶⁹ Ma' qa hats niihin ink'uipha'm pa' ewi'łqi t'un eqilina'x ta'lets pa' David'ik'i, hikpa' leqejkunenek pa'aj.*

⁷⁰ Qa in l'anye'jek pa'aj in nifel qa i'nijji' pe' qi le'sits leqe profetalik'i, pakhaa'ij pa'aj.*

⁷¹ Qe qa' jinaqsi'jij pekhewe' inejuihifets, *qa' jinaqsi'jij iye pa' lokoi pekhewe' week napjtaxt ine'm.* (Sal 106:10)

⁷² Qe qa' ni'nq'ethinij pa' leq'iltiyejij pe' i'nalheyik'i qa qu' naqsiijkii iye pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj.*

⁷³ Qa aka' yiwjutsiqen pa'aj hik aka' nifeli'm pa'aj pa' i'nalek'ik'i Abraham,*

⁷⁴ qe qa' jinilithinik'ui pa' lokoi pe' inejuihifets, ma' qa' ham i'nijiweya'xe'kii qu' ji'nt'ithayiyi'm

⁷⁵ in ji'we'neni'ha qa jiwattsathenketetsha iye pakha'an week pekhewe' ingenelutsji'.

⁷⁶ Qa akha', omela's, lenqii'ej hatse' leqe profeta pa' Qiji'ha, qe *lojo'ok'oi hatse' pa' Yatsat'ax'inij qe qa' ajiletik'ui pe'qu' t'ikhejeye',* (Mal 3:1)*

* **1:67** Lc 1:41; Jl 2:28 * **1:68** Sal 41:13; Lc 1:71; 2:38; He 9:12

* **1:69** 1S 2:1,10; 2S 7:26; Sal 18:2; 89:3,17,20; 132:17; Ez 29:21;

34:23-24; 37:24-25 * **1:70** Hch 3:21; Ro 1:2 * **1:72** Mi 7:20; Sal

105:8-9,42; 106:45 * **1:73** Gn 22:16-17; He 6:13 * **1:76** Mt 11:9;

Lc 1:17

77 hats'inha qu' ikfelitets aje'eł na' letset in leke' qu' ihiye' qu' nata'lets qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'ets,*

78 qe ta'lets pa' qi'ija in leq'iltiye'j inij pa' inqe Dios, ma' qa pa' hik łunye'j ne' junu' na'aj ink'ayik nelukii qa' nanam inwetsju' ta'liipha'm pakha' les in toxpha'm,*

79 qe qa' nanaliti'pji' pekhewe' i'ni' pa' qi in nookii qa i'ni' iye pa' leq'eneteya'x pa' witwamhi'. (Is 9:2) Hats'inha qa' nojo i'nk'uyii pa' lenikheyij pa' wit'ikesimeya'xlekii.—*

80 Pa' omela's qa teilem in hats qiyu' pa'aj qa in t'unij iye pa' leqe'spiritu. Qa i'ni'kii pa'aj pa' ham i'ni'i' qa yamijii pa' neluji' in hats nifeli'm pekhewe' Israel leilets.*

2

Nekfik'i pa' Jesús.

(Mateo 1:18-25)

1 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nelutsji' in t'atsji'łfik'i pa' lafaakanek pa' qi Roma łatata hii Augusto, hats'inha qu' ne'nika'ajji' (censo) pe' week jukhew, efuts, omehets in uja'xek pe' week witsetits pa' Roma leqe sehe'.*

2 Aka'an hik aka' pa' yojo pa'aj in i'nk'ale wanaqsiijkii in wenika'ajji'kii (censo), hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' Cirenio mexe gobernador ipji' pa' sehe' Siria.*

* **1:77** Jer 31:34; Mr 1:4 * **1:78** Is 58:8; Jer 23:5; Zac 3:8; 6:12; Mal

4:2; Lc 24:49; Ef 4:8; 2P 1:19 * **1:79** Is 60:2-3 * **1:80** Lc 2:40

* **2:1** Mt 22:17; Lc 3:1 * **2:2** Mt 4:24

³ Ma' qa week ikiikii qu' namiikii pekhewe' letsetits pe' ta'letskii lawa'mhitsik'i, hats'inha qu' ne'nika'ajji'kii.

⁴ Qa hik ta'hijupi' pa'aj pa' José in ikik'ui pa' witset Nazaret, i'ni' pa' sehe' Galilea, qa yamii pa'aj na' letset'ek pa' David'ik'i witset hii Belén nakha' sehe' Judea, qe pa' José ta'lets pa'aj pa' David'ik'i,*

⁵ qe qa' ne'nika'ahiji' ke' María, hikke' hayiits jut-siqaxij pa'aj qu' lewhe'ye'yi'ij, kikhe'en iwkaajtshen pa'aj.

⁶ Qa lunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe i'ni' pa'aj ha' Belén, ke' María qa yamets pa'aj lahats'ij qu' nanqala'x.

⁷ Qa nekfik'i pa'aj pa' yojo in la's, qa yijuphehiji' pa'aj pe' penyilots qa yiwhinjiju' pa' wakka lenexkutjiyij, qe hats ham pa'aj pa'qu' letset'e pekhewe' lewhitil.

Pe' angelits qa pe' yejel pe' kots'etets.

⁸ Meti'm ha' Belén pa'aj pe' uja'x kots'etets yejel i'wiji' pa'aj pe' letinhei in naja'xij pa' l'ejinqa'wet.

⁹ Qa te'nethinets pa'aj pa' ewi'l laqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pa' lesa'x pa' Yatsat'ax'inij qa napjuyit'ipji' pekhewe'en. Qa qi in nijiwei pa'aj.*

¹⁰ Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'l qe yakha' henka'xi'l ewetsju' ka' ewi'l qi le'wis witiit, qa hikka' week qu' ni'sinheti'mkii*

* **2:4** Lc 1:27 * **2:9** Lc 1:11; 24:4; Hch 5:19; 12:7 * **2:10** Mt 14:27

11 qe hane'ej hats neki'l ewetsfik'i na' letset'ii ka' David'ik'i, na' ewi'l Eqilina'x, hik nakha' Cristo Yatsat'ax'inij.*

12 Na'l ka' jutsiqaxij qu' i'weni'l na' omela's, wetjuphe'iji' ne' penyilots qa weniwhinjiju' ne' wakka lenexkutjiyij.—*

13 Qa hik pakha'aj qa laxa pekhewep iye olots angelits ewi'l i'ni'li' pa' hayiits we'nethinetsju' pa'aj, qa yiwqinhetji'ha pa' Dios, qa yit'ijju':

14 —¡Qi'ija in le'wis pa' Dios i'ni' pa' les toxpha'mha! ¡Wit'ikesimeya'xlekii ha'ne sehe' ipji' pekhewe' qu' netk'enetsha nakha'an!—*

15 Ma' qa in hats wapiletspha'mkii iye pe' angelits na' wa's, qa pe' kots'etets yejeł qa yifaakateji' pa'aj: —Yape jiyamii ha' Belén qa jinte'wen pakha'nifel ine'm iku'uj pa' Yatsat'ax'inij.—

16 Qa qi in itaqsunii pa'aj, ma' qa wo'oikii qa yi'wen pa'aj ke' María qa pa' José qa pa' omela's i'wji'ju' pa'aj pe' wakka lenexkutjiyij.

17 In yi'wen pa'aj, ma' qa nifelimik'i week pa' yit'ijets pa'aj pa' ángel in t'ejuyets pa' omela's.

18 Qa week pekhewe' yepi'ye'ji'jij qa yitjułaxjiijpha'mkii pe' wekwek tefelhiti'yi'm pa'aj pe' kots'etets yejeł.

19 Ke' María yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek lunyejeikii, ma' qa yijamtijijupkii.*

20 Qa pe' kots'etets yejeł in hats wapilkii pa'aj, qi in yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios, qe ta'lets week

* **2:11** Mt 1:16,21; 16:16,20; Jn 4:42; 11:27; Hch 2:36; 5:31; 10:36

* **2:12** 1S 2:34; 2R 19:29; 20:8-9; Is 7:11,14 * **2:14** Mt 21:9; Lc

3:22; 12:51; 19:38; Ef 1:9; Fil 2:13 * **2:19** Lc 2:51

pekhewe' yepi'ye' qa yi'wen iye, qa hik lunye'j pakha' hats tefelhiti'yi'm pa'aj.*

Pa' omela's Jesús qa wetka'xii pe' witlijsitjii.

²¹ Qa in yamets wetshetk'ewi'l tatsai (8) leqe neluts in teluifik'i qa yisaxji' pa' laxpa's qa testi'yij qu' liyi'ij Jesús. Hik aka' hayiits yit'ijets pa'aj pa' ángel ke' María qu' liyi'ij in mexente' iwkaajtshen pa'aj.*

²² Ma' qa in yafits iye pa'aj pa' uja'x pe' neluts pekhewe'en qu' naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' mexe netetlij eku'uk'uiju' pe' witlijsitjii, in l'anye'jek pakha' wenit'ij yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa neka'xii pa'aj pa' omela's ne' qi witlijsitjii na' Jerusalén qe qa' netisij pa' Yatsat'ax'inij,*

²³ in l'anye'jek kakha' we'nika'ajji' yit'ij (ley) pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in yit'ij: —*Pakha' qu' nojo qu' wita'se' jukhew pakha'an yatsat'axij na' Yatsat'ax'inij.*—
(Ex 13:2,12; Nm 11:13)

²⁴ Qa qu' nilanifi pe'qu' inqa'metetse' ma' qa yaqsiijkii kakha' hats yit'ij pa'aj (ley) pa' Yatsat'ax'inij: —*wetsjuk pe'qu' k'iwukitetse' i'nli'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ofotets telitse'.*— (Lv 12:6-8)*

Pa' Simeón qa yi'wen pa'aj pa' omela's Jesús.

²⁵ Na'l pa'aj pa' ewi'l jukhew na' witset Jerusalén hii Simeón, ha'ne jukhew yatsathen qa yijayaanija iye pa' Intata. Notkitaxiikiiha qu' nanam pakha' qi qu' ni'fen ene' Israel. Pa' Espíritu Santo i'nipji' pakha'an.*

* 2:20 Mt 9:8 * 2:21 Lc 1:31,59 * 2:22 Lv 12:6-8 * 2:24 Lv 5:11 * 2:25 Lc 1:6; 2:38; 23:51; Mr 15:43

26 Pa' Espíritu Santo qa yikfelitets in nite' wa'm qu' mexe nite' ni'wene' pa' Cristo nukinju' hatse' pa' Yatsat'ax'inij.*

27 Pa' Simeón qa ikii pa'aj ne' qi witlijsitjii qe pa' Espíritu Santo hik pakha'le in ta'lets. Qa pekhewe' l'alhei pa' omela's Jesús in neka'xii qu' naqsiijkii pakha' hats wenit'ij pa'aj qu' net'ejuyets pa' omela's,

28 pa' Simeón weikuti'l wetju'l pekhewe'en pe' witlijsitjiyifi qa tik'eyij pa'aj pa' omela's, qa iyinet-spha'm pa' Dios, qa yit'ij pa'aj:

29 —Hane'ej, Yatsat'axyij, yape exke'yi'ij qu' le'wise'le qu' hats nawa'm ha'ne eqejkunenek, in lunye'jek kakha' hats lit'ij,

30 qe ene' yitooyija in hats yi'wen ha'ne eqilinkeye'j.*

31 Ha'ne hayiits lajilet pa'aj qu' ni'wen hatse' ene' week witsetits.

32 *Hik qu' lunye'je' fetitjii qa' nanaliti'pji' pe' nite' Israel telits,* (Is 42:6) qa' nata'lets iye qu' niwqinhetji' pe' nite' Israel ha'ne etse't Israel.—*

33 Qa pe' l'alhei pa' omela's qa qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj ekewe' wekwek yit'ij pa'aj pa' Simeón in t'ejuyets pa' Omela's Jesús.

34 Pa' Simeón ma' qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en. Ma' qa yit'ijets pa'aj ke' María lenene ha' Jesús: — Ek'en qeku'nek, ha'ne omela's taqsijkitiyijkii qu' nata'lets qu' olotse' pe'qu' nanamju'kii qa pe'qu' neniipha'mkiyek ene' Israel. Hik ha'ne iye qu'

* 2:26 Mt 2:12; Sal 89:48; Jn 8:51; He 11:5 * 2:30 Sal 119:166,174; Is 52:10; Lc 3:6 * 2:32 Is 9:2; 46:13; 49:6,9; Hch 13:47; 26:23

jutsiqaxi'ij pe'qu' net'ejuyiju'l,*

³⁵ qe qa' netwenhetiyetsju' pa' lunyejeeyija pe' laqjamtikineyejeikii pe' olots wittawjets, qa akha'le qa' qi qu' aats'e' qa qu' ika'metkii iye, María, hik qu' lunye'je' qu' nat'atsjil'ejfik'i pa'qu' witqat-sjikinet'e.—

³⁶ Na'l iye pa'aj pe' ewi'l profetaki' hii Ana, lasi' pa' Fanuel'ik'i ta'letsek pa'aj pe' lawa'mhitsik'i pekhewe' ta'letsek pa' Aser'ik'i. Pekhe'en hats lawa'mhi'ija pa'aj. Mexe inanyi' pa'aj in tewhe'yei qa wetsjuk tatsai (7) leqe'ninqapitsij pa' lewhe'ye' qa wa'm pa'aj, qa nite'le tewhe'yei iye.*

³⁷ Qa in hats wikiihale'ej pa'aj qa yamijets ochenta y cuatro (84) leqe'ninqapitsij. Nite' ikik'uifik'i pe' qi witlijtsitjii, qe t'ithay'yi'm yijat'ij pa' Dios neluts qa najai iye, yaqsi'j jiiikii qa nite' tekji'ij qa iyiinjliija iye pa'aj.*

³⁸ Ma' qa pe' Ana qa namijets pa'aj pa' lunye'jkii, ma' qa yit'ijetspha'm pa'aj le'wisij pa' Dios, ma' qa nifelji'ijkii pa' omela's, nifelji'ji'm week pekhewe' notkitaxik'ui pakha' yiwejinfik'i hatse' na' Jerusalén.*

José qa pe' María qa pa' omela's qa wapilii iye pa' letset'ija Nazaret.

³⁹ Ma' qa in hats week naq'axijipji' pa'aj in yaqsiijkii pekhewe' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' nanaqsiijkii (ley), qa wapilii iye pa'aj ha' sehe' Galilea pa' letset'ija Nazaret.*

* **2:34** Mt 21:44; 1Co 1:23; 2Co 2:16; 1P 2:8 * **2:36** Lc 2:38; Hch

21:9; Jos 19:24; 1Ti 5:9 * **2:37** Lc 5:33; Hch 13:3; 14:23; 1Ti 5:5

* **2:38** Is 52:9; Lc 1:68; 2:25 * **2:39** Mt 2:23; Lc 1:26; 2:51; 4:16

40 Pa' omela's qa hats qiyu' pa'aj qa hats t'uniyu' iye pa'aj, week neluts t'ijayifik'i pa' likfeliya'xkii, qa pa' leqi'fenkeye'j pa' Dios qa i'nipji' pakha'an.*

Pa' Omela's Jesús qa amanifi pe' qi witlijtsitjii.

41 Pe' l'alhei hayiitsle yamji'jii ha' Jerusalén week ininqapits yaqsiijkii qa yamji'jets pe' le'sits neluts Pascua.*

42 In hats doce (12) pa'aj leqe'ninqapits pa' Jesús qa yamets iye pa'aj lahats'ij qu' nami'hii pe' l'alhei pa' Jerusalén, pakha' hats lunyejeiji'ij qa yamji'jets pa' le'wis nehu.*

43 Qa in hats wapiltaxkii iye pa'aj pekhewe'en, in hats week naxijik'i pa'aj pe' le'sits nelutsik'i, qa pa' omela's Jesús qa amanji' pa' witset Jerusalén. Nite' nikfe'lets pe' l'alhei in amanji' pa' witset.*

44 Yumtitax qu' na'n ji'teje'm pekhewepe' pekhewe' olots in ikkii pa'aj qa hats ewi't nehu pa'aj in ikijje'm in ikkii, qa yapelek qa wo'taxiikii pa'aj qa nifaakantaxij pe' lefefets qa pe' nikfe'li't wetju't iye.

45 Qa hamle yi'wene' pa'aj. Ma' qa wapilijii pa'aj ha' Jerusalén qu' nowo'oikii.

46 Qa lunye'jkii pa'aj in hats wetshetk'ewi't neluts qa yi'weni' pa'aj ke' qi witlijtsitjiyifi, i'nji'ju' leqewuk'u pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei. Tek'enets in iyetik'ui qa nifaakankii iye pa'aj.

47 Week pekhewe' yepi'ye' pa'aj in iyet qi in yitjulaxijpha'mkii pa' likfeliya'xets qa

* 2:40 Lc 1:80; 2:52 * 2:41 Ex 12:11; 23:15; Dt 16:1-6 * 2:42 Dt 16:16-17 * 2:43 Ex 12:15

in yasiinjiik'iha iye qa yeku'ljiik'i na'aj tafaakanhetiiji'ijtaxij.

⁴⁸ In yi'wenij pa'aj aka'an pe' l'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa pe' lenene qa yit'ij: —Ya's, ¿inhats'ek in eqfenyejeyi'iyij aka'an? Ha'ne atata qa yakha' qi in howotaxi'ł eikii qa qi iye in les'ileheti'ł iye.—*

⁴⁹ Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in pekhel łamijiji'kii in łowotaxi'yiikii? ¿Inhats'ek in nite' lenikfe'li'łets in les łe'wis qu' ha'nifi ene' łetsi' na' Tata?—

⁵⁰ Qa pe' l'alhei qa nite'łe nikfe'lik'i kakha' yit'ijets pa'aj.*

⁵¹ Ma' qa łijts'eyek pa'aj in wapilkii qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret. Qi in tek'en pa' omela's, tek'eenetsha pe' l'alhei. Qa ke' lenene yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii.*

⁵² Pa' Jesús hats t'ijaipha'mha pa'aj pa' likfeliya'xkii qa pa' l'a'j iye, qa yape'enha iye les in yisu'un pa' Dios qa pe' jukhew pakha' łunye'j pa' Jesús.*

3

*Pa' Juan Bautista qa hats i'nq'ijatshen pa'aj.
(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)*

¹ Pa' qi wittata Tiberio qa hats yamijets pa'aj quince (15) łeqe'ninqapitsij in wittata pa' Roma. Pa' Poncio Pilato hikpa' gubernadorijek na' sehe' Judea, qa pa' Herodes qa gubernadorijek na'

* **2:48** Mt 12:46; Lc 2:49; 3:23; 4:22 * **2:50** Mr 9:32; Lc 9:45; 18:34

* **2:51** Lc 2:19 * **2:52** Lc 2:40

Galilea, qa pa' lek'inij pa' Herodes hii Felipe qa gobernadorijek pa' Iturea qa pa' Traconite, qa pa' Lisaniyas qa gobernadorijek pa' Abilinia.*

² Pa' Anás qa pa' Caifás hik pekhewe' uja'xle in qitsji' in pa'il latatal, hik pakha'aj pa' Dios qa nithinetsju' pa' Juan la's pa' Zacarías, in i'ni' pa' ham i'ni'i'.

³ Qa pa' Juan qa ikijik'iju' pa' lekuwe' pa' week haqqi' Jordán. Qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiiikii pe' u'ets qa' nempuli'jju', hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'ets.

⁴ Qa in l'anye'jek pa'aj kakha' we'nika'ajji' pa' witfaakanek le'lijei pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij pa'aj: —Ewi'l pa' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i', yit'ij: *“Aqsi'ji'lik'i pa'qu' tikheyije' pa' Yatsat'ax'inij. Qa'natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' l'ikheyije'.*

⁵ *Week pa'qu' kiimiyetaxju' qa' nenenjiju' sehe'ye' qa' t'ajaye' wetju't, week ne' utekui qa ne' utekui telits qu' newetts'ejinhetifikii qa' week t'ajaye' wetju't pa' wit'ikheyij. Ne' q'if'imtax wit'ikhejei qa' nawattsathenket iye, qa ne' f'ulummik'i wit'ikhejei qa' nete'nila'sju' qa' lememmi'ik'i iye.*

⁶ *Week aka' wit'eseninye'j qu' ni'wen hatse' pa' leqitinkeya'x pa' Dios.”— (Is 40:3-5)*

⁷ Qa hik ta'lijupi' pa'aj pa' Juan in yit'ijji'ju' pekhewe' olots nektaxii qu' nenimpulijinju': —iHik ejunyejeji' q'oiq'oyits telits! ¿Lekpa' nefelili'm qu' leke'ye' qu' ilati'lik'ui hatse' pa' qi iftsax lawak pa' Dios qu' nanamtax?*

⁸ Manaqsiji'lju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeji'il

* **3:1** Mt 14:1; 27:2 * **3:2** Jn 18:13,24; Hch 4:6; Mt 26:3 * **3:7** Mt 12:34; 23:33

qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti't hats'inha qa' ne'twenhetii, qa hasu'uj umti'il qu' nelithinilik'ui hatse' pa' qi lawak hatse' pa' Intata qu' it'ihij: “Yekheweli't hata'li'lets pa' Abraham'ik'i” qe yijaa'ija qu' hit'ihij ewets pa' Dios in leke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' letitsi'ij pa' Abraham'ik'i.*

⁹ Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' lefitets pe' najkakui. Qa hik ta'lijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' le'sitse' pe'qu' leye' qa' newet-fekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.—*

¹⁰ Ma' qa pe' olots jukhew qa efuts qa nifaakanij pa'aj: —¿Pa'n hiyek pa'qu' haqsiijkii?—*

¹¹ Pa' Juan qa yeku't pa'aj: —Pa'qu' nana'li'm wetsjuk'e l'uihitjiyitse' qa netisij ewi'le' pa'qu' wi-ikfi' ham l'uihitjiye'. Qa pa'qu' nana'li'm pe'qu' laqatse' qa' netisij iye pe'ye' pa'qu' wiikfi' ham laqe'. —*

¹² Qa nekets iye pekhewe' yijaninkii wekwek qu' nenimpulijinju' iye, pekhewe'en qa yit'ijets iye: —Maestro, ¿pa'n qu' yeqfenyejeji'il yiwekek?—*

¹³ Ma' qa pa' Juan qa yeku't iye: —Hasu'uj anhin'i'ili' pa' hats uja'x pa' l'ayajaxtiyijets qu' ijanini'lkii ekewe' wekwek.—

¹⁴ Qa na'l iye pe' uja'x oq'ophe'inetsilets qa nifaakan iye pa'aj: —Qa yekheweli't, ¿lekpa' qu' haqsiijkiiyek? — Qa yeku't iye pa'aj pa' Juan: —Hasu'uj aqani'hijkii pe'qu' e'lijeyi'il ma' qa' nelisij pe'qu' l'astaye' pa'qu' ijiweikiti'lkii. Hasu'uj iye mowotk'onihijkii iye qu' it'ihijets qu' naqsiijkii

* **3:8** Jn 8:33

* **3:9** Mt 7:19; Lc 13:6-9

* **3:10** Hch 2:37-38

* **3:11** Is 58:7

* **3:12** Mt 9:10-11; 21:31-32; Lc 5:29-30; 7:29; 15:1

pa'qu' ul'axe' pa'qu' hamtax ul'axe' qu' naqsiijkii. I'wejuleni'lij yijat'ij pekhewe' qu' ajaleji'ji' in oq'ophe'inetsiletsi'l.—

¹⁵ Qa in lunyejeyek pekhewe' jukhew qa efuts in na'l pakha' notkitaxiikii, qa week latawjetsleji' in watfaakanleji'ij, yijamtijijets pa' Juan qu' hik pakha'ye' pa' Cristo.*

¹⁶ Qa pa' Juan qa yeku'lik'i pa'aj aka'an, qa yit'ijji'ju' pekhewe' week: —Yakha' k'empuujini'li' ha'ne iweli'le, qa pakha'le teke'lenju' qu' nanam hatse', pakha'an les t'un, t'anyipji', hik pakha' nite' ye'weju'lij iye qu' henit'ijji' pe' leqniihayij pe' l'otshilaxtii, pakha'an qa' nempuujini'li'ek pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye.*

¹⁷ Hats t'eku'mi'kii pe' leqe tseyem qe qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsijijji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' l'ajits. Qa pe' loi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' lextsi'ij, qa pekhewe'le l'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—* ¹⁸ Qa olots iye pekhewep iye nifel pa' Juan in yakaklinij eke' le'sits wi'tlijei pe' jukhew qa efuts iye.

¹⁹ Pa' Juan yaq'ayintaxij iye pa'aj pa' tenek'enhei Herodes in lewhe'ye'ej pe' Herodías lewhe'ye'tax pa'aj pa' lek'inij hii Felipe, qa week iye pekhewep iye ul'ets in yaqsiijkii yaq'ayintaxij iye pa'aj.*

²⁰ Qa week ekewe'en in hats ul'etstax in yaqsiijkii qa yukinets iye aka'an in yaqsiijkii: in yophe'l pa'aj pa' Juan.

* **3:15** Jn 1:19-20 * **3:16** Mt 3:11-12; Mr 1:7-8 * **3:17** Is 30:24;
Mr 9:43,48 * **3:19** Mt 14:1,3; Mr 6:17; Lc 3:1

Pa' Juan Bautista qa yimpuujin pa' Jesús.

(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

²¹ Qa łunye'jkii pa'aj in nimpulijinju' pekhewe' olots pa' Juan, pa' Jesús qa wempili'j iye pa'aj. Qa in mexe iyin pa'aj pa' Jesús, qa qhofii pa'aj na' wa's.*

²² Qa pa' Espíritu Santo qa te'nilit'etsju' pa'aj qa i'nipji' hik łunye'jtax na'aj ofo'. Qa pa' wit'ax qa nokesji'pha'm pa'aj na' wa's, qa yit'ij: — Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pe' ława'mhitsik'i pe' ta'lets pa' Jesucristo.

(Mateo 1:1-17)

²³ In hats i'nju' pa'aj qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei, pa' Jesús qa hats yamets pa'aj treinta (30) pe' łeqe'ninqapits. Titijiti'yijets qu' ła'se' pa' José. Ta'lets pa' Elí,*

²⁴ pa' Eli'ik'i pa' łatata hii Matat. Pa' Matat'ik'i pa' łatata hii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' łatata hii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' łatata hii Jana. Pa' Jana'ik'i pa' łatata hii José.

²⁵ Pa' Jose'ik'i pa' łatata hii Matatías. Pa' Matatías'ik'i pa' łatata hii Amós. Pa' Amos'ik'i pa' łatata hii Nahúm. Pa' Nahum'ik'i pa' łatata hii Esli. Pa' Esli'ik'i pa' łatata hii Nagai.

²⁶ Pa' Nagai'ik'i pa' łatata hii Maat. Pa' Maat'ik'i pa' łatata hii Matatías. Pa' Matatías'ik'i pa' łatata hii Semei. Pa' Semei'ik'i pa' łatata hii Josec. Pa' Josec'ik'i pa' łatata hii Judá.

* **3:21** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28-29 * **3:22** Sal 2:7; Is 42:1; Mt 17:5; Lc 9:35; 2P 1:17 * **3:23** Ta'lets pa' Elí: Ikji', María ta'lets pa' Elí.

27 Pa' Juda'ik'i pa' latata hii Joanán. Pa' Joanan'ik'i pa' latata hii Resa. Pa' Resa'ik'i pa' latata hii Zorobabel. Pa' Zorobabel'ik'i pa' latata hii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i pa' latata hii Neri.

28 Pa' Neri'ik'i pa' latata hii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' latata hii Adí. Pa' Adi'ik'i pa' latata hii Cosam. Pa' Cosam'ik'i pa' latata hii Elmadam. Pa' Elmadam'ik'i pa' latata hii Er.

29 Pa' Er'ik'i pa' latata hii Josué. Pa' Josue'ik'i pa' latata hii Eliezer. Pa' Eliezer'ik'i pa' latata hii Jorim. Pa' Jorim'ik'i pa' latata hii Matat.

30 Pa' Matat'ik'i pa' latata hii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' latata hii Simeón. Pa' Simeon'ik'i pa' latata hii Judá. Pa' Juda'ik'i pa' latata hii José. Pa' Jose'ik'i pa' latata hii Jonam. Pa' Jonam'ik'i pa' latata hii Eliaquim.

31 Pa' Eliaquim'ik'i pa' latata hii Melea. Pa' Melea'ik'i pa' latata hii Mena. Pa' Mena'ik'i pa' latata hii Matata. Pa' Matata'ik'i pa' latata hii Natán.

32 Pa' Natan'ik'i pa' latata hii David. Pa' David'ik'i pa' latata hii Isaí. Pa' Isai'ik'i pa' latata hii Obed. Pa' Obed'ik'i pa' latata hii Booz. Pa' Booz'ik'i pa' latata hii Sala. Pa' Sala'ik'i pa' latata hii Naasón.*

33 Pa' Naason'ik'i pa' latata hii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i pa' latata hii Admin. Pa' Admin'ik'i pa' latata hii Arni. Pa' Arni'ik'i pa' latata hii Esrom. Pa' Esrom'ik'i pa' latata hii Fares. Pa' Fares'ik'i pa' latata hii Judá.

34 Pa' Juda'ik'i pa' latata hii Jacob. Pa' Jacob'ik'i pa' latata hii Isaac. Pa' Isaac'ik'i pa' latata hii Abraham. Pa' Abraham'ik'i pa' latata hii Taré. Pa' Tare'ik'i pa' latata hii Nacor.*

* 3:32 Mt 1:1-6 * 3:34 Gn 11:26-30; 1Cr 1:24-27

³⁵ Pa' Nacor'ik'i pa' latata hii Serug. Pa' Serug'ik'i pa' latata hii Ragau. Pa' Ragau'ik'i pa' latata hii Peleg. Pa' Peleg'ik'i pa' latata hii Heber. Pa' Heber'ik'i pa' latata hii Sala.

³⁶ Pa' Sala'ik'i pa' latata hii Cainán. Pa' Cainan'ik'i pa' latata hii Arfaxad. Pa' Arfaxad'ik'i pa' latata hii Sem. Pa' Sem'ik'i pa' latata hii Noé. Pa' Noe'ik'i pa' latata hii Lamec.*

³⁷ Pa' Lamec'ik'i pa' latata hii Matusalén. Pa' Matusalen'ik'i pa' latata hii Enoc. Pa' Enoc'ik'i pa' latata hii Jared. Pa' Jared'ik'i pa' latata hii Mahalaleel. Pa' Mahalaleel'ik'i pa' latata hii Cainán.

³⁸ Pa' Cainan'ik'i pa' latata hii Enós, Pa' Enos'ik'i pa' latata hii Set. Pa' Set'ik'i pa' latata hii Adán. Pa' Adan'ik'i latata pa' Dios.

4

Pa' Jesús qa yamijets cuarenta (40) neluts in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'.

(Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

¹ Pa' Jesús qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa tepilik'uipha'm pa'aj ha' haqqi' Jordán qa pa' Espíritu Santo qa yeka'xii pa' ham i'ni'i',*

² qa yamijets pa'aj cuarenta (40) neluts in i'ni'kii. Qa pa' inwo'met qa yijaajintax pa'aj. Ham tuje' pa'aj pe' nelutsji' in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'. Ma' qa i'nk'a'e yoksi'wen in iyipkun.

³ Ma' qa pa' inwo'met qa yittaxijets pakha'aj: — Qu' yijaa'ija qu' o' Dios La'se' qa it'ijets ene' ute qu' pani'ij.—

* **3:36** Gn 5:3-32; 1Cr 1:1-4 * **4:1** Lc 3:3

4 Qa yeku'l pa'aj pa' Jesús: —Kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: “Nite' ewi'tte pa'qu' pane' qu' nitin pa'qu' jukhewe'.”— (Dt 8:3)

5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xiipha'm pakha' les in toxpha'm ma' qa aje'eł yethinij pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'.

6 Qa yit'ijets: —Yakha' qu' k'elisij enewe' let'unhaxitstax qa week iye aka' le'sinyejeitax enewe' witsetits, qe yakha' hats heyesti'yij enewe'en, qa leke' qu' hetisij pakha' qu' hisu'un qu' hetisij.*

7 Qa hik ta'lijupi', qu' monokok'enyifi qa' iyinyii ma' qa' week antsat'etsij enewe'en.—

8 Pa' Jesús qa yeku'l iye pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' Dios le'lijei yit'ij: “Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'tte qu' aqsijikii pa'qu' nit'ij.”— (Dt 6:13)*

9 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii iye na' Jerusalén qa yeka'xiipha'm lesinje'eipha'm pe' qi witlijsitjii, qa yit'ijets iye pa'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa' ilit'iiju' na' sehe',

10 qe ke' we'nika'ajji' Dios le'lijei yit'ij iye: “Qa' nenukinju' ne' laqa angelits qa' nejeł ewets,” (Sal 91:11)

11 qa yit'ij iye: “Qa pe' tokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei.”— (Sal 91:12)

12 Pa' Jesús qa yeku'l iye pa'aj: —Yit'ij iye ke' Dios le'lijei: “Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios.”— (Dt 6:16)

13 Pa' inwo'met in hats ham pa'qu' leqfenye'ji'ij iye in yijaaajintax pa'aj, ma' qa mexe ikik'ui iye pa'aj qe qa' nonotki'ets pakha' qu' niwemetsintaxij iye qu'

* 4:6 1Jn 5:19 * 4:8 Dt 13:4

nijaajin.

In i'nk'a i'nju' pa'aj qu' net'ithayii pa' Jesús pa' Galilea'ai.

(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

¹⁴ Pa' Jesús qa wapilii iye pa'aj ha' Galilea topo'oj pa' let'unha'x pa' Espíritu Santo. Ma' qa weekij pe' witsetits na' sehe' Galilea in i'ye'e'j wetju't pa'aj pa' lunye'j.*

¹⁵ Qa i'nq'ijatsHENjiifi pe' le'lijtsitjiyits pe' witsetits, qa qi in yiwqinhetji' pekhewe' week.*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.

(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

¹⁶ Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret, hik hakha' qi'i' pa'aj. Qa hayiitsle yaqsi'j jiiikii qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii. Qa niipha'm pa'aj qe qa' niyinenik'i ke' Intata le'lijei.*

¹⁷ Qa testi'yij pa'aj pakha' lafaakanek pa' profeta'ik'i Isaías. Qa mexe yeje'liikii pa'aj pakha' yisu'un qu' niyinenik'i, qa yi'wen pa'aj pakha' yiyinenik'i, qa yit'ij:

¹⁸ —Na' leqe Espíritu na' Yatsat'ax'inij i'nyipji', qe tsiwjutsiqen in tseqethenju' qe qa' henfeli'm eke' le'sits wi'tlijei nekhewe' if'iljetsits. Ts'ukinju' qe qa' henfeli'm qu' netwejinhetiikii nekhewe' wit'opheliitax, qa' ni'wen wetju't iye nekhewe' puk'aletstax. Qa' netwejinhetiikii iye nekhewe' qi in tawitjaxtiitax.*

* **4:14** Mt 9:26; Lc 4:37 * **4:15** Mt 4:23 * **4:16** Lc 2:39,51; Hch 13:14-16 * **4:18** Mt 11:5; 12:18; Jn 3:34

19 *Qe qa' henfel iye pa'n tunye'j hatse' pakha' leqe'ninqa'pji' pa' qi leqi'fenkeye'j pa' Yatsat'ax'inij.*— (Is 61:1,2)

20 Ma' qa yili'ij in yejeł qa yepiletje'm iye pa'aj pa' witfaakanek qa tisij iye pa' yejełik'ui pe' witfaakanhei, qa i'nju' pa'aj. Week pekhewe' i'nifi pe' witlijsitjii qa nite' nitalket'ij in yejełju' pa'aj.*

21 Ma' qa iyet pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Hane'ej ha'ne nełuji' hats yafits aka' we'nika'ajji' pa'aj lepi'ye'elik'i.—

22 Qa week qi in le'sitsik'i pe' le'lijeyij pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye pekhewe' yit'ij in qi in le'sitsik'i, ma' qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne ha' la's ka' José?—*

23 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Tsikfe'letsha qu' it'ilij yiwets iye kakha' yi'niyayetsju' qe wenit'ij: “Weihetax metelinke ete'm. Week kekhewe' k'impiye'ekij in laqsiiji'kii ha' Capernaum, aqsiiji'kii iye ha'ne etsetiitsija.”—*

24 Qa yit'ij iye: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in ham pa'qu' ewii'le' profeta qu' qi qu' nineqju'nu qe yamtaxii na'aj letsetitsija.*

25 Qa yijaa'ija iye aka' qu' hit'ilij ewets kekhewe' leqe nehutsji' ka' Elias'ik'i olotstax kekhewe' wiki-ihaleiyik'i ha'ne Israel, hik aka'aj hik tunye'j qu' netit'oiji' na' wa's yamijets wetshetk'ewi'ł inin-qapits qa ewi'ł k'itsje'm, qa qi in iyipkunju' ha'ne week sehe'.*

26 Qa ka' Elias'ik'i qa nite' ewii'le' pe'qu'

* 4:20 Mt 26:55 * 4:22 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 6:42 * 4:23 Mt

11:23; Mr 2:1-12; Jn 4:46-53 * 4:24 Mt 13:57; Mr 6:4; Jn 4:44

* 4:25 1R 17:1; 18:1; Stg 5:17

net'ukinhetyii ke' wikiihaleyik'i Israel leitekiiyik'i, qe t'ukinhetyii yijat'ij ke' ewi'He efu wikiihale' Sarepta leiteki', meti'm na' witset Sidón.

²⁷ Qa hik lunye'j iye ha'ne Israel in olotstax kekhewe' i'nij ka' witja'me't lepra kekhewe' leqe nelutsji' ka' profeta'ik'i Eliseo. Qa ham pa'qu' ewii'le' qu' nanaxpa'lij kekhewe'en, qe ewi'He yijat'ij kakha' Naamán in naxpa'lij, Siria leite'.—*

²⁸ Qa week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa qi in nayu'kii in yepi'ye' ek'i ekewe' wekwek.

²⁹ Qa niyijupha'mkii pa'aj, qa yukinik'uifik'i pa' witset, qa yeka'xii pa' koomo'oijo' pe' utek, hik pekhe' i'nipji' pa' witset, ma' qekha niwu'mtaxiiju'.*

³⁰ Qa pa' Jesús qa tetwek'elaxiju't qa ikji'teje'm pa'aj leqewuk'u, qa ik iye.*

Pa' ewi't jukhew i'nji' pa' ewi't inwo'met.

(Marcos 1:21-28)

³¹ Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' witset Capernaum, i'ni' na' sehe' Galilea. Qa i'nq'ijatshenji'ij week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado),

³² qa qi qa yitju'axjiijpha'mkii pe' i'nq'ijatshenij qe in iyet hik lunye'j na'aj qi qe tenek'enhei.*

³³ Qa na'l pa'aj pe' witlijtsitjiyifi pa' ewi't jukhew i'nji' pa' ewi't espíritu ul'ax. Pakha'an qa tayai pa'aj qi in t'unik'i in yit'ij pa'aj:

³⁴ —Etswejinhi'it. ¿Eekpa' lanami't yijii, Jesús Nazaret leite'? ¿Ye' me hats lanami'tyii qu'

* **4:27** 2R 5:1-14 * **4:29** Nm 15:35; Hch 7:58; He 13:12 * **4:30**
 Jn 10:39 * **4:32** Mt 7:28-29; Jn 7:46

etswuł'enheti'ŋju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j: Akha' eł'ewi'He in łatałiha pa' Dios.—

³⁵ Pa' Jesús qa yaq'ayini' pa'aj pa' inwo'met, qa yit'ijets: —ĵEwuikitek qa' ma'ak'ui nakha'an!— Qa pa' inwo'met qa niwu'metsju' pa'aj sehe' pa' jukhew łeqewuk'uji'ju' pekhewe'en, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj, qa nite'le yeqfe'meten.*

³⁶ Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yifaakateji', qa yit'ijju': —ĵPa'n łunyejei ekewe' wi'tlijei? Qe ekewe'en na'li'm pa' lenek'enheye'jipji' qa pa' łet'unha'xipji' iye in yukinfik'ikii pe' espıritu ul'ets, qa ikfik'ikii.—

³⁷ Ma' qa pa' lenihe't qa weekij in yamipji' pe' metitsi'm witsetits.

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.

(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

³⁸ Pa' Jesús qa niıpha'm pa'aj, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj pe' witlijsitjii, qa iki'lii qa uyi'łifi pa'aj pe' łetsi' ha' Simón. Pe' łeqewketi' ha' Simón qi in wanqaats'e' qe qi'ij in iwılhan pa'aj, ma' qa iyinijets pa'aj wete'm pa' Jesús qu' ni'fen.

³⁹ Pa' Jesús qa t'upi'yetsju' pa'aj pekhe'en qa yaq'ayini' pa' witwilhat, qa pa' witwilhat qa ikik'uifik'i pa'aj pekhe'en. Pekhe'en qa aje'eł niıpha'm pa'aj ma' qa yithayiki'im pa' łaq.

Jesús qa olots pe' niłinju' wanqaats'eju'.

(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)

⁴⁰ In uiju' pa'aj pe' junu', ma' qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús week pekhewe' wanqaats'eju' ławtshenyejeıe

* 4:35 Mt 8:26; Mr 4:39; Lc 4:39,41; 8:24

wetju'l. Qa t'eku'mipji'kii week pekhewe'en, ma' qa ihii.*

⁴¹ Qa olots iye pe' ikik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa tayaiji'ij qa yitji'jij: —Akha' Łaa'sija pa' Dios!— Qa pa' Jesús qa yaq'ayinłeji'jij, nite' yiwejinim' qu' niyet, qe pekhewe'en nikfe'lets in łakhaa'ija pa' Cristo.*

Jesús qa ikijik'i pe' judiol łe'lijtsitjiyits in i'nq'ijatshen.

(Marcos 1:35-39)

⁴² Qa in hats nełukii iye pa'aj, pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset qa ikii pa' ham i'ni'i'. Qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa'aj, ma' qa in yafits'ii pa' i'ni' pa'aj, qa yisu'untax qu' nenyevinju' hats'inha qu'nte' toxi' imets pekhewe'en.

⁴³ Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Nite' łeke' qu' ya'maneł'ikii hane'e'in qe les łe'wis iye qu' henfeljiimek eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheji' na' Dios nekhewep witsetits, qe hik aka' he'yukinheti'yijetsju' ha'ne sehe' epji'.—

⁴⁴ Ma' qa ikijik'i in nifel eke' ink'aihits wi'tlijei pe' łe'lijtsitjiyits pe' judiol.*

5

Pe' witq'ehemkinel topolij pa'aj pe' witinhitjiyits.

(Mateo 4:18-22; Marcos 1:16-20)

¹ Ewi'l pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús in i'ni' łotkoyek ke' kahi' Genesaret (Galilea). Qa qi in puk'u'uk'ui pa'aj

* **4:40** Mt 4:23; Mr 5:23 * **4:41** Mt 4:3; Mr 3:11-12 * **4:44** Mt 4:23

pe' olots jukhew qa efuts iye watkatitij wetepji' qe nexpiikeyu'uj ke' le'lijei pa' Dios.*

² Pa' Jesús qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk witinhitjiyits wo'nophe'hi'ju' pa' lotkoyek ke' kali'. Ham ineji' qe pe' tenhitjiyii mexe t'ili'tjukii nimpuu-jinju' pe' leq'ehemkil.

³ Qa pa' Jesús t'ilitji'ju' pa'aj pe' ewi't pekhewe' witinhitjiyits pekhe' lenhitjii pa'aj ha' Simón, qa yiyaji'ijets qu' les niwu'mijetsji' pa' akaptax. Ma' qa i'nji'ju' pa'aj pe' witinhitjii, qa iyetik'ui qa yijat-shen pe' olots jukhew qa efuts iye.*

⁴ In yili'ij in iyet pa'aj, qa yiyaji'ets pa'aj ha' Simón: —Yape ma'ajiji' na' les akaptax ene' witinhitjii qa hikna' iwu'mi'hi'ju' ne' eq'ehemkili't hats'inha qu' eq'ehemki'yi'lju'.—*

⁵ Qa ha' Simón qa yeku't pa'aj: —Maestro, hats najamet in qi in he'yithayitaxi't qa hamle yeq'ehemkineli'it. Qa hane'ej qa hei'q'ehemkiyi'lju iye qe hit'itij yiwets.—*

⁶ Ma' qa in hats teq'ehemkiiju' pa'aj, qa olots pe' leq'ehemkinel pa'aj, qa hats k'esik'i pa'aj qu' neniwk'itsinju' pe' leq'ehemkil.

⁷ Ma' qa k'es k'ek'es yit'ij pa'aj pe' lokoyei in taya'yiikii pa'aj pe' leq'ehemkifetskii i'nji'ju'kii pekhep witinhitjii qe qa' nifenijiiji'. Ma' qa namii pa' i'ni', qa week topolij pe' wetsjuk witinhitjiyits pe' lejits. Yaqaamij qu' nuyij.

⁸ In yi'wen pa'aj aka'an ha' Simón Pedro, qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —

* 5:1 Jn 1:40-42; Nm 34:11; Dt 3:17; Jos 12:3; 13:27 * 5:3 Mt 13:2; Mr 3:9-10; 4:1 * 5:4 Jn 21:3-6 * 5:5 Lc 8:24; 9:33,49; 17:13

Me'niton ye'mets, Yatsat'axyij, qe yakha' qi in yul'ax.—

⁹ Qe ha' Simón qa week iye pekhewep lenhifetsji' qi in niju's pa'aj in olots wiikfik'i pe' lejits leq'ehemkinel.

¹⁰ Qa hik lunyejei iye pa'aj pakha' lunyejei pekhewe'en ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, lelits pa' Zebedeo, hik enewe' leq'ehemkifetskii pa'aj ha' Simón. Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj ha' Simón: —Hasu'uj e'nijiwei. Hane'ej qa' eq'ehemki'yii ene' jukhew qa efuts iye.—*

¹¹ Ma' qa in hats yamijetspha'mkii pa' l'isla'wet pe' wihinhitjiyits, qa hikpa' yiwu'mi' pe' week, ma' qa yijayan pa'aj pa' Jesús.*

*Jesús qa yit'in pa' ewi't i'nij pa' witja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)*

¹² Ewi't pa' nehu pa'aj pa' Jesús in i'ni' pa'aj pa' ewi't witset, qa namii pa'aj pa' ewi't jukhew wanqaats'e' weekij pa' l'aj in i'nij pa' witja'me't lepra. Pa' jukhew in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa wonokok'enju' yamitetsju'ha pa'aj lotkoyek pa' sehe', qa iyinets: —Yatsat'axyij qu' isu'un, qa' leke'ye' qu' enli'j ye'mju' ha'ne yawtshek.—

¹³ Pa' Jesús qa yijin pa' loko'i qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un. ¡Hane'ejija qu' etetli'jju!— Qa hik pakhaa'ijha qa naxpa'lij pa' laatshektax pa' jukhew.

¹⁴ Pa' Jesús qa yiyajitaxetskii pa'aj, qa yittaxijets: —Hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Mati'ii qa' menethinets pa'qu' pa'ie'. Qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda)

* **5:10** Mt 14:27; 2Ti 2:26 * **5:11** Mt 4:20,22; 19:29; Mr 1:18,20; Lc 5:28

qu' net'ejuyets in hats letetliju' qe hikka' in-aqyaji'ij pa'aj ka' Moises'ik'i, hats'inha qa week nenikfe'lets in hats lanaxpa'lijha ka' aja'me'ttax.—

¹⁵ Qa week neluts les qi in te'niihei pa'aj pa' Jesús. Ma' qa olootsija pa'aj pekhewe' namiikii qe qa' nepi'ye'ija qa qu' nihaminheti'miikii iye pe' laatsheitax.

¹⁶ Qa pa' Jesús qa ikji'jii pa' ham i'ni'i' qu' niy-inji'ij.*

*Jesús qa yotshinju' pa' ewi't onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)*

¹⁷ Ewi't pa'aj pa' nelu pa' Jesús in yijatshen pe' jukhew qa efuts iye, i'nji'teje'm iye pe' uja'x fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei ta'hiikii pe' week witsetits Galilea qa pa' Judea, qa ha' Jerusalén iye. Qa pa' let'unha'x pa' Yatsat'ax'inij Dios qa i'nji'teje'm pa' Jesús qe qa' ninqilinjikii.*

¹⁸ Ma' qa namii pa'aj pe' uja'x jukhew nekaxij pa' witiwhi'la'x pa' ewi't jukhew onqok nite' p'e's. Qa yisu'untax qu' neka'xetsji' pa' i'ni' pa' Jesús pe' wititsi'ifi.

¹⁹ Qa hamle l'ikheyi'ji'ij pa'aj qe olots pe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa wehijipji' pe' wititsi' qa yitju'etsju' pa' wankaajuliju'. Qa hikpa' yuihinijii pa' lewhi'la'x pa' wanqaats'e'. Qa yetshenetsju' pa' feqewuk'uji'ju' pe' jukhew pa' l'ejuyi'jii pa' Jesús.

²⁰ Pa' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets pa'aj pa' wanqaats'e': — Jukhew, pe' ewul'ets hats tewu'mhitii'ek'ui.—

* **5:16** Mt 14:23; Lc 6:12 * **5:17** Hch 5:34; 1Ti 1:7; Mr 5:30; Lc 6:19; 8:46

21 Ma' qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pe' fariseol iye qa yapelek pa'aj in yijamti'ets, qa yit'ijju': —¿Pa'n lunye'j ha'ne t'ejuyiju't pa' Dios kekheve' yit'ij? ¿Pa'n hii pa'qu' leke'ye' qu' niwu'm pe' witwul'ets? Ewi'He inek pa' Dios qu' niwu'm.—*

22 Qa pa' Jesús hatsle nikfe'lets pe' laqjamtikineyejeikii pekhewe'en, qa yeku't pa'aj: —¿Inhats'ek pe' atawjetsi't in yijamti'ets qu' hik aka' lunye'je'?

23 ¿Pa'n lunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: “Me pe' ewul'ets hats tewu'mhiti ek'ui,” me i'nhi'i qu' jintit'ijets “eniipha'm qa' ma”?

24 Qa qu' enikfe'li'lets hane'ej ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm na' let'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qe qa' niwu'm pe' witwul'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa' onqok: —Akha' hit'ij ewets, eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'.—

25 Qa hik pakhaa'ijha pa' wanqaats'e' qa niipha'm pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en, qa t'eku'mi' pa' lewhi'la'x, qa wapilii pe' lets' qi in yiwqinhetji' pa' Dios.

26 Qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week qa yiwqinhetji' iye pa' Dios, ma' qa qi in niijiwei pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne nełuji' ham lunyejeji' iju't ekewe' jite'wen.—*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.

(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

27 In yili'ij pa'aj ekewe'en pa' Jesús qa ikik'uifik'i pe' wititsi', qa yi'wen pa'aj pa' ewi't pe' yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, hii Leví

* 5:21 Mt 23:2; Lc 11:53; Jn 8:3; Is 43:25 * 5:26 Lc 1:65; 7:16

(Mateo). Inju' i'nifi pe' wititsi' pa' i'niji'kii in yijaninkii pe' wekwek. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayan.—

²⁸ Pakha'an qa niipha'm pa'aj, qa yiwu'mli'i pe' week l'ithayjkititstax qa yijayan pa' Jesús.

²⁹ Ma' qa i'nk'ale pa'aj pa' Leví qa yaqsiimijkii pa' Jesús pa' ewi'l qí lekujii pe' lets'i'ii, qa olots iye pekhewep yijaninkii pe' wekwek qa pekhewep iye jukhew in lekufetsij pa'aj.*

³⁰ Qa pe' fariseol qa pekhewep iye fariseol pekhewe' leq'ikanenheyijji' ke' Moisés le'lijei, qa iyet-taxijets pa'aj he' Jesús l'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in ekufetsi'lij qa iyafetsi'lij iye ne' yijaninkii wekwek qa ne' qi iye pa' lewu'ax?—*

³¹ Pa' Jesús qa yeku'hik'i pa'aj aka'an, qa yit'ij: —Ne'ej ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii pa'qu' wei-hetaxe' witeqjunhetits leite'ye', qe uja'xle yijat'ij ne'ej wanqaats'eju' qa wo'oikii na'aj wei-hetax witeqjunhetits leite'.

³² Nite' tsamijju' ma' qa' haiya'yii ne' yatsa-then, qe tsamijju' yijat'ij ma' qa' haiya'yii ne' ul'ets hats'inha qu' nili'ij pe' ul'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pe' latawjets.—

Jesús qa tafaakanheti'yij in t'ejuyets na'aj yaqsi-ijkii in nite' tek (ayuno).

(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

³³ Ma' qa titijiti'yijets pa'aj pa' Jesús: —He' l'ijatshenhei ka' Juan Bautista yaqsi'j jiijkii qa'nte' tekji'ijju' qa iyinjiija iye, qa ne' fariseol l'ijatshenhei iye qa hik kakha' lunyejei iye, qa

* 5:29 Lc 15:1 * 5:30 Mr 2:16; Hch 23:9

nekhewe'le ijatshenhei qa nite' les qu' nili'ij in tek qa iya' iye.—

³⁴ Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj, qa yit'ij: —¿Me leke' ekheweli'l qu' nite' ekunheni'il pe'qu' nanamii pa'qu' witiwhe'yeyiye' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu' pekhewe'en?

³⁵ Yamets hatse' pa' neluji' qu' newetkax pa' niwhe'yeyu', ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju' pekhewe' nelutsji' hatse'.—*

³⁶ Qa nifeli'm iye pa' ewi'l yejeyumtshenijupi' qu' lunye'je': —Ham pa'qu' niwjaf'itets lepk'eye'en pa'qu' ink'ayik'e witqhinawat'e ma' qa' nok'oyinij pa'qu' hats lawa'ma'xe' witqhinawat, qe qu' hik aka' leqfeny'e'ji'ij ma' qa yiwul'enhette pa' ink'ayiktax, qa pa' lok'opte' pa' ink'ayik qa les yiwul'enheth pa' lawa'ma'x.

³⁷ Nite' leke' iye qu' ne'nenji' pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' lawa'mhitse' eli'nil inqa'met l'ajits, qe pa'qu' ink'ayik'e winoye' ja'fijje'm ma' qa' week hamitse' pa'qu' winoyi'ik'i qa pe'qu' eli'nili'ik'i inqa'met l'ajits.

³⁸ Ma' qa hik ta'lijupi' qu' eni'lji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' qa pe'qu' ink'aiki'ye' iye l'aje' eli'niye', hats'inha qa' week lunyejeyi'il yijat'ij.

³⁹ Qa ham iye pa'qu' niya'ji' pa'qu' lawa'maxe'ji' winoye' qa' i'nk'ate qa' ne'niyayuji' iye pa'qu' ink'ayik'e winoye', qe yit'ij: “Ka' lawa'maxji' hik kakha' in les yimax.”—

6

* 5:35 1S 2:31; Sal 37:13; Ec 2:16; 12:1; Lc 17:22

*Pe' l'ijatshenhei qa teili'ijkii in nit'ijji' pe' lei trigo.
(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)*

¹ Yamets pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús in ikji'teje'm pe' wit'enheiju' qa pe' l'ijatshenhei qa teyijkii in nit'ijji' pe' lei trigo (fooji'ij), qa yit'ijji' łokoyei in yosja' qa namju'kii pe' l'ajits qa tuj pe' łoi.

² Ma' qa pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj: — ĆInhats'ek in łaqsiilijkii kakha' nite' łenexke'ej qu' nanaqsiijkii na'aj witwapiihijii' (sábado)?—*

³ Qa yeku'łiju'ł pa'aj pa' Jesús: —ĆYe' me nite' łejeli'ł iye qu' iyineni'łik'i kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i in qi in iyipkun? Kakha'an qa week iye ke' łijts'eyekkii,*

⁴ in uyetsji' pa'aj pe' t'ejutshenheti'yets na' Dios qa t'eku'mi' qa tuj pe' pan testiitaxij na' Dios, ma' qa tisijets iye pe' łijts'eyek ma' qa week tuji'ł pa'aj pekhewe' nite' łenexketaxij pa'qu' netuj, qe uja'xłe yijat'ij pe' pa'il in łenexkeliji'm qu' netuj.—

⁵ Qa yit'ij iye pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew tenek'enhe'yipji' na' nełu witwapiihijii (sábado).—

*Pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)*

⁶ Ewi'ł iye pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús qa uyifi iye pa'aj pe' witłijtsitjii qa i'nq'ijatshen pa'aj, qa hik pekhe' qa i'nifi iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew yisłax pa' yiya'yik'i łokoyik'i.

⁷ Qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'łijei qa pe' fariseol iye qa ts'in pa'aj in yejełijju' pa' Jesús me

* 6:2 Ex 25:30; Lv 24:5-9 * 6:3 1S 21:6

yilin tu'u in mexe witwapiihijiitax (sábado), qe wo'taxiikii pa'qu' nit'ijets qu' ul'axe' in yaqsiijkii.*

8 Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets pa'aj aka' yijamti'ets pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i: —Eniipha'm qa' te'łun hane'e'in.— Pa' jukhew qa niipha'm pa'aj qa ikii.*

9 Pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj pekhewe'en: — Hisu'un qu' k'afaakani't: ¿Łekpa' łenexke'ej qu' jin-taqsiijkii pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii? ¿Me pa' łe'wis me i'nłi'i pa' ul'ax? ¿Me jitiłin pakhape'? ¿Me i'nłi'i qu' jintewul'enhjetju'?—*

10 Ma' qa yejel'ji'teje'm pa'aj pe' week, qa i'nk'ale qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Ijin na' okoi!— Qa pa' jukhew qa yijin pa'aj pa' łokoi. Ma' qa hik pakhaa'ijha pa'aj in hats łe'wisju' pa' łokoi.*

11 Qa pekhewe'le'en qa qi in nayu'kii pa'aj, ma' qa tafaakateitaxijju' pa'qu' łeqfeneyeji'yij pa' Jesús.

*Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)*

12 Hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj pa' Jesús in ikii pe' utek qa niyini'. Qa najamet pa'aj in i'ni' iyinii pa' Dios.*

13 Ma' qa nełukii pa'aj qa taya'yets pe' week ł'ijatshenhei qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) jukhew, qa hik pekhewe' qa łeqiyits apóstoles.*

14 Enewe'en łiyits: Simón hikha' łeqiyij Pedro qa ha' łek'inijle Andrés, Jacob (Santiago) qa ha' Juan, Felipe qa ha' Bartolomé,

* 6:7 Lc 14:1; 20:20; Jn 8:6 * 6:8 Mt 9:4 * 6:9 Lc 14:3 * 6:10
Mr 3:5; 1R 13:4 * 6:12 Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28 * 6:13 Hch
1:13; Mr 6:30

15 Mateo qa ha' Tomás, Jacobo (Santiago) hikha' la'sek pa' Alfeo qa ha' Simón lenqii iye Zelote,*

16 Judas hikha' la'sek pakha' hii Jacobo (Santiago) qa pa' Judas Iscariote, hik pakha' wotk'onijkii pa'aj pa' Jesús.

*Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts.
(Mateo 4:23-25)*

17 Pa' Jesús qa tepilik'uiju' pa'aj pe' utek lijts'eyekju' pa'aj pekhewe'en qa nametsju' pa' le'wisju' sehe' qa hikpa' tekeleni'ju', qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' olootsija l'ijatsshenhei qa pekhewep iye qa les olootsija iye pe' pekhel ta'lji'kii na' sehe' Judea, na' Jerusalén qa week pekhewe' ta'liikii pe' lekuwelii pa' qi iweli' hik pakha' i'ni' iye pe' witsetits Tiro qa Sidón.*

18 Pekhewe'en namii qe nexpiikeyu'uj qa nami-jii iye qu' nanpaliti'mju' pe' lawtshei wetju'lkii. Qa pekhewe' yawtshetenkii pekhewe' u'l'ets espíritus qa ihii iye pa'aj.

19 Qa week iye pa'aj in yisu'untax qu' net'eku'mets pa' Jesús, qe pakha'an ta'lji'teje'm pa' ewi'l' qi witt'unha'x qa yilin pe' week.*

*Pakha' yi'wejulenij yijat'ij pa' Dios.
(Mateo 5:1-12)*

20 Pa' Jesús qa yejelepji' iye pa'aj pe' l'ijatsshenhei, qa yit'ij: —E'le'sitsi'idi'mkii ekheweli'l' in if'iljetsitsi'l', qe ekheweli'l' hats la'ni'l' ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.

21 E'le'sitsi'idi'mkii pekhewe' qu' hane'ej niyipkuntaxju', qe ekheweli'l' hats l'ilini'l'ju' hatse'.

* 6:15 Mt 9:9 * 6:17 Mt 11:21 * 6:19 Mt 9:21; 14:36; Mr 3:10; Lc 5:17

E'le'sitsi'ili'mkii ekheweli't pe'qu' hane'ej napju', qe l'ijuye'e'lju' hatse'.

22 E'le'sitsi'ili'mkii ekheweli't qu' qi qu' i'napjtaxi't, qa qu' ewutshenheti'y'i'fik'i iye. Qa qu' ul'etsi'ik'i pe'qu' ene'lijeyi'it qa qu' netutenhetii iye pa'qu' iyi'it hik lunye'j qu' wekwek hiye' qe ta'hijupi' in hijayani't ha'ne La's na' Jukhew.*

23 Qa hik pakha' pa' ne'juji' e'le'sitsi'ili'mkii ilit'ilijpha'mkii qu' e'le'sitsi'ili'mkii, qe nakha' enisit'it qi'ija i'ni' na' wa'sji'. Qe hik lunyejei iye ke' laqa'jteyik'i in hik laqfenyejeyij iye kekhewe' profetas'ik'i.*

24 Qa hiyee' e'newusitsi't ekheweli't yiwq'axin wekwek, qe hane'ej hats l'estiyij in e'le'sitsi'ili'mkii.

25 Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't pekhewe' hane'ej ihinju', qe ekheweli't qi qu' iyipkuni'tju' hatse'. Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't pekhewe' hane'ej qi in ijuyeju', qe qi qu' ika'metetsi'tkii hatse' qa qi iye qu' mapi'tju'.

26 Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't, in nesu'uni't qa le'sitsik'i iye le'lijeyi't ej ene' week, qe hik aka' lunyejeyij iye ke' aqa'jteyi'tik'i kekhewe' yit'ij letets qu' profetaye'.—*

Isu'uni't pe'qu' na'napjtaxi't e'm.

(Mateo 5:38-48; 7:12)

27 —Qa ekheweli't pekhewe' qu' nespi'ye', qa hit'ihij ewets: Isu'uni't pe'qu' ejuihifetsetaxi't, aqsi'ji'li'mijkii pa'qu' le'wise' pekhewe' qu' na'napjtaxi't e'm.

* **6:22** Jn 9:22; 15:21; 16:2; He 11:26; 1P 4:14 * **6:23** Neh 9:26; Ez 2:1-7; Hch 7:52 * **6:26** Jer 5:12-13; 6:13-15; Mi 2:11

28 Le'sits e'lijeyi'itets pekhewe' qu' u'ets le'lijeyetaxi't ewetskii qa' iyini'tipji'kii iye pekhewe' qu' nawitjita'it.

29 Qu' nana'l pa'qu' nilanje'm ewi'le' ne' ekukii qa' lisijets iye ni'khep qu' nilanje'm iye. Qa qu' nana'l pa'qu' netka'mij pa'qu' e'ntilafit'e qa' iwe-jinhi'ij, qa qu' nisu'un iye qu' neka'x pa'qu' ui-hitjiye' qa' lisij iye qu' neka'x.

30 Week pa'qu' niyini'ij ewets pe'ye', qa' lisij, qa pa'qu' netka'mij pa'qu' antsat'axij, qa' hasu'uj iyinijets qu' nenpilet ewets iye.

31 Qa pa'qu' isu'uni't qu' naqsi'ji't e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'hi'mijkii.

32 Qu' uja'xe'letax qu' isu'uni't pekhewe' qu' nesu'uni't, ¿me qa hats pakha' ejunyejeyi't? Qe nekhewe' mexe na'l pe' lewu'ets hik lunyejei iye aka'an uja'xle in yisu'un pekhewe' qu' nisu'un nekhewe'en.*

33 Qu' uja'xe'letax qu' aqsi'ji'hi'mijkii pa'qu' le'wise' pekhewe' qu' le'wise' pa'qu' naqsi'ji't e'mijkii, ¿me qa pakha' ejunyejeyi't iye? Qe hik aka' iye yaqsi-ijkii nekhewe' mexe na'l pe' lewu'ets.

34 Qa qu' uja'xe'letax qu' anatkinheni'lets pe'ye' pekhewe' qu' umti'it qu' nenpileti't ewets iye, ¿me qa pakha' ejunyejeyi't iye? Qe hik aka' leqfenyejei lewek iye ene' mexe na'l pe' lewu'ets in yatkin-henetskii pekhewep iye na'l pe' lewu'ets, qe qa' nijanin pakha' hats uja'x pe' tanatkinhe'yij.*

35 Aka' yijat'ij ejunyejeyi'it, isu'uni't pekhewe' qu' ejuihifetsetaxi't, le'wis pa'qu' aqsi'hi'mijkii, lisi'ij qu' nanatkinheyu'u' ewets qa hasu'uj onotki'itiki

* 6:32 Mt 5:46 * 6:34 Pr 19:17; Mt 5:42; Lc 14:12-14

qu' nenpileti'ł ewets iye. Ma' qa pa'qu' enisit'i'ł qa' qiye', qa' ninikfe'l iye in łelitsil'ejha na' Dios toxpha'm, qe nakha'an qi in neq'eletij iye nekhewe' nite' t'esiji'yij na'aj tistaxij qa ul'ets iye.*

³⁶ Les łe'wis qu' eq'iltinhetsi'ł in łunye'jek na' Atata'ał in qi in eq'iltinhetsax.—*

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.

(Mateo 7:1-5)

³⁷ —Hasu'uj it'ihijets qu' ul'etse' pekhewepe' hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'ihij ewets qu' ul'etsi'ł. Hasu'uj it'ihijets qu' les łe'wise' qu' nattanithenhetii pakhape', hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'ihij ewets qu' les łe'wise' qu' atanithenheti'yi'ł. Iwejinł'ihij pekhewe' qu' naqsi'jtaxi'ł e'mijkii pa'qu' ul'axe', hats'inha qu' niwu'mjii'ł ek'uyek pa' Intata pe' ewul'etsi'ł.*

³⁸ Łisi'ihij pa'qu' hami'im pekhewepe' qa na' Dios qa' hikna' qu' nata'łets qu' les olotse' pe'qu' esti'yi'łij. YoPONhetij pa'qu' eqe ti'naje' qa' naqat'etijik'iju' iye qa' naqfiijik'iju' iye qa' qi qu' tsektsek'i'ijha, qe pakha' łuk'e' pa' eqe ti'najij pekhewe' ł'ihini'ij qa' hik łuk'eyeji'jek pa'qu' ti'naje' pe'qu' esti'yij.—*

³⁹ Pa' Jesús qa yeni' pa' ewi'ł yejeyumtsheni-jupi', qa yit'ij: —¿Me łeke' pa'qu' puk'ale' qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'ale'? ¿Me nite' week qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye'?*

⁴⁰ Ham pa'qu' ewi'łe' wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqqa maestroye', qa qu'

* **6:35** Mt 5:45; Lc 1:32 * **6:36** Mt 5:7,48; Stg 5:11 * **6:37** Mt 6:14; 18:23-35; Lc 23:16; Hch 3:13 * **6:38** Sal 79:12; Is 65:6-7; Jer 32:18; Mr 4:24 * **6:39** Mt 15:14

nanq'axiji'pji' pekhewe' qu' net'ijatshenhetiyij ma' qa hik lunye'je' pa'qu' laqa maestroye'.*

⁴¹ ¿Qa inhats'ek in lenjusij na' ejefe in i'nji' loto' na' jup'el qa akha' qa nite' letetju'sij in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?

⁴² ¿Qa pa'n lunye'j qu' it'ijets na' ejefe: “Yejefe, etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' jup'el i'nji' ne' oto'” in akha' nite' li'wenetsju' na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'? ¿E'jtitsaxle hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto' ma' qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el i'nji' ne' loto' na' ejefe.—

Ne'ej najkak jutsiqetsij ne'ej lei.

(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ —Qe ham pe'qu' najkak'e qu' le'wise' qa' ul'etse' pe'qu' leye'. Qa pe'qu' ul'ax najkak'e qa nite' leke' qu' le'sitse' pe'qu' leye'.

⁴⁴ Week ene' najkakui jutsiqetsij ne'ej lei. Nite' leke' qu' nata'lets ne'ej higo pe'qu' ti'ye'. Nite' leke' iye qu' nata'lets iye ne'ej uwa pe'qu' newekitetse'.

⁴⁵ Na'aj le'wis ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek le'sits qa pa'qu' lunye'je' iye le'wis, qe ta'liiju' pa' latawe'j in le'wis. Qa na'aj ul'ax ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek ul'ets qa pa'qu' lunye'je' iye ul'ax, qe ta'liiju' pa' latawe'j in ul'ax, qe pa' topo'oj pa' latawe'j qa hikpa' nekii lej'.

Pe' wititsi' na'l pe' letuk qa pe' wititsi' ham letuk'e.
(Mateo 7:24-27)

* **6:40** Mt 10:24; Jn 13:16; 15:20

⁴⁶ —¿Qa inhats'ek in hit'ihij yiwets, “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij,” qa nite' laqsiihijkii na'aj hi'ttaxi'hij ewets?*

⁴⁷ Hane'ej qa' henfeli't e'm aka' ewi't hik lunye'j pakha' qu' nenek yiwets qa tsepi'ye' iye qa yaqsi-ijkii pa'qu' hit'ij.

⁴⁸ Hik lunye'j pa'qu' ewi't jukhewe' in yaqsiijkii pe'qu' letsi'ye'. Yojo in ti'jik'ui qa yakaptinik'ui. Qa yamiiju' pa' t'un sehe'. Qa hikpa' qa yaqsi'jipji' pe' lextuk'ij. Qa qitax pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi in t'unik'i pa' iweli' qa pe' leqe t'uyuyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'le nopletju' qe yijanit'ax in we'nithayiki.

⁴⁹ Qa pa'qu' nespi'ye'tax qa nite'le yaqsiijkii pa'qu' hit'ij, qa hik lunye'j pa'qu' ewi'le' jukhew in yaqsiijkii pe'qu' letsi'ye'. Qa yenli'ipji' pa' sehe' nite' t'un qa ham lextuk'i'ij. Qa qi pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi iye in t'unik'i pa' iweli', ma' qa pe' leqe t'uyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa aje'eł nopletju' qa week yiwuł'enhēt.—*

7

Pa' Jesús qa yilin pa' leqejkunenek pa' ewi't Roma leite'.

(Mateo 8:5-13)

¹ Pa' Jesús in yili'ij pa'aj in iyetik'ui pe' jukhew qa efuts iye, ma' qa ik pa'aj qu' namii ha' Capernaum.

² Hikha' qa i'ni' pa'aj pa' ewi't qi wanqaats'e' hats niwamhiyu' leqejkunenek pa' ewi't centurión,* hik pakha' qi in yisu'un pa'aj in leqejkunenek.

* **6:46** Mal 1:6 * **6:49** Ez 13:10-16 * **7:2** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophelinetsilets, Roma leite'.

³ Pa' centurión in yepi'ye' pa'aj in tenifaakateji' pa' Jesús, ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x pekhewe' tenek'enhei judiol qu' niyinjets qu' nanamii qa' nilini'm pa' leqejkunenek pakha'an.

⁴ Pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Jesús, qa qi in iyinjets pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' centurión les le'wistax qek iftits'ets wat'ij

⁵ qe hakha'an hik hakha' qi in yisu'un ha'ne initset. Qa hikha' iye inqagsijkinenijkii ke' yilijt-sitjiyi'l.—*

⁶ Pa' Jesús qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa in hats metitsi'm pe' lets'i' pa' centurión qa aje'e'l nukiniju'l pe' uja'x pe' lejuwaikal qu' nit'ijets: —Yatsat'axyij, yape hasu'uj me'nithayi'metenlekii, qe nite' ye'weju'liju'l qu' uyifi ene' yitsi'.

⁷ Qa hik ta'lijupi' in nite' yakha'ija iye qu' henek eju'l, itli'ij pa'qu' e'lijeye', qa na' yeqejkunene'k qa' ila'xe'.*

⁸ Qe yakha' iye na'l ne' tenek'enhe'yipji', qa yakha' iye qa na'l ye'm ne' heinek'enhe'yipji' ek oq'ophe'inetsilets, qe hit'ijets na'aj ewi'l, “Ma”, ma' qa ik. Qa qe hit'ijets iye nikhapij, “Te'lun”, ma' qa nek iye. Qa na'aj hiyaji'ijets ha'ne yeqejkunene'k qu' naqsiijkii, qa yaqsiijkii.—

⁹ Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in yitju'axijpha'm pa'aj. Qa tetwek'elaxiju'l pa'aj pe' olots nijayanik'i, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, in hami' iye ha'ne week Israel pa'qu' hi'weni' qu' hik lunye'je' ha'ne jukhew in qi in nite' inqeku'.—

¹⁰ In wapiltaxii iye pe' wititsi' pekhewe'

* 7:5 Hch 10:22 * 7:7 Sal 107:20; Mt 8:16

wit'ukinhei, qa yi'wen pa'aj pa' witqejkunenek in hats t'un.

Pa' Jesús qa yitin pa' ta's pe' wikiihale' in hats wa'mtax.

¹¹ Qa in hats l'anu'upji' iye pa'aj ekewe'en, pa' Jesús qa ik iye qa yamii pa' ewi'l witset hii Naín. Qa hįts'eyek pa'aj he' l'įjatshenhei qa olootsija iye pekhewep iye.

¹² Ma' qa in hats k'esitsiyu'etsha pa'aj pa' ļeji' pa' witset, qa weikutįjįu'l pe' yeka'x qu' netįjik'ui pa' ewi'l wa'm pa'aj, ewi'łi'i' in ta's pe' efu qa wiki-ihale' iye. Olots iye pa'aj pe' nijayanik'i tetseti'yi' pa' witset.*

¹³ Pa' Yatsat'ax'inij in yi'wen pa'aj pe' efu qa qi in neq'eletįj pa'aj, ma' qa yit'įjets pa'aj: —Mapkitek.—*

¹⁴ Ma' qa ikets pa'aj pe' ļejiiki' pa' wa'm ham lit'oye' qa t'eku'mets, qa pe' yeka'x qa tekeleni-jju'kii pa'aj. Pa' Jesús qa yit'įjetsju' pa' wa'mtax: —Jutjana'x, akha' hit'į ewets. įEniįpha'm!—*

¹⁵ Ma' qa pa' wa'mtax qa niįpha'm pa'aj qa i'nju', qa iyet pa'aj. Qa pa' Jesús qa tisįj pa'aj pe' ľefti'.*

¹⁶ In yi'wen pa'aj aka' łunye'įkii ma' qa week in qi in niįiwei pa'aj. Qa yiwqinhetįi'ha pa'aj pa' Dios. Qa yit'įjju' pekhewe'en: —Hats nam inwets ha'ne qi profeta.— Qa yit'įjju' iye pekhewe'en: —Pa' Dios hats nametsju' ha'ne ľetset qu' ni'fen.—*

* **7:12** Jue 11:34; Lc 8:42; 9:38; He 11:17 * **7:13** Mt 20:34 * **7:14** Mt 11:5; Mr 5:41; Lc 7:22; 8:54; Jn 11:43; Hch 9:40 * **7:15** 1R 17:23; 2R 4:36 * **7:16** Mt 5:16; 21:11; Lc 1:68; 2:20; 5:26; 7:39; 13:13; 23:47; Hch 4:21; 11:18; Dt 18:15; Jn 7:40

17 Weekij pa' sehe' Judea qa pe' lekuweliikii iye witsetits in i'ye'ej wetju'l pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.

Pe' l'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa namii pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 11:2-19)

18 Pe' l'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa nifelimik'i pa'aj week ekewe' wekwek.

19 Qa pa' Juan qa taya'yets pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' l'ijatshenhei, qa yukinii pa'aj pa' Yat-sat'ax'inij, qu' nanfaakanijha pa'aj, qa' nit'ijets: — ¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam, me i'nhi'i qu' honotki'ihik'ui pakhape' iye?—*

20 Pe' jukhew in hats yamii pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' Juan Bautista ts'ukini'l ei, qa yit'ij ei: “¿Me hik akha' pa' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nhi'i qu' honotki'ihik'ui pakhape' iye?”—

21 In i'nk'a namets pa'aj pekhewe'en qa hik pakhaa'ijha pa'aj pa' Jesús in nilinju' pe' olots pekhewe' taja'meteiju' qa pe' pekhel yaats'e'uju'kii, qa pe' i'ntaxji' pe' espíritu u'l'ets qa yi'wenkitkii iye pe' puk'aletstax.*

22 Pa' Jesús qa yeku'l pa'aj, qa yit'ijets: — Yape mapilii ha' Juan Bautista qa' enfeli'hi'm aka' li'weni'l qa aka' lepi'ye'elik'i iye. Enfeli'hi'm *ene' puk'aletstax qa hats yi'wenkii*, (*Is 35:5*) ene' onqok-itstax qa hats t'otsjo' qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, enewe' i'nij ka' witja'met lepra qa hats naxpa'lij iye, ene' nite' yepi'ye'taxkii

* 7:19 Jn 4:25; 6:14; 11:27; Ro 5:14; He 10:37 * 7:21 Mt 4:23; 9:30; 12:22; Mr 1:34; 8:25; Lc 18:42; Jn 9:7

qa hats yepi'ye'kii, hekhewe' hats naxtaxju' qa ilii iye, qa enewe' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witi'a'x nite'yili'ij. (Is 61:1)*

²³ Qa le'wisi'mkii pakha' qu' nite' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—

²⁴ In hats ikkii pa'aj pekhewe' l'ukinhei pa' Juan Bautista, qa pa' Jesús qa iyetik'ui pa'aj pe' jukhew qa efuts in t'ejuyets pa' Juan Bautista, qa yit'ij pa'aj: —¿lekpa' lami'hijii pa'aj qu' i'weni'hi' ha' ham i'ni'i'? ¿Me fapuk pe'qu' nime'lejit pa'qu' t'uni'ik'i'?

²⁵ Qa qu' nite'ye', ¿lekpa' lami'hijii qu' i'weni'l'? ¿Me ewi'l pa'qu' jukhewe' qu' neqhinataji' pe'qu' inyetetse' witqhinatai? Ekheweli'l lenikfe'li'tets nekhewe' yeqhinataji' ke' le'sits qa inyetets iye, qa qi iye in le'sitsju' in ham hamitsi'im qa i'nifi nekhewe' letsil ne' wittatal.

²⁶ Qa qu' nite'ye', ¿lekpa' lami'hii qu' i'weni'l'? ¿Me ewi'l pa'qu' profetaye'? Ehe, yijaa'ija in ewi'l profeta, qa lesle in qiji' nite' hik lunyejei kekhepew profeta'ik'i'.

²⁷ Ha'ne Juan Bautista hik ha'ne t'ejuyets kakha' we'nika'ajji' in yit'ij: “*Jet qeku'nek, yakha' hi-wathayinket ek'ui hatse' nakha' yukine'k qa' hikna' najilet'ek'ui pa'qu' ikheyi'je'.*” (Mal 3:1)*

²⁸ Yakha' hit'ilij ewets in week pekhewe' nek-fik'i ta'tets ne'ej efu in ham pa'qu' nat'anipji' ha' Juan Bautista in qiji'ha. Qa pakha'le qu' nite' qiyetaxji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios qa t'anipji' ek hakha'an.—

²⁹ Week pe' jukhew qa efuts qa pekhewe' iye yi-

* 7:22 Is 29:18; Lc 4:18 * 7:26 Mt 14:5; Lc 1:76; 20:6 * 7:27 Mt 11:10; Mr 1:2; Lc 1:17

janinkii pe' wekwek t'ejuyets pa' Roma in yepi'ye' pa'aj, ma' qa nikfe'lets pa' Dios in hats yaqsiijkii in hats yatsathen pekhewe'en, qe nimpuujinju' pa'aj pa' Juan.*

³⁰ Qa pekhewe'le fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nite' nimpuujinju' pa'aj pa' Juan Bautista, qe pekhewe'en nite' t'eku'miju't yuten pakha' yisu'untax pa' Dios qu' leqfenyejeyi'ij pekhewe'en.*

³¹ Ma' qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n hii pa'qu' hejeyumtshenijupi' enewe' hane'ej lahats'ij? ¿Lekpa' qu' hik hunyejeje'?

³² Hik hunyejei ne'ej omehets qe i'niju'kii na'aj joofji'ju' qe t'otoijo' qa taya'yi't wetju'kii ne'ej l'otoihifetsju', qa yit'ijiikii: “In hifuyutaxi't e'mik'i ne' foj qa nite'le l'otoyi't. Hijitaxi't e'mik'i ke' if'iljetsitsik'i witlijtsinel qa nite'le lapi'tju'.”

³³ Qe in nam ha' Juan Bautista qa nite' tuj pa'qu' pane', nite' iya'ji' iye pa'qu' winoye', qa ekheweli't qa lit'ilij: “T'nji' pa' ewi't inwo'met.”*

³⁴ Qa in nam ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye. Qa ekheweli't qa lit'ilij: “Jeł qeku'ni'lek na' jukhew hayits qa ekuna'x qa iyana'x iye, qi iye in lejuwaika' ne' yijaninkii eke' wekwek qa ne' qi iye in ul'ets.”*

³⁵ Qa pakha'le qi hikfeliya'xkii pa' Dios qa jut-siqaxli'ij pa' hunyejei pekhewe' week hats łelitsij.—

Jesús qa i'ni' pe' łetsi' pa' ewi't fariseo hii Simón.

* **7:29** Mt 21:32; Lc 3:12; Hch 18:25; 19:3 * **7:30** Mt 21:25,32;

22:35; 23:13; Lc 10:25; 11:45-46,52; 14:3; Mr 7:9 * **7:33** Lc 1:15

* **7:34** Mt 9:10-11; Lc 15:2; 19:7

36 Ewi't pa' fariseo t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús qu' netekili'ju' pe' lets'i'ii. Ma' qa yijayanii pa'aj pe' lets'i'ii, qa i'nijupju'kii pa' lekula'x.* 37 Pakha' witset na'l pa'aj pe' ewi't efu qi in ul'ax. Pekhe'en in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in mexe i'nijupju' pa'aj pa' mesa in teki'ju' pe' lets'i'ii pa' fariseo. Ma' qa namets pa'aj teneyij pa' ewjisii topo'oj pe' lejiiki' ta'lets na'aj alabastro.*

38 Pekhe'en ip pa'aj l'anu'ui i'nii pa' Jesús qa pe' let'ilii qa tsapetsju'kii pe' lef'iyei pa' Jesús, ma' qa nili'jijju' pa'aj pe' l'ewkujits qa tu'je'm iye pa'aj pe' lef'iyei qa i'nk'ale qa yatsi'yipji' pa'aj pa' ewjisii pe' lef'iyei pa' Jesús.*

39 Qa pa' fariseo pakha' t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús in yi'wenij pa'aj aka'an, qa yit'ij in iyet pa' latawe'j: —Qek yijaayi'ija qek profetaye' ha'ne jukhew ma' qekha nenikfe'ltaxets pa'n lunye'j nekhe' efu t'ekumetskii, nekhe'en ul'ax.—*

40 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' fariseo: —Simón, na'l ka' tseqitijineyu'uj ewets.— Qa yeku'l pa'aj pa' fariseo: —Enfel ye'm, Maestro pakha'an.—

41 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Wetsjuk pe' jukhew t'eku'mi' pe' laq'astai pa' ewi't jukhew inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai. Ewi't pa' t'eku'mi' pe' quinientos (500) denarios† qa pakhap iye qa cincuenta (50) pe' t'eku'mi'.*

42 Pekhewe'en qa nite'le weju'lij qu' nijanin,

* 7:36 Lc 11:37; 14:1 * 7:37 Mt 26:6-13; Mr 14:3-9; Jn 12:1-8

* 7:38 Jn 11:2 * 7:39 Lc 7:16; Jn 4:19 † 7:41 Ewi't denario,

lajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi't nehu qu' net'ithayii. * 7:41 Mt 18:28; Mr 6:37

qa pa' inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai qa yiwejinle qu'nte' nijanine' pe' l'ekumhifkinel pe' wetsjuk. Qa hane'ej qa' enfel ye'm, ζlek pakha' enewe' wetsjuk pakha' les qi in yisu'un pa' inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai?—*

⁴³ Qa yeku't pa' Simón: —Humtitax pakha' les olots l'ekumhifkinel qu' hik pakha'ye' pakha' les in yisu'un.— Qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —Hats i'woyaxijik'iha.—

⁴⁴ Ma' qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu qa yit'ijets pa'aj pa' Simón: —ζMe hats hi'wenij ene' efu? In k'uyifi ene' etsi' qa nite' leslisij pa'qu' iweli'ye' qu' himpulijinji' ene' yif'iyei. Qa ene'le efu qa nili'jiju' ene' yif'iyei ke' let'il qa yit'iji' in yislatij ne' l'ewkujits.*

⁴⁵ Nite' leslu'je'm iye, qa ene'le efu, in i'nk'a hente'nuiteje'm, qa nite' yili'ij tu'je'mkii ene' yif'iyei.*

⁴⁶ Nite' l'atsiyipji' aceitiye' ha'ne yijila', qa ene'le efu qa yatsi'yipji' ka' ewjisii ene' yif'iyei.*

⁴⁷ Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ij ewets, in hats tewumhiti'yik'ui pe' olots lewu'ets ma' qa qi in ineqsu'un. Qa pakha'le qu' nite' qiye' qu' tewumhiti'yik'ui pe' lewu'ets, qa nite' qi qu' nineqsu'un.—

⁴⁸ Ma' qa yit'ijets pa'aj pe' efu: —Pe' ewu'ets hats tewu'mhiti' ek'ui.—*

⁴⁹ Ma' qa pekhewep pekhewe' lekufets qa tajawehenij wetju'lkii in yit'ijju': —ζLekpa' yumtitax qu'

* **7:42** Mt 18:25 * **7:44** Gn 18:4; 19:2; 43:24; Jue 19:21; 1Ti 5:10

* **7:45** 2S 15:5; 19:39; 20:9 * **7:46** 2S 12:20; Sal 23:5; Ec 9:8; Dn

10:3 * **7:48** Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 5:20; Stg 5:15; 1Jn 2:12

lakha'ye' ha'ne jukhew in yit'ijets qu' niwu'm pe' witwul'ets?—*

⁵⁰ Qa pakha'le Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' efu: —Pa' nite' egekuye'j hikpa' ta'lets qa hats ila'x. Yape ma, hasu'uj itawje'met'e'.—*

8

Pekhewe' efuts t'ifti'ts'ets pa'aj pa' Jesús.

¹ Ma' qa in hats suujik'i pa'aj aka'an, pa' Jesús qa ikijik'i pe' olots witsetits qa pe' witsetits letits iye in nifel eke' le'sits le'lijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Lijts'eyek he' doce (12) l'ijatshenhei.*

² Qa uja'x iye pe' efuts lijts'eyek iye pa'aj, hik pekhewe' nilinju' iye pa'aj yukinik'uifik'ikii pe' i'ntaxji' inwo'metets qa pe' laatsheitax iye. Pekhewe'en liyits María, lenqii iye Magdalena. Hik pekhe' ikik'uifik'ikii pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets.*

³ Qa pekhe' Juana lewhe'ye' pa' Cuza, leqjetinenek pa'aj pa' Herodes. Qa pe' Susana, qa olots iye pekhewep, qa lekhwelle in yatsat'etsli'ij pekhewe' natkiniji' in t'iftits'ijetskii pa'aj pa' Jesús qa pe' l'ijatshenhei.

Pa' iwenq'enhena'x.

(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

⁴ Qa olootsija pa'aj pe' jukhew qa efuts iye, ta'liikii pe' olots pekhelji'kii witsetits, namii pa'aj

* **7:49** Lc 5:21 * **7:50** Mt 9:22; Mr 5:34; 10:52; Lc 8:48; 17:19; 18:42; 1S 1:17 * **8:1** Mr 6:6; Mt 4:23; Lc 4:43 * **8:2** Mt 27:55,56,61; 28:1; Mr 15:40-41; Lc 16:9; 23:49,55; 24:10; Hch 1:14; Jn 19:25; 20:1,18

qu' ni'wen pa' Jesús. Ma' qa yit'iji' pa'aj pa' ewi't yejeyumtshenijupi' in iyetik'ui:

⁵ —Pa' iwenq'enhena'x ikijfik'i pe' loqoloi qu' nenju'. Ma' qa in hats we'nq'en qa uja'x pe' loi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa tonotshiyipji'kii qa pe' junatai qa tuj.

⁶ Qa pekhewep loi qa namji'ju'kiyek pa' uteket leseesh'ik'i pa' sehe' ija, qa in ta'ltax pekhewe'en qa aje'eł yisłax qa wa'mji' iye qe nite' eqhimiyifi.

⁷ Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa ta'li'l pe' tii qa tik'eyijju'.

⁸ Qa pekhewepłe qa namji'ju'kiyek pa' le'wisji' sehe' qa ta'l ma' qa qipha'm qa na'l pe' lei le'sits qa olots iye qa yamets cien (100) pe' lei in ewi't lenu. —Ekewe'en in yit'ij pa'aj pa' Jesús qa yit'unhetik'i in yit'ij iye pa'aj: —iPekhewe' qu' nana'l lekfiye', nepiye'ek'iha aka'an!—*

*Inhats'ek in yit'ij eke' yejeyumtshenli'ijupi'.
(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)*

⁹ He' l'ijatshenhei qa nifaakanij pa'aj pa' ikji'ha kakha' yejeyumtshenijupi'.

¹⁰ Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Ekheweli't lenexke'ej qu' enikfe'li'letsha kekhewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewepłe qa hit'iji' in k'iyetik'ui kekhewe' hejeyumtshenli'ijupi'kii, hats'inha qu' ni'wentax hikłe tunye'j qu'nte' ni'wene', qa qu' nepi'ye'taxik'i qa nite'le nikfe'lik'i pa' iikji'ha.—
(Is 6:9)*

* **8:8** Gn 26:12; Mt 11:15 * **8:10** Mt 19:11

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.

(Mateo 13:18-23; Marcos 4:10-12)

¹¹ —Aka'an kakha' ikji'ha ka' wetjeyumtshenijupi'. Pe' loi hik hunejei ekewe' le'lijei na' Dios.*

¹² Qa pa' wit'ikheyi'j qa hik hunejei pekhewe' qu' nepi'ye'taxik'i eke' Dios le'lijei, qa i'nk'ale qa namets na' inwo'met qa nitkamijik'i in we'nentaxiji'ju' pe' latawjets. Hats'inha qa yeqeku'uk'i ma' qa'nte' ihiye'.

¹³ Qa pa' uteket in leseesi'ik'i pa' sehe'taxija, qa hik hunejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i eke' le'lijei na' Dios, ma' qa qi in yisu'unik'i qa t'eku'mi', qa hamle lefitetsiye'. E'ajli'ij in tek'entaxik'i, qa in namets pa'qu' witaqjaajinkeyeje', ma' qa yili'ijju'.*

¹⁴ Qa pa' tiiket qa hik hunejeyek pekhewe' yepi'ye'taxik'i eke' le'lijei na' Dios, qa in iktaxij pa' l'ikheyi'j, qa yulametenle in yitawje'meten wekwek, laq'astaye' qu' olotse' qa pa'qu' lakha' ye'le qu' nisu'un qu' ni'sinheti'mkii. Ma' qa nite' yuji' pe' leitax.*

¹⁵ Qa pa' le'wisji' sehe', qa hik hunejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i ke' le'lijei na' Dios, ma' qa weekijha pe' latawjets in yatsathen qa le'sits iye in t'eku'mi' qa went'unhetij watjanithenijha. Ma' qa nite' yili'ij in na'l pe'qu' leye'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej fetitjii.

(Marcos 4:21-25)

* **8:11** Mr 4:13-20; Lc 8:21; 11:28; Hch 18:11; Stg 1:21; 1P 1:23

* **8:13** Ez 33:31-32; Ga 1:6 * **8:14** Mt 6:25 * **8:15** He 10:36; Stg 5:7

16 —Ham pa'qu' leqfenye'ji'ij qu' nene'ji' pe'qu' fetitjiye' qa' nit'onijju' pe'ye', i'nli'i qu' nenifi latawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe'. We'ntonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa yi'wenkii ne'ej te'nuiteje'm.*

17 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse', qa ham iye pa'qu' nite' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le' hatse', qa' ninikfe'l hatse'.*

18 Qa hik ta'hijupi', jeli'hiju't pa'n lunye'j in lepi'ye'elik'i, qe pa'qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye. Qa pa'qu' hami'im, qa' netitkamhiti'yij iye pakha' yumtitax qu' nana'li'm.—*

Pe' lenene qa pe' lek'injats pa' Jesús.

(Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35)

19 Ke' lenene qa he' lek'injats pa' Jesús namtaxii pa'aj pa' i'ni', qa nite'le leke' qu' nametsji' pe' witi'si'ifi qe olots pe' jukhew, efutsji'kii.*

20 Qa tefelhitiitaxi'm pa'aj pa' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats iye ha'nii qe amaneyi'fik'i. Yisu'untax qu' ne'wen.—

21 Qa yeku't pa'aj pa' Jesús: —Pekhewe' yepi'ye' ek'i qa yaqsi'ijikiiha iye ekewe' yit'ij eke' le'lijei na' Dios, qa' hik pekhewe' nenel qa' k'injats iye.—*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.

(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

* **8:16** Mt 5:15-16; Lc 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lc 12:2; 1Ti 5:25

* **8:18** Mt 13:12 * **8:19** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; 7:3,5,10; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **8:21** Lc 11:28; Stg 1:22

²² Ewi't pa' neluji' pa'aj pa' Jesús qa pe' l'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii pe' ewi't witinhitjii, qa yit'ijets: —Ju'ukiiteje'm na' lajaika' ene' kali'.— Ma' qa ikkii pa'aj.*

²³ In ikteje'mkii pa'aj qa pa' Jesús qa ima'. Qa nam pa'aj pa' qi t'unik'i. Qa pe' witinhitjii qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pa' iweli'. Qa qi in iftsaxets pa'aj qu' nuhin.

²⁴ Ma' qa ikii pa'aj qa nijt'otshenii pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —iMaestro! iMaestro! iHats k'esik'i qu' jinanaxju'!— Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayini pa' t'unik'i qa pe' qitsik'i leqe t'uuyiys iye, qa aje'eł qesik'ui pa'aj pa' t'unik'i qa ikesimen iye pa' iweli'.*

²⁵ Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei: —¿Khaye'ek pa'nte' eqekuye'ji'ł? ¿Pa'n ikji'?— Qa hekhewe'le'en qa qi in niijiwei pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye. Qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n l'unye'j ha'ne jukhew in tek'enets iye in yaq'ayini ka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi't i'nji' pe' inwo'metets.

(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

²⁶ Ma' qa yametsteje'm pa' sehe' l'ii Gadara* lajaika' ai wankaajuletsteje'm ha' sehe' Galilea.

²⁷ Qa in hats t'ilitpha'm pa'aj pa' Jesús, qa te'nilitfik'i pa'aj qa nekets pa' ewi't jukhew i'nji' pe' inwo'metets hayiıts ta'łtaxets pa'aj pa' witsset'ija qa hatsle nite' i'nji'. Qa hats toxik'i pa'aj in nite'

* **8:22** Jn 6:16-21; Lc 5:1 * **8:24** Sal 65:7; 104:7; Mt 14:32; Mr

6:51; Lc 4:39 * **8:25** Mt 21:10; Lc 1:66; 5:21; 7:49; 9:9 * **8:26**

Pa' Gadara l'ii iye Gerasa.

yeqhinataji' pe'qu' witqhinataye', qa nite' iye i'nifi pe'qu' wititsi'ye', qe pa' nimekuket hikpa' i'nji'kii.

28 Pakha'an in yi'wen pa'aj pa' Jesús, ma' qa yejtsi'le' pa'aj qa wonokok'enifi qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¿Inhats'ek in lanamyii, Jesús, Łaa'sija pa' Qiji'ha in Dios? K'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—*

29 Yit'ij pa'aj aka'an qe pa' Jesús yiyaji'ets pa'aj pa' espíritu ul'ax qu' nakik'uifik'i pa' jukhew in i'ntaxji', qe hats olotsij in uijiik'i. Qa pe' jukhew in yophe'ł ji'ijtaxij łokoyei qa łef'iyei iye pe' fołotik'il qa yejełji'ijtaxetsha iye, qa niwk'itsinłeji'ijju' qa pa' inwo'met qa yilithinji'jii pa' ham i'ni'i'.

30 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n ii?— Qa pakha'an qa yeku'ł: —Yakha' yii Legión.—† Qe olots pe' inwo'metets i'nji' pa'aj pa' jukhew.*

31 Pekhewe'en qa qi in iyinijets pa' Jesús qu' hasu'uj nit'ij pa'qu' łeji'ye', pekhewe'en qa' nakiiju' pa' koomojo' ham ł'aka'the'ye' (abismo).*

32 Qa na'ł pa'aj pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pe' utek ipji'. Qa pe' inwo'metets qa iyinijetskii pa'aj pa' Jesús qu' nuyik'i pekhewe'en pe' tafitets. Qa pa' Jesús qa łexke'ej pa'aj.

33 Ma' qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pa' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Ma' qa pe' tafitets qa wekuma'xik'iju'kii pa' kiimiju' qa yamjeetsju' pa' iweli' qa hikpa' qa uyi'kii qa naxiju'.

34 Pe' yejełtax pe' tafitetsik'i, in yi'wen pa'aj aka'

* **8:28** Lc 1:32; 4:33-34; Hch 8:7; 16:17; Jn 2:4; Gn 14:18; Sal 57:2; Dn 3:26 † **8:30** Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'ophełinetsilese'.

* **8:30** Mt 26:53 * **8:31** Sal 140:10; Ro 10:7; Ap 9:1-2,11; 11:7; 17:8; 20:1,3

hunya'jkii qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qu' nenfelkii. Qa' nenfeli'm iye pe' i'ni' pa' l'ejinqa'wet.

³⁵ Pe' jukhew qa efuts iye qa neehii pa'aj pa' hunya'jkii. In namii pa' i'ni' pa' Jesús qa yi'wen pa' jukhew i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets. I'nijupju' pe' hef'iyeyiju' pa' Jesús. Hats teqhinatai pa'aj qe hats teik'uneikii. Qa qi pa'aj in nijiwei pa'aj pekhewe'en.*

³⁶ Qa pekhewe' yi'wenijha pa'aj pa' hunya'jkii, qa nifelimik'i pa'aj pa' hunya'jkiiha pakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets in hats le'wisju'.*

³⁷ Week pekhewe' tetseti'yi' pa' sehe' Gadara, iyinijets pa'aj pa' Jesús qu' nakik'ui iye pa' sehe', qe qi in nijiwei pa'aj pekhewe'en. Ma' qa pa' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' wihinhitjii qa ik iye pa'aj.*

³⁸ Pa' jukhew pakha' i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan pa' Jesús. Qa pakha'le Jesús qa nite' lexke'ej, qa yit'ijets pa'aj:

³⁹ —Mapilii yijat'ij pe' etsi' qa' week enfel ka' leqfenye'j ej na' Dios.— Pa' jukhew qa ik pa'aj. Ma' qa week nifelimik'i pa' witset pa' leqfenye'jij pa'aj pa' Jesús.

Pe' Jairo lasi' qa pekhe' t'eku'mets pa' l'uहितjii pa' Jesús.

(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

⁴⁰ Ma' qa in hats yamiiteje'm iye pa'aj pa' lajaika' pe' kaki', qa pe' olots jukhew, efutsji'kii qa qi in le'sitsi'mkii pa'aj in hats namets iye pa'aj, qe week hayiits notki'iikii pa'aj.*

* **8:35** Lc 8:41; 10:39 * **8:36** Mt 4:24 * **8:37** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * **8:40** Lc 9:11

41 Qa hik pa'aj qa namets pa' ewi'l jukhew hii Jairo. Pakha'an tenek'enhe'yij iye pe' witlijsitjii. Ha'ne jukhew we'niyipinifi pa'aj lef'iyei pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj qu' namihii pe' letsi'.*

42 Qe pakha'an na'l pa'aj pe' ewi'hi'i' in lasi', doce (12) leqe'ninqapits, qa pekhe'en qa hats k'esik'iha pa'aj qu' nawa'm. Qa in hats iktax pa'aj pa' Jesús, qa olotsle pe' jukhew qa efuts watkatitij wetepji' in nijayanik'i.*

43 Pekhewe'en i'nji'teje'm pe' ewi'l efu hats doce (12) leqe'ninqapits in nite' hamitsik'ui pe' l'athits. Qa hats olots pe' naq'axiji' laq'astayik'i pe' weihetets witeqjunhetits lelets qa ham pa'qu' napaliti'm pekhewe'en pa' lawtshek.*

44 Pe' efu qa wetjuk'etetsji' pa'aj pa' Jesús l'anu ta'hii qa t'eku'mets pa'aj pa' l'aka'the' eiju' pa' l'uihitjii. Ma' qa hik pakhaa'ijha qa aje'e'l qesitsik'ui pa'aj pe' l'athits.*

45 Qa pa' Jesús qa inaqfaakanij pa'aj: —¿Lekpa' t'eku'm yiwets?— Qa week welkut'ijkii pa'aj pekhewe'en pa'qu' net'eku'mi'. Qa pa' Pedro qa yit'ij: —Maestro, ene' olots najayanpha'm qi in puk'upha'm wetwumij wetepji'.—*

46 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Na'l pa' t'eku'm yiwets qe hoksi'wen in ikfik'i pa' yit'unha'x.—*

47 Pe' efu, in nikfe'lets in nite' leke' qu' nanat'inij, qa tsalalkii pa'aj in nekets qa wonokok'eniiju' pa'aj lef'iyei pa' Jesús. Qa tefeliji'm pa'aj week

* **8:41** Lc 13:14; Hch 13:15; 18:8,17

* **8:42** Lc 7:12; Mr 3:9

* **8:43** Mt 9:20-22; Mr 5:25-34; Lv 15:25

* **8:44** Nm 15:38-39; Dt

22:12; Mt 14:36; 23:5

* **8:45** Lc 5:5

* **8:46** Lc 5:17; 6:19; Hch

10:38

yepi'ye' ej pe' week in nifel pa' ta'lijupi' in t'eku'mets pa' l'uहितjii pa' Jesús, qa in aje'eł naxpa'lij iye pa' laatshektax.

⁴⁸ Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j ta'lets in łanaxpa'lij pa' ejunye'jtax. Hasu'uj natawje'meten. Yape ma.—*

⁴⁹ In mexe iyettax pa'aj pa' Jesús qa namets pa' ewi'l ta'lii pe' letsi' pa' tenek'enhe'yij witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape iwejinłe na' Maestro.—*

⁵⁰ Qa pa' Jesús qa yepi'ye' ej pa'aj, qa yit'ijets: —Hasu'uj e'nijiwei. E'meheyi'ij yijat'ij qu' hasu'uj inqeku' qa pe' oqwomeki' qa' łe'wise'ju'.—

⁵¹ In yamets pa'aj pe' wititsi', qa nite' łexke'ej pa'qu' nijayanteje'm in uyetsji'. Uja'xłe in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) qa pa' łatata qa pe' łenene pe' ome'łaski'ik'i.*

⁵² Week pekhewe' nekii ipju' qa yılanje'mkii iye pe' l'ejuijets in yayinju' pa'aj pe' ome'łaski'ik'i. Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Hasu'uj mapi'łju', qe ne' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—*

⁵³ Qa yilaki'ijju' pa'aj aka' yit'ij, qe nikfe'lets in hats waa'mija.

⁵⁴ Ma' qa pa' Jesús qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi, qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —ıOme'łaski', eni-ıpha'm!—*

⁵⁵ Ma' qa tepilets iye pa' łıta'x pe' ome'łaski'. Qa aje'eł niıpha'm pa'aj. Qa pa' Jesús qa inaıyaji'ij qu'

* **8:48** Lc 7:50 * **8:49** Mt 9:23-26; Mr 5:35-43; Lc 7:6; Jn 11:28

* **8:51** Mr 3:17; 14:33; Lc 9:28 * **8:52** Mt 11:17; Lc 7:13; 23:27; Jn

11:4,11; Hch 20:10 * **8:54** Mr 1:31; Mt 11:5; Lc 7:14,22; Jn 11:43

netesti'yij pa'qu' laqe'.*

⁵⁶ Pe' l'alhei qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Qa pa' Jesús qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' aka' lunye'jkii.*

9

Jesús qa yukinijkii pe' l'ijatshenhei qu' nenfel ke' te'lijei.

(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

¹ Pa' Jesús qa no'thet wetju'l pe' doce (12) l'ijatshenhei qa tisij pa' let'unhaxitsijup qa qu' netk'enets iye pe' inwo'metets qu' nukinji'ijfik'i, qa qu' nanpalit iye pe' week witja'metets.*

² Ma' qa yukinijkii pa'aj qu' nenfel pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa' nenlinju'kii iye pekhewe' qu' nanqaats'etaxju'.*

³ Qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eka'xi'l pe'ye' in laki'lkii, hasu'uj iye awaikajiti'yi'l, hasu'uj iye ege ti'naji'yi'l, hasu'uj iye aqatsi'il pan, hasu'uj iye aq'astayi'il, hasu'uj iye eqhinatayi'il, uja'xle pe'qu' hats eqhinataji'il.*

⁴ Qu' ami'lets pa'qu' witset'e qa pe'qu' mewi'ilifi wititsi'ye' qa hasu'uj i'nk'aihiti'l iye ami'hijii qu' mataxifik'ui iye pa'qu' witset'e.

⁵ Qa pa'qu' witset'e in nite' neqjunu'ulij ewet-skii, qa qu' ma'alik'uifik'i iye qa' enfuluti'lju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'l qa jutsiqetsi'im in ul'ets.*

* **8:55** Jue 15:19; 1S 30:12 * **8:56** Mt 8:4 * **9:1** Lc 6:12-16; Mt 10:1; Mr 3:13-15 * **9:2** Lc 4:43; 9:11,60; 10:1,9 * **9:3** Lc 10:4-12; 22:35 * **9:5** Neh 5:13; Hch 13:51; 18:6

⁶ Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe'en, qa ikijik'i pe' witsetits lelits in nifeli'm eke' le'sits wi'tlijei qa nilinju'kii iye pe' wanqaats'etaxju'.—

*In wa'm pa'aj pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)*

⁷ Pa' wittata Herodes qa i'ye'ej pa'aj week pe' yaqsi'jijkii pa' Jesús, ma' qa in nite' nikfe'lijikii pa'n qu' numti, qe uja'x pe' yit'ijets in hik pakhate' pa' Juan Bautista'ik'i qu' ila'xe' iye.*

⁸ Qa na'l pe' yit'ijetsek qu' hik pakha'ye' pa' Elias'ik'i. Qa pekhewep iye qa yumti ek qu' ewi'le' pekhewe' hayiits profeta'ik'i qu' ila'xe' iye.*

⁹ Ma' qa pa' Herodes qa yit'ij pa'aj: —Ka' Juan'ik'i yakha' k'inaqyaji'ij qu' ne'nisa'xii ka' leila'. ¿Qa pa'n lunye'j pakha'an, pakha' k'imp'ye'ejkii pa' leqfenye'j lewew?— Qa yisu'untax qu' ni'wen pa'aj.*

*Jesús qa tisij pe' laqats pe' yamets cinco mil
(5.000).*

(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

¹⁰ Pe' apóstoles in hats tepilkii iye pa'aj, qa nifelimik'i pa' Jesús week pekhewe' yaqsiijkii. Pa' Jesús qa iki'hiiteje'm pa' witset Betsaida qe qa' uja'xe'le eku'ni'lkii.*

¹¹ Qa in nikfe'lets pe' jukhew qa efuts qa yijayanpha'm iye pa'aj. Qa nite'le t'oqowe'yiju'l pa' Jesús. Ma' qa nifeli'm pa' lunye'j pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa nilinju' iye pa'aj pe' wanqaats'etaxju'.*

* **9:7** Lc 3:1,19; 13:31; 23:7; Hch 13:1

17:3-4,10-12; Lc 1:17; 4:26

8:22; Jn 1:44; 12:21

* **9:9** Lc 23:8

* **9:11** Lc 8:40

* **9:8** Mt 11:14; 16:14;

* **9:10** Mt 11:21; Mr

12 Qa in hats metiyu'ju' pa'aj junu', qa pe' doce (12) l'ijatshenhei qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Yape mewetfeli'm week nekhewe' jukhew qa efuts, hats'inha qu' nakiikii ne' metits witsetits lelits qa nekhewe' iye wititsil i'ni' na' l'ejinqa'wet, qa' ni'wen pa'qu' lewhi'wet'e' qa pa'qu' laqe' iye, qe ha'ne ju'uni' ham wekweki'i'.—*

13 Qa pakha'le Jesús qa yit'ij pa'aj: —Lisi'hij pa'qu' netuj.— Pekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Nite' inek olots he' inqats, i'nhi' qu' leefijle (5) he' pan qa wetsjuk tu'u he' sehets, qa qu' isu'un qa' mexe hayaqhai eku'ni'hii pa'qu' netuj week enewe'en.—*

14 (Qe i'nhi' tit namets pa'aj lee'fij mil (5.000) pe' jukhew.) Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei: —Iyaji'ilets qu' na'nju'kii qa' pumume'pha'mkii cincuentaye'kii (50) qu' namets ewilei pe'qu' pumume'pha'mkii.—

15 Ma' qa hik aka' leqfenyejeyij pa'aj, qa week i'nju'kii.

16 Pa' Jesús qa t'eku'mi' pe' lee'fij (5) pan qa pe' wetsjuk sehets, qa yejelpha'm pa'aj qa yit'ijetspha'm le'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' qa tisij pa'aj he' l'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' pekhewe' week jukhew qa efuts iye.*

17 Week tekju' pa'aj qa ihinhi'ijju'ha iye. He' l'ijatshenhei qa ewi't yeni' pe' laqaxpalii qa yenji' pe' doce (12) canastul qa week topolij iye pe' laqaxpalii.

*Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in takha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)*

* 9:12 Lc 24:29; Mt 15:23 * 9:13 Mt 16:9; Mr 8:19 * 9:16 Mr 7:34; 8:7; 14:22; Jn 11:41; 17:1; Mt 26:26; Lc 24:30

18 Ewi't pa' neŋuji' pa'aj in iyin pa' Jesús. Uja'xhi'ikii pa'aj he' l'ijatshenhei, qa nifaakanji'ju' pa'aj: —¿Pa'n yit'ij ene' jukhew qu' yakha'ye'?—

19 Hekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Na'l he' yit'ijets qu' akha'ye' ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Elias'ik'i qa hekhewep iye qa yit'ijetsek qu' ewi'le' pe' profeta'ik'i qu' ila'xe'.—*

20 Pa' Jesús qa yit'ijets: —Qa ekheweli't, ¿Qa lekpa' lit'ilijets qu' yakha'ye'?— Qa ha' Pedro qa yeku't pa'aj: —Hik akha'ija pa' Cristo ta'liha pa' Dios.—*

21 Pa' Jesús qa qi in yiyaji'ijetskiiha pa'aj qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in takha'ija pa' Cristo.

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30-9:1)

22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —Ha'ne La's na' Jukhew les le'wis hatse' qu' nataatshenhetii, qa qu' qi iye qu' nuten nekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, qa' nawa'm iye, qa' ila'xe' iye qu' namets wetshetk'ewi't pe'qu' neŋutse'.

—*

23 Ma' qa i'nk'aŋe qa yit'ijets iye pa'aj pe' week: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija qa' nili'ij pa'qu' takha' ye'letax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' leqe cruze* qa' natsjayan.*

24 Qe pakha' qu' nisu'un qu' nilin pa'qu' liŋa'xe', qa' hami'im hatse' pa'qu' liŋa'xe' nite' yili'ij. Qa

* 9:19 Lc 9:7-8 * 9:20 Mt 1:17; Lc 23:35; Hch 3:18; Ap 12:10

* 9:22 Lc 13:33; 17:25; 18:31; 20:1,17; 22:66; 24:7; Mt 17:12,22-23; 27:63; 1P 2:4; Jn 2:19 * 9:23 T'eku'mi' pe'qu' leqe cruze' ikji' qu'

nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uŋ'axe'. * 9:23 2Ti 2:12-13; Mt 10:38-39; Lc 14:27; 1Co 15:31

pakha'le qu' naqamij pa'qu' li'a'xe' qe ta'l yiwets, qa' i'a'xe'.*

²⁵ Qe, ¿lek pakha' qu' ne'weju'hij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji', qu' lakha'ye'hij lete'm qu' netwu'lenhetijju' pa' witi'a'x nite' yili'ij?*

²⁶ Qe pakha' qu' newepinyij qa wepinij iye ke' yi'lijei, pakha'an qa' newepinjijek hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nanamtaxijju' na' qi lesa'x qa na' lesa'x iye na' Łatata qa ne' le'saxits ne' le'sits angelits.*

²⁷ Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in na'l ene' uja'x ha'ne i'ni'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' pa'n lunye'jija na' lesa'x na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

Jesús qa tujtseika' pa'aj pa' lunye'j.
(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)

²⁸ I'nhi' qu' hats wetshetk'ewi'l tatsai (8) nehutsik'i pa'aj ekewe' yit'ijets, qa pa' Jesús qa ikik'ipha'm pa'aj pe' utek qu' niyin, qa t'eku'miiji' pa'aj in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) iye.*

²⁹ Qa in mexe iyin pa'aj, qa pa' leju's qa hats tujtseika' pa' lunye'j pa'aj, qa pe' leqhinatai qa hats fo'ija pa'aj qa leppepep iye.*

* **9:24** Lc 17:33; Jn 12:25 * **9:25** Lc 12:20 * **9:26** Mt 10:33; 24:30; Ro 1:16; 2Ti 1:8; He 11:16; 1Jn 2:28; Dn 7:10; Zac 14:5; Jn 1:51; Hch 1:11; 1Ts 1:10; Lc 12:9; Ap 14:10 * **9:27** Jn 8:52; He 2:9; Mt 10:23; 23:36; 24:34; Mr 13:30; Lc 21:31-32 * **9:28** Lc 3:21; 5:16; 6:12; 8:51; 9:18; Mr 14:33; Mt 14:23 * **9:29** Mr 16:12; Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3

30 Ma' qa na'lji' iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew tafaakate'yi'lju' pa'aj pa' Jesús. Pekhewe'en hik pekhewe' pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i.

31 Pekhewe'en tujji'ha iye pa'aj pa' lunyejei, qa iyeti'hiju' pa' lawamhijii hatse' pa' Jesús, in hats k'esik'iha qu' lunye'je'kii na' Jerusalenii.

32 Ha' Pedro qa hekhewep iye lijts'eyek pa'aj, qi in nite' lekheweliju'l pa'aj in nijatiyu'ju' qa imaa'ju'ha pa'aj, qa in nompha'mkii pa'aj qa yi'wen in koojo pa'aj pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew i'nijup pa'aj pakha'an.*

33 Qa lunye'jkii pakha'aj in hats nikheyu'uk'ui iye pekhewe'en pa' Jesús, pa' Pedro qa yit'ijets pa'aj: — Maestro, hayits qa le'wisi' hane'e'in qu' jina'nji'ji', qek haqsihijkii wetshetk'ewi'l wititsil lelitse', ewi'l pe'qu' akha'yi'ij qa pekhep qa' lakha'yi'ijek na' Moisés qa pekhep iye qa' lakha'yi'ijek na' Elías.— Ha' Pedro nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj.*

34 In mexe yit'ij pa'aj aka'an ha' Pedro, ma' qa nametsju' pe' ewi'l wasi' qa ts'ihijipji' pa'aj. Pekhewe'en qa qi in nijiwei pa'aj in hats week ts'ihijipji' pe' wasi'.*

35 Ma' qa pe' wasi' qa nokes ji'teje'm pa'aj pa' wit'ax, qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Yaa'sija, hik ha'ne he'yeku'miiji'. Ek'eni'letsha.—*

36 In hats yili'ij pa' wit'ax in nokes, qa yeeltax iye pa'aj ma' qa hats ewi'hekii pa'aj pa' Jesús pa' i'ni'. Hekhewe'en qa ham pa'qu' nenfeli'm pa'aj

* 9:32 Gn 2:21; 15:12; 1S 26:12; Dn 8:18; 10:9; Mt 26:43 * 9:33

Lc 5:5; 9:49; Mr 14:40 * 9:34 Lc 1:35; Hch 5:15 * 9:35 Ex 4:23; 24:15-16; 2P 1:16-18; Sal 2:7; 89:3; Os 11:1; Hch 3:22; 13:33; He 1:5; Is 42:1; Lc 23:35

aka' yi'wen pekhewe' nelutsji' pa'aj.

*Jesús qa yitín pa' ewi't omela's i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)*

³⁷ Qa hunye'jkii iye pa'aj pakhap nelukii, in hats nekik'iju' in tepilik'uiju'kii pe' utek, qa olootsija iye pa'aj pe' jukhew qa efuts nejelu'uk'ui pa'aj pa' Jesús.

³⁸ Qa ewi't pa' jukhew i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en, qa yit'unhetik'i in tayai pa'aj, qa yit'ij: —Maestro, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij, k'iyintaxij ewets qu' jel qeku'n wat'ij ha' ya's, qeku'n ewi'Heyi' in ya's.*

³⁹ Qa aka' hunye'j ji'ijkii qa i'nk'a t'ilitji'jets pa' ewi't inwo'met, qa mexe yiyaiyayinhethji'ijkii, qa i'nk'ale qa yik'elelinhetji'ijkii ma' qa hufji'ijje'm na' leji'. Qi qa ul'axji'ij qa yawtshetenji'ij ma' qa mexe yiwejinji'ijtax.

⁴⁰ Hats k'iyintaxijets ne' ijatshenhei qu' nukinik'ufik'i, qa nite'le leke' qu' nukinik'ufik'i.—*

⁴¹ Pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne lahats'ij hayits qa qi in in-qeku' qa ul'ets iye. ¿Pa'n iplu'uk'ui qu' mexe ha'ni't etji'teje'mkii? ¿Pa'n lahats'ij qu' mexe ye'weju'hi'il eju't? Enka'x met hane'e'in pa' oqwomehe'.—*

⁴² In hats k'esiyu'ets pa'aj pa' omela's, qa pa' inwo'met qa nijele'ijetsju' pa'aj pa' sehe' qa yik'elelinhetkii iye. Qa pa' Jesús qa yaq'ayint'ij pa'aj pa' espíritu ul'ax. Ma' qa hik pakha'aj in

* 9:38 Lc 7:12 * 9:40 Lc 9:1; 10:17 * 9:41 Fil 2:15; Jn 14:9

le'wisju' pa' omela's ma' qa testi'yij iye pa'aj pa' latata.*

⁴³ Qa week qi in yitjulaxijpha'mkii pa' luk'eji' in qiji'ha in tenek'enhei pa' Dios.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Qa in mexe qi in yitjulaxijpha'mkii pa'aj pe' week aka' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús, pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj he' l'ijatshenhei:

⁴⁴ —Ek'eni'lik'i qa hasu'uj qu' antapi'ilik'i aka' qu' hit'ilij ewets, qe ha'ne La's na' Jukhew testi'yij hatse' ene' jukhew ma' qa' net'eku'mi'.—*

⁴⁵ Qa pekhewe'en qa nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj, qe mexe nite' lexke'ej pa' Dios qu' nenikfe'lik'i. Qa pekhewe'en qa wetjeyepunijets iye pa'aj pa' Jesús qu' niyinjets qu' nenfeeli'mha pa' ikji'ha.*

¿Pa'n tii pa'qu' les qiye'ji'?

(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

⁴⁶ Ma' qa he' l'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju' pa'aj pa'n lii pakha' qu' les qiye'ji' hatse' pekhewe'en.*

⁴⁷ Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets pakha' yumtitax pekhewe'en qu' lunye'je'. Qa t'eku'mi' pa'aj pa' omela's qa yenletijup pa'aj,*

⁴⁸ ma' qa yit'ij pa'aj: —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yii ha'ne omela's, yakha'le in neqjunu'yij.

* **9:42** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35,39; 7:15; Jud 9 * **9:43** Mt 17:22-23; Mr 9:30-32; 2P 1:16 * **9:44** Lc 9:22 * **9:45** Mr 6:52; Lc 2:50; 8:34; 18:34; 24:16,25; Jn 10:6; 12:16; 16:17-19 * **9:46** Lc 22:24 * **9:47** Mt 9:4

Qa pakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'le ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj. Qe pakha' qu' nite' neniwqin-hete'ji' qa hik pakha' pa' les in qiji'.—*

Pe' nite' inejuihifets hikpe' inifetsij.

(Marcos 9:38-40)

⁴⁹ Qa ha' Juan qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hi'wenilij ha' ewi'l jukhew yit'iji' ka' ii in yuki'nfik'ikii pe' inwo'metets, qa haq'ayini'lij qe nite' i'ni'l yitji'teje'm.—*

⁵⁰ Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Hasu'uj aq'ayini'lij, qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij, pakha'an inife'ej.—*

Jesús yaq'ayinij pa' yijamtitaxets pa' Jacobo (Santiago) qa pa' Juan.

⁵¹ Qa lunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in hats k'esiyu'ets pa' lahats'ij qu' napiletspha'm iye na' wa's, ma' qa we'neni'ha pa'qu' let'unha'xi'ii qu' namii ha' Jerusalén.*

⁵² Pa' Jesús qa yiwathayinket aje'e'l pe' l'ukinhei, pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa uyetsji' pa' ewi'l letset la's pe' Samaria letlets qe qa' najilet pa'qu' lewhi'wet'e'.*

⁵³ Qa pekhewe'le Samaria letlets qa nite' lexkelij pa'aj, qe nikfe'lets in t'ejuyii ha' Jerusalén.*

⁵⁴ Hekhewe' l'ijatshenhei Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, yi'wen pa'aj pakha' lunyejeyij pekhewe'en, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij,

* **9:48** Mt 10:40,42; Lc 10:16; 22:26; Jn 13:20 * **9:49** Mt 7:22;

12:27; Mr 16:17; Lc 10:17; Hch 19:13; Nm 11:28 * **9:50** Mt 12:30;

Lc 11:23; Mr 16:19 * **9:51** 2R 12:17; Is 50:7; Jer 42:15; Lc 13:22;

17:11; 18:31; 19:11,28 * **9:52** Lc 10:1; Mt 10:5 * **9:53** Jn 4:9,20

¿me hisu'un qu' nek'iyiniletspha'm pa'qu' fet'e' qu' nata'jji'pha'm na' wa'sji' qa' nanq'axijju' ha'ne witset la's?—*

⁵⁵ Qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets qa yaq'ayinij pa'aj, qa yit'ijets: —Ekheweli't nite' lenikfe'li'lets pa'n lunyejei ne' eqe'spirituli't,

⁵⁶ qe ha'ne La's na' Jukhew nite' namijetsju' qu' niwu'lenhetju' pekhewe' li'axits ene' jukhew, qe namijetsju' yijat'ij qu' nentnju'.— Ma' qa ikkii iye pa'aj qa yamii iye pakhap iye witset la's iye.

Pa' l'enyeteny'e'j qu' jintajayan pa' Jesús.

(Mateo 8:19-22)

⁵⁷ In mexe ikik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa ewi't pa' jukhew yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanik'i pa'qu' maji'ijji'.—

⁵⁸ Pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Ne' ejenelits na'l ne' lewjets qa ne' junatai qa na'l ne' lupits, qa ha'nele La's na' Jukhew qa ham pa'qu' lewhiwet'i'ija.—

⁵⁹ Pa' Jesús qa yit'ijets iye pakhap jukhew: —Atsjayan.— Pakha'an qa yeku't pa'aj: —Yatsat'axyij, etswejinle eku'n hojohontax hatse' qu' hetijik'ui ha' tata.—

⁶⁰ Pa' Jesús qa yeku't iye pa'aj: —Iwejinli'ij pekhewe' hik lunyejei qu' nanaxju' qu' netijik'ui pekhewe' wa'm. Qa akha'le qa' yape ma, qu' en-feli'm ene' week pekheli'kii na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

⁶¹ Qa pakhap iye qa yit'ijetsek: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanija hatse', qa hisu'unle qu'

* **9:54** 2R 1:9-16; Ap 13:13 * **9:60** Lc 8:1; 9:2; 16:16

etswejinle eku'n qu' mexe hewetfel eku'ni'm he' yalhei qa he' yejefets iye.—*

⁶² Qa pa' Jesús qa yeku'l iye pa'aj: —Ham pakha' qu' hats nenipji' lokoyei ne'ej witexp'ilasineti' yetsin ne'ej wakka qu' nejelik'i pakha' qu' nata'ji', qu' ne'weju'hij qu' na'n ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

10

Jesús qa yiwathayinket pe' setenta (70) jukhew.

¹ Ma' qa i'nk'ale pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa t'eku'miiji'kii pekhewep iye setenta (70),* qa wetsjukki in yiwathayinketiikii pe' witsetits qu' namets hatse'.

² Ma' qa yit'ijets: —Olotsija nekhewe' lei na' wit'enekju' hats yuji', qa nekhewe'le yithayiki-tax qa nite' olots. Qa hik ta'hijupi', qu' iyini'hijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin pe'qu' nithayiki qu' nenit'ijji' ne' lei.*

³ Yape ma'alkii. Menikfelitiletsha in k'ukini'fkii hik ejunyejeyi'l ne'ej kots'etets letits qu' na'n ji'teje'm pe'qu' wowole'.*

⁴ Hasu'uj eka'xi'l pa'qu' aq'astajiwoyi'il ti'naj, hasu'uj iye eka'xi'l pa'qu' ege'lhuyitaxi'il, hasu'uj iye wetsjuk'e otshilaxtiyi'il. Qa hasu'uj etke'leni'hijupju' pe'ye' qu' mewetfeli'm pa'qu' wit'ikheyije'ji'.*

* **9:61** 1R 19:20 * **9:62** Fil 3:13 * **10:1** Na'l ne' witfaakanhei yenji' ek in setenta y dos (72), qe yumti qu' nakets iye pekhewe' wetsjuk. * **10:2** Mt 9:37-38; 20:1; Jn 4:35; Ap 14:15; 2Ts 3:1
* **10:3** Mt 7:15; 10:16; Jn 10:12; Hch 20:29 * **10:4** Lc 9:3; 12:33; 22:35-36; Mr 6:8; Mt 10:9-10

5 Qu' ami'lets pe'qu' wititsi'ye' qu' mewi'ilifi, qa' nojo qu' mewetfelili'm qa' it'ilijets: "Pa' wit'ikesimeya'xlekii qu' na'nipji' ene' wititsi'."*

6 Ma' qa' qu' nana'l pakha' qu' hats la'si'ij pa'aj pa' wit'ikesimeya'xlekii, ma' qa' pa' wit'ikesimeya'xlekii ta'li'l ewets qa' amani'ijup pakha'an. Qa' qu' hame'le qa' pa' wit'ikesimeya'xlekii letistaxi'lij qa' netpilli'il ewets iye.*

7 Hasu'uj e'wisitsi'ili' pekhe' qu' hats ni'ilifi wititsi'ye', luji'l'i'nhi'i qu' iya'alji' pakha' qu' nelisi'lij, qe na'aj t'ithayii weju'lij qu' natjai. Hasu'uj tujt-seika'ye'ji'ij qu' mewijiilifi pe'qu' wititsile'.*

8 Week pa'qu' witset'e in lami'lets qa' t'eku'mi'l' eju'l, qa' luji'l' week pa'qu' nelisi'lij.*

9 Ihini'l' pe'qu' nanqaats'etaxju' tetseti'yi' pakha'an, qa' it'ilijets iye: "Na' tenek'enheiji' na' Dios hats metitsi'l' e'm."*

10 Qa' pakha'le qu' witset'e qu' uitaxi'l' ji'teje'm qa' nite' neqjunu'ul'eju'l, qa' ma'alijetsfik'i pe'qu' l'ikheijeye', qu' it'ilijets:

11 "Ha'nep iye l'eqhip ha'ne sehe' ha'ne et-set'il yamtaxij ene' yif'iyeyi'l, qu' henfuluti'lju' iye, qe qa' jutsiqetsi'il' e'm in ul'ax aka' laqsiihijkii. Qa' lesle le'wis qu' menikfelitiletsha aka'an, pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met."*

12 Yakha' hit'ilij ewets qu' namtaxets

* **10:5** Mt 11:26; Lc 10:21; 12:51 * **10:6** Lc 7:50; 8:48; 24:36; Jn 20:19; Hch 15:33; 1Co 16:11; Stg 2:16 * **10:7** Mt 10:10; 1Ti 5:18; 2P 2:13 * **10:8** 1Co 10:27 * **10:9** Mt 10:7,8; 12:28; 1Ts 5:14; Lc 11:20; 17:20; Mr 1:15; 1P 4:7 * **10:11** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 13:51; 18:6

hatse' pa' neluji' les qi qu' nattanithenhetii hatse' pekhewe'en, tees qu' lunye'ji'iju'l na' lantanithenkeye'j hatse' kekhewe' tetsetii ka' witsetik'i Sodoma.—*

Pekhewe' uja'x witsetits yeqeku' pa' Jesús.

(Mateo 11:20-24)

¹³ —¡Hiyee' ha'nus witset Corazín! ¡Hiye' ha'nus iye witset Betsaida! Qe qek hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsiiji'kii kekhewe' ham lunyejeyi'iju'l wanaqsi'jtaxi'l e'mijkii, ma' qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' u'l'ets. Qa hik ta'hijupi' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin leqhinatai qekha u'l'etse'tax qa leita' qekha nilintaxij na'aj lo.*

¹⁴ Qa hik ta'hijupi', qu' ejeyumtshenhetiitaxi'l hatse' les qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'l hatse' qa nite' lunyejeyiju'l hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.*

¹⁵ Qa akha' witset Capernaum, ¿me lumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' h'ewumhiti'yiiju' hatse' na' fe't le'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).*

¹⁶ Pakha' qu' netk'eni'l ewets, yakha'le in tek'enyitwets. Qa pakha' qu' not'oqowe'yi'l eju'l, qa yakha'le in t'oqoweiyiju'l. Qa pakha' qu' not'oqoweiyiju'l, qa nakha'le ts'ukinju' hik nakha' pa' t'oqowe'yiju'l.—*

* **10:12** Mt 7:22; 13:1; 10:15; 11:22,24; Lc 10:14; 17:31; 2P 3:10; Ap 11:8

* **10:13** Ez 16:23; Mt 23:13-16; Lc 6:17,24; 19:37; Ap 9:12; Jn 12:21; Ex 3:20; Hch 2:22; Esd 3:7; Jer 25:22; 47:4; Jl 3:4; Est 4:1,3; Dn 9:3; Jon 3:6

* **10:14** Sal 1:5; Mt 12:41

* **10:15** Mt 4:13; Lc 4:23,31; 7:1; Hch 2:27,33; Is 14:12-15

* **10:16** Mt 10:40; 25:45; Jn 5:23; 12:48; 13:20; Lc 9:48; 1Ts 4:8

Tepilkii pekhewe' setenta (70) jukhew.

17 Pekhewe' setenta (70) jukhew in hats tepilkii iye pa'aj qi in le'sitsi'mkii, qa yit'ijets pa'aj: — Yatsat'axyij, yamijii pe' inwo'metets in tek'eni't yiju't in hit'ilij aka' ii.—*

18 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ehe, hats hi'wen na' inwo'met (Satanás) in namiiju' ha'ne sehe' hik lunye'j na'aj tejen.*

19 Je't geku'ni'lek, yakha' in k'elisi'ij pa'qu' et'unhaxitsi'it qe qa otsi'tipji'kii ne' hik lunyejei q'o'iq'oyits qa neyeyits iye, qa week iye na' let'unha'x na' wit'ejuihife, qa' ham pa'qu' leke'ye' qu' nawtsheteni't.*

20 Qa hasu'ujle qu' ne'sinheti'hi'mkii in tek'eni't eju'lkii in lukini'fik'ikii pe' inwo'metets. Les le'wis yijat'ij qu' ne'sinheti'hi'mkii ke' iyitsi't in hats we'nika'ajji' na' wa'sji'.—*

Jesús qa le'wisi'mkii.

(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qa hik pakha'aj pa' Espíritu Santo qa qi in yi'sinheti'mkii pa'aj pa' Jesús, ma' qa yit'ij pa'aj: —Qi in le'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa na' sehe' iye, qe lat'ini'm nite' l'ethinij ekewe' wekwek pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij, qa l'ethinij enewe' hik lunyejei ome-

* **10:17** Mr 16:17-18; Jn 10:25; 12:31; 14:13; Ez 8:11; Ap 9:20

* **10:18** Mt 4:1,10; 28:3; Hch 13:10; Ap 12:9; Col 2:15 * **10:19** Mr 1:22; 16:18; Lc 11:12; 21:24; Ap 9:3,19; 11:2; Gn 3:16; Mt 13:39; 23:33; 1Co 15:25; Sal 91:13; Hch 28:5 * **10:20** 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 7:22-23; Ex 32:32; Neh 9:38; Mal 3:16

hets nite' weniwqinhetji'. Ehe, Tata, qe hik aka' lisu'un qu' hunye'je'.*

²² Week ene' wekwek hats tselisij na' Tata qu' heinek'enhe'yij. Qa ham nikfe'le'ets pa'n hunye'jija na' La's, ewi'He na' Latata in nikfe'lets. Qa ham iye pa'qu' nenikfe'lets na' Latata, qe ewi'He na' La's in nikfe'lets, qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne La's qu' nikfelitets qa yikfelitets.—*

²³ Qa tetwek'ela'xets pa'aj he' l'ijatshenhei qa yejeł ji'teje'm. Qa uja'xi'ijkii in yit'ijets pa'aj: —Łe'sitsi'imkii pekhewe' qu' ni'wen aka' li'weni'ł.

²⁴ Qe yakha' hit'ij ewets in olots ke' profeta'ik'i qa ke' qitsji' wittatalik'i iye qi in neqwenkeyu'taxij aka' hane'ej li'weni'ł, qa nite'le yi'wen. Qa qi in yisu'untax iye qu' nepiye'ek'i ekewe' hane'ej łepi'ye'elik'i, qa nite'le yepi'ye'.—*

Pakha' teik'unei Samaria teite'.

²⁵ Ma' qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ł pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qe qa' nijaajin pa' Jesús, qa nifaakan pa'aj: —Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'ł ye'm pa' witiłax nite' yili'ij?—*

²⁶ Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n hunye'j pa' we'nika'ajji' ke' Moisés łe'lijei? ¿Pa'n yit'ij kekhe'wen pa' łenikfe'lets?—

* **10:21** Lc 2:14,27; 4:1; 19:21; 23:34,46; Hch 2:4; 13:7; 17:24; Mt 7:21; 21:16; Jn 8:42; 11:41; 12:27-28; 17:1-25; Gn 14:19; Is 44:25; Jer 8:9; 1Co 1:19-27; 3:19-20; Sal 8:2 * **10:22** Jn 1:18; 6:46; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * **10:24** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **10:25** Mt 8:19; 22:34-40; 16:1; 19:3,29; Mr 12:28-34; Lc 3:12; 7:30; 18:18; Jn 1:38; 12:25; Ap 21:7

27 *Qa inku't pa'aj pakha'an, qa yit'ij: —Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' ila'x, weekij pa' et'unha'x qa weekij iye pa' aq-jamtikineye'jkii. Qa' isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew, efuts in ejunye'jek in lewetsu'unte.— (Dt 6:5)**

28 *Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —E'asiinik'iha in t'inku't. Aqsiijkii aka'an qa' ila'xe'.— (Lv 18:5)**

29 *Qa in lunye'jek pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei in wo'letaxii qu' netitijitijijets qu' natsathen, qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —¿Qa pa'n hii pakha' qu' mete' ye'm qu' hisu'un ene' jukhew qa efuts?—**

30 *Pa' Jesús qa yeku't pa'aj, qa yit'ij: —Ewi't pa'aj pa' jukhew ta'hii na' Jerusalén nekik'iju' pa'aj na' wit'ikheyi'j yamii ha' Jericó. Qa weikutiju't pe' ejtenhetsilets qa t'ilit'ets pa'aj qa nitka'mij pe' lewekwekits qa leqhinatai iye. Qa yilanje'mkii iye pa'aj. Ma' qa yiwu'mhi'iju' qa ikik'uikii, yaqwami-taxijkii pa'aj.*

31 *Ma' qa ewi't pa' pa'i nekik'iju' iye ha' wit'ikheyi'j. Qa in yi'wen qa ikijup pa'aj qa yape'enha ikik'ui pa'aj.*

32 *Qa in namtaxets iye pa'aj pa' ewi't pekhewe' ta'lets pa' Levi'ik'i (levitas). In yi'wentax iye pa'aj qa ikijup iye qa yape'enha ikik'ui iye pa'aj.*

33 *Qa namets iye pa' ewi't jukhew, Samaria leite'. In yi'wen pa'aj qa qi in neq'eletij.**

34 *Ma' qa ikets pa'aj, qa yatsi'yipji' pe' lenqek'uwjei pa' aceite qa pa' wino iye, qa yilophe'hijipji' pe'*

* **10:27** Lc 4:8; Lv 19:18 * **10:28** Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11; Ro 10:5; Ga 3:12 * **10:29** Lc 16:15; Ex 20:16-17; Lv 6:2; 19:13-18; Pr 3:28-29; Mt 5:43; 19:19; Ro 13:9-10 * **10:33** Mt 10:5; Lc 7:13; 9:52; 15:20; Hch 1:8

penyilots. Ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' le'wut qa yeka'xii pe' ewi'ł witiwhiti' qa i'wi'łi' qa yejelets pa'aj.*

³⁵ Qa nełukii pa'aj, qa pa' Samaritano qa t'eku'metsju' pe' wetsjuk denarios,† qa tisij pakha' yatsat'axij pe' witiwhiti', qa yit'ijets pa'aj: “Jelets ha'ne jukhew. Qu' nat'anipji' ene' k'etisij pe'qu' anq'axiji' qa' qu' hetpiltax iye ma' qa' k'ajanin.”

³⁶ Kha'ye', ¿pa'n hii enewe' wetshetk'ewi'ł pakha' lumti qu' ni'nq'ethinij in meti'm qa yisu'un pa' jukhew t'ilit'ets pe' ejtenhetsilets?—

³⁷ Qa pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' neq'eletij pakha'an.— Qa pa' Jesús qa yit'ijets: —ıYape ma, qa' aqsi'jikkii aka' lunye'j!—*

Jesús qa i'ni' pa'aj pe' letsi' pe' Marta qa pe' María.

³⁸ Ma' qa ikkii iye pa'aj pa' Jesús qa he' l'ijatshenhei, ma' qa yamets pa'aj ha' witset la's, hik hakha' qa i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hii Marta qa yiwhini' pa'aj pe' letsi'.*

³⁹ Pe' Marta na'ł pa'aj pe' lejezeki' hii María, pekhe'en i'nijupju' pa'aj pe' lef'iyeyifi pa' Yatsat'ax'inij tek'enets pa'aj in iyet.*

⁴⁰ Qa pekhe'le Marta qa qi in mehe'ej in yithayiki'im pe' wekwek qa pa'qu' netuj iye, ma' qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me nite' hijamti'ij yiwets ne' yejezeki' in nite'

* **10:34** Is 1:6; Stg 5:14 † **10:35** Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * **10:37** Mt 23:23; Lc 1:72; Stg 2:13 * **10:38** Jn 11:1,19-20; 12:2-3 * **10:39** Lc 8:35; Hch 22:3

tsi'fenij ene' hithayikitaxi'l e'm? Iyaji'ets qu' netsi'fenij.—*

⁴¹ Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'l pa'aj: —Marta, Marta, hayits qa natawje'meten qa e'mehe'ej iye wiikfik'i enewe' olotsiiji' wekwek qu' aqsiijkii.*

⁴² Qa na'lhe ka' ewii'hija les le'wistax qu' nana'l e'm. Ene' María na' yafts in t'eku'miiji' hik ha'ne les qi in le'wis, qa ham pa'qu' nenitka'mij.—*

11

Jesús qa i'nq'ijatshenij pa' wit'iyinheye'j.

(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

¹ Qa lunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in iyin qa pa'n qu' na'ni'iji' iye pa'aj in iyin, qa in yili'ij pa'aj, qa pa' ewi'l pekhewe' l'ijatshenhei, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ets'ijatsheni'hij qu' nek'iyini'l, in lunye'jek ka' Juan Bautista'ik'i in yijatshenij he' l'ijatshenhei.—*

² Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qu' iyini'l qa it'ilij: “Intata, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii. Yape namets pa' lahats'ij qu' qi'ija qu' enek'enhei.*

³ Eshisi'hij ha'ne neluji' pa'qu' hetuji'l in lunye'jek week neluts.*

⁴ Iwu'mi'lyik'ui pe' ul'ets haqsi'ji'hijkii in yijunyejeyi'lek in hiwejinh'il week nekhewe' ul'ax yaqsi'jtaxi'l ye'mijkii. Hasu'uj etswejinh'ilij qu' netswumi'lju' pa' witaqjaajinkeye'j.”—*

* **10:40** Mr 4:38; 1P 5:7; Ro 8:26 * **10:41** Lc 12:22; 1Co 7:32; Fil

4:6 * **10:42** Sal 16:5; 27:4; Jn 6:27 * **11:1** Lc 3:21; 5:33 * **11:2**

Jn 10:25; 17:6; 20:17; 1P 1:17; 3:15; Sal 9:10; Is 29:23; Lc 1:49; Mr

9:1 * **11:3** Pr 30:8 * **11:4** Lc 4:13; 6:12; 7:48; 24:47; 22:40,46;

Mt 18:23-35; 26:41; 1Co 10:1

5 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —Jit'enqeku'ni ek pa'qu' ewi'le' ekheweli't qu' nana'l pa'qu' lejuwaika'ye', qa' nakii in hats leqewuk'ujj' naja'x, qa' nit'ijets: “Waika', atsatkinhenin qeku'nets wetshetk'ewi'le' pane',

6 qe hanee'ij namyii ha' ewi't waika' iye toxii pa' ta'ji'. Ham yaqi'ijup qu' hetisij.”

7 Pakha'an qa neku'etsfik'i qa' nit'ij: “Hasu'uj ats-jati'meten. Hats yijanit'axji' na' leji' qa yiwhifetsju' iye ene' yilits. Qa nite' leke' qu' netsiipha'm qu' k'ehisij pe'ye'.”

8 Hit'ij ewets, in yemjeetax in lejuwaika'tax qa nite' ni'yijupha'm qu' netisij pe'ye', qa hastaax qa' niipha'm qe ta'lets in nite' yili'ij in iyinijetsji'kii. Ma' qa week tisij pe'qu' hami'im.*

9 Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ilij ewets: “Iyini'letskii qa' esti'yi'hij. Mowo'ohikii qa' i'weni't. Ilani'letskii na' leji' qa nenit'ilij e'mii qhof.”*

10 Qe week na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen iye. Qa na'aj yilanetskii na'aj leji' qa' wenit'iji'mii qhof.

11 Jit'enqeku'ni' ek iye pa'qu' ewi'le' ekheweli't qu' hats nana'li'm pe'qu' letitse', qa pa'qu' la'se' qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye' in iyintaxijets sehetse'?

12 In'ni'i qu' niyintaxijets pe'qu' hih'i'ye', ¿me qa' netisij pe'qu' neyeye'?

13 Qe ekheweli't in ul'etstaxi't qa le'niyayi'hij pa'qu' lisi'hij wekwek le'wis ene' elitsi't, qa na' Atata'al i'ni'

* **11:8** Lc 18:1-6 * **11:9** Mt 7:7-11; 18:19; 21:22; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Mr 11:24; Stg 1:5-6,17; 1Jn 3:22; 5:14-15; Dt 4:29; 1Cr 28:9; 15:2; Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:13; Lc 11:10; 12:36; 13:25; Hch 12:13,16; Ap 3:20

na' wa's in le'wiisija, qa les in le'wis wiikfik'i qu' netisij na' Espíritu Santo pekhewe' qu' niyinijets.—
*

Jesús qa titijiti'yijets pa' let'unha'x qu' nata'tijets pa' Beelzebú.

(Mateo 12:22-30; Marcos 3:20-27)

¹⁴ Qa pa' Jesús qa yukinik'uifik'i pa'aj pa' jukhew pa' i'ntaxji', ewi't inwo'met ham le'lijeye'. Qa lunye'jkii pakha'aj pa' inwo'met in hats ikfik'i, qa pa' jukhew qa hats iyet pa'aj. Qa pe' olots jukhew qa efuts qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj aka' lunye'jkii.*

¹⁵ Qa uja'x pe' yit'ijju': —Pakha'le Beelzebú, łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' let'unha'xijup qa leke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—*

¹⁶ Qa pekhewepłe qa nagjaajinkeyu'ujek, ma' qa yiyajitaxijets qu' nethinij pa'qu' ham lunye'ji'iju't qu' nata'letspha'm na' wa's.*

¹⁷ Pa' Jesús qa hats nikfe'lets pa' łajamtikineyejeitaxkii pekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'le lete'm qu' netwu'lenhetju', qa hik lunye'j iye na'aj ewi't jukhew qa łelits qa lewhe'ye' iye in watlanju'kii, qa lekhewelle lete'm iye in wetwu'lenhetju'.*

¹⁸ Qa hik lunye'j iye nakha' Satanás qu' neqet'ets wetju'lkii qa wapille wetju'lkii, ¿qa pa'n lunye'j qu'nte' niliyi'ij pa' let'unha'x? Aka'an hit'ilij ewets

* **11:13** Ro 8:9; 12:17; 1Ts 5:22; 2Ti 3:13; Mt 5:48; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,38 * **11:14** Mt 9:32-34; Jn 7:20; 8:48,52; 10:20; Mr 7:26,37; 9:15-25; Lc 7:22 * **11:15** 2R 1:2; Mt 10:25; Lc 12:58; Jn 12:31; 14:30; 16:11; Ef 2:2 * **11:16** Lc 10:25; Jn 2:11; 8:6 * **11:17** Lc 5:22; 12:52-53; Fil 2:6; Dn 5:28; 11:4

qe lit'ihijets in hata'hijets pa' let'unha'x pa' Beelzebú qa leke' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets.*

19 Ekhweli'l in lit'ihijets qu' hukinfik'ikii pe' inwo'metets qu' nata'lets pa' let'unha'x pa' Beelzebú, ¿qa lek let'unha'xek pa' yit'iji' nekhewe' elitsi'l in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'hijupi', nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nejelihijik'ui aka' lit'ihijju'.

20 Qa yakha' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets qa hit'iji' pe' layaqsi'le na' Dios, qa aka'an qa hats jutsiqaxij na' tenek'enheiji' na' Dios hats namtaxi'l ewetsju'.

21 Pa'qu' jukhewe' in t'un, watjanithen week na'l latjanetits, qa yejeelija pe'qu' letsi'ye', qa pekhewe' i'nifi wekwek pekhe'en qa ham peeyi'ijkii qe tejelitii.

22 Qa na'le iye pakha' les t'un iye wiikfik'i t'anipji' pakha'an, ma' qa t'ilit'ets qa naxij, qa nitka'mij week pe' latjanetistax hik pekhewe' qi in wetjumtitaxets. Qa yeka'xik'ui pe' week lewekwekitstax qa week t'ihinijkii.*

23 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejui-hife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xlekii.—*

*Pa'qu' inwo'met'e qu' netpili iye pa'qu' jukhewe'.
(Mateo 12:43-45)*

24 —Pa'qu' ewi'le' espíritu ul'ax in ikik'uifik'i na'aj jukhew, ma' qa nekhi'ikii pa' ham i'ni'i' yistaxkii,

* 11:18 Mt 4:1,10; Hch 13:10; Lc 4:5 * 11:19 Ga 3:7; 1P 5:13

* 11:20 Ex 8:19; 31:18; Dt 9:10; Sal 8:3; Mt 19:24; 21:31,43; Lc 17:21 * 11:22 Jn 16:33; 1Jn 2:13; Ef 6:11,13; Hch 26:28; Is 49:24-26

* 11:23 Mr 9:40; Lc 9:50

wo'taxiikii lawapihiwet'e. Qa in nite' yi'wen pa'qu' nawapi'yi', qa yijamtikii: “Maa, ma hapiliyek ke' yitsi' ke' hata'hifi.”*

²⁵ Qa in tepilii qa yi'wen in hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye.

²⁶ Ma' qa ik iye qa yi'wen qa t'eqe'mets pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) espíritu les ul'ets wiikfi' nite' hik hunyejei pakha'an. Ma' qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Pakha'an ma' qa les qi'ija in ul'ax, nite' hik hunye'j in yojo.—*

Pakha' les qu' jini'sinheti'mkii yijat'ij.

²⁷ In mexe iyetij pa'aj pa' Jesús ekewe' wekwek, qa ewi'l pe' efu i'nji'teje'm pekhewe' olots, qa taya'yij pa'aj in yit'ij: —Qi qu' le'wisi'imkii pe' efu lata'lets in lenefik'i qa nefunenkaa iye.—*

²⁸ Qa yeku'l pa'aj pa' Jesús: —Ehe, qa lesle qu' qi qu' le'sitsi'imkiiha pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' le'lijei na' Dios qa yaqsi'jijkiha iye.—*

Jesús qa wetjeyumtshenijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.

(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

²⁹ Pekhewe' olots jukhew qa efuts, in hats les t'ijaifik'i qa olots wiikfik'i, ma' qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ene' hane'ej na'l ha'ne lahats'ij qi in ul'ets, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ewi'l ham hunye'ji'iju'l, qa teesle qu' net'ethinheti'yij, qa

* **11:24** Mr 1:23-27; Lc 8:29; 9:42; Mt 11:29; Ap 4:8; 14:11; 18:2

* **11:26** Lv 26:18-28; Dt 7:1; Pr 6:31; 26:25; Lc 8:2; Jn 5:14; 2P 2:20-22

* **11:27** Lc 1:48; 5:1; 8:21; 12:3; 23:29; Hch 13:7 * **11:28** Lv 22:31; Jn 13:17; Stg 1:22; Ap 1:3; 22:7

ewi'He hatse' qu' net'ethinheti'yij ka' lunye'jkii ka' Jonas'ik'i.*

³⁰ Qe hik qu' lunye'ji'ija ka' lunye'jkii ka' Jonas'ik'i in yamii ma' qa jutsiqetsi'm kakha' qek lunyejeje'taxkii kekhewe' Nínive leifetsik'i, qa hik aka' qu' lunyeji'ijek ha'ne La's na' Jukhew enewe' hane'ej lahats'ij.*

³¹ Kekhe' qi witnene efu'uk'i ta'liiju' na' i'wk'uyi'liiju' niipha'm hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej lahats'ij, ma' qa' nit'ilij ewets qu' qiye' qu' ul'etsi'it, qe kekhe'en toxii pa' ta'lji' qa namii qe qa' nepi'ye'ej ka' qi hikfeliya'xkii ka' Salomon'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'lek nakha' les t'anipji'ha ka' Salomon'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.*

³² Kekhewe' Nínive leifetsik'i niipha'mkii hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej lahats'ij, ma' qa' nit'ilij ewets qu' qiye' qu' ul'etsi'it, qe kekhewe'en yili'ij pe' ul'ets in yaqsiijkii in yepi'ye' ek'i ke' le'lijei pa' Dios nifeli'm kakha' Jonas'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'lek nakha' les t'anipji'ha ka' Jonas'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.—

Ne' otoi hik lunyejei qu' lefetitjiye' na' ese'n.

(Mateo 5:15; 6:22-23)

³³ —Ham pa'qu' nene'lji' fetitjiye' qa nat'inkii, qa nite'leke' iye qu' nit'onijju' pe'qu' ti'najki'ye' lasi'ye'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week yi'wenkii pe'qu' nuiteje'mkii.*

* **11:29** Lc 7:31; 11:16; 17:25; 21:32; Jon 1:1–4:9; Mt 16:4 * **11:30**
 Mr 2:10; Lc 5:24 * **11:31** 1R 4:34; 10:1; 2Cr 9:1; Lc 10:14; He 11:7;
 Pr 1:1 * **11:33** Mr 4:21; Lc 8:16

34 Ne' otoi hik tunyejei qu' lefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'lijupi', ne' otoi qu' le'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. Qa qu' ul'etse'le ne' otoi qa' nooye'jiimkiyek na' ese'n.*

35 Jeł etij pa' na'lkii in'etji' qa hasu'uj qu' noo'ye'kii.

36 Qe qu' weeke' na' ese'n qu' hik tunye'je' qu' nana'lkii qa ham pa'qu' luk'eye' qu' noo'ye'kii, ma' qa' qi'ija qu' nana'l e'mkii hik qu' tunye'je' ne'ej fetitji qu' nanalit epji' pa'qu' l'ulaxe'.—

Jesús qa iyetij pa' tunyejei pekhewe' fariseo.

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

37 In yili'ij pa'aj pa' Jesús in iyet, qa pa' ewi'l fariseo qa t'eqe'mets qu' netekih'ju' pe' letsi'ii. Qa pa' Jesús qa yijayan pa'aj qa uiteje'm qa i'nijupju' pa' lekula'x.*

38 Pa' fariseo qa qi in yitjulaxijpha'm pa'aj in yi'wen pa' Jesús in nite' yijayanij pakha' yit'ij pe' lawa'mhitsik'i qu' nojo qu' nawa'nqa' qa' i'nk'ale netek.

39 Qa pakha'le Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: — Ek'en qeku'ni'lek ekheweli'l fariseol, ekheweli'l lenliji'ju' na' i'nfik'i na' wasu qa tok'o iye, qa nakha'le latawe'jji' qa topo'oj nakha' wit'ejtenheye'j qa na' ul'ax iye.*

40 Ham lenikfe'li'idet. Nakha' yaqsiijkii na' i'nfik'i, ¿me nite' yaqsiijkii iye na' i'nteje'm?*

* **11:34** Jer 24:8; Mt 7:17 * **11:37** Lc 7:36 * **11:39** Mt 23:25; Lc 12:20; 16:14; He 10:34; Mr 7:22 * **11:40** Mt 23:17; Lc 12:20

41 Ihini'hij yijat'ij nekhewe' wekwek topo'oj nakha' i'nteje'm qa' lisi'l' ne' ham yiwq'axine', ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' ham lejili'ye' na' i'nteje'm qa na' i'nfik'i.*

42 ¡Qa hiyee'le e'newusitsi'l fariseol! Qe in leqethentaxi'l'fik'i ne'ej menta qa ne'ej ruda qa week iye ni'khewepij lesejets, in yamets qu' diezse' qa ewi'l na'aj letisi'hij na' Dios. Qa l'anhi'itipji'kii nite' laqsi'ijikii pa' yatsathen qa pa' witeqsu'unka'xij iye pa' Dios. Hik ekewe'tax qek aqsi'ijikii yijat'ij, qa hasu'ujletax qek ili'ij kexhewep iye hats laqsi'ji'ijikii.*

43 ¡Hiyee' e'newusitsi'l fariseol! Qe lisu'uni'l wiik-fik'i qu' ni'itipji' ne'ej lots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei ne' witlijtsitijiyitsifi, qa lisu'uni'l iye qu' eniwet-felhe'yili'mkii ne' witaqhawetitsji'.*

44 ¡Hiyee' e'newusitsi'l! Qe hik ejunyejeyi'l ne'ej nime'kui qe hats nite' yeqet'etsiikii na'aj i'ni' qa t'otsipji'kii ene' jukhew qa efuts qe nite' nikfe'lets.—*

45 Qa yeku'l pa'aj pa' ewi'l i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei: —Maestro, in lit'ij aka'an yekheweli'l iye in latswakanini'l'kii iye.—*

46 Pa' Jesús qa yit'ij: —¡Hiyee' e'newusitsi'l iye ekheweli'l, i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei! Qe likonini'hij ene' jukhew pe' ni'hetits witqatai jutsitets qu' jinteka'xtax, qa ekheweli'l qa nite' lisu'uni'l qu' eka'xi'l nite' ewii'le' iye pe'qu'

* **11:41** Lc 12:33; Hch 24:17; Sal 24:4; Tit 1:15 * **11:42** Lc 10:13,27; 18:12; Dt 14:22; Mi 6:8; Zac 7:9; Mt 12:18,20; Jn 5:42; 7:24; Hch 8:33; Dt 6:5; 2Ts 3:5 * **11:43** Mt 23:6; Mr 12:39; Lc 20:46; Stg 2:2

* **11:44** Mt 23:27 * **11:45** Lc 7:30

53 In ikik'uifik'i pa'aj pa' Jesús pe' wititsi', qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pekhewe' iye fariseol, qa yijayanfik'i pa'aj, ma' qa yapelek qa iyetle etsek pa'aj qe qi in nayu'um, qa pekhel l'anyejejetskii in nifaakankii,*

54 qe tewqeleitaxijik'ui qu' nophe'łji' pa'qu' nit'ij.*

12

Jeti'łju't ne' leqe levadura ne' fariseol.

1 Ma' qa i'nk'ale pa'aj, qa not'axets iye pa'aj pe' olootsija milits yamets pe' jukhew qa efuts iye, watkatitij wetepji' pa'aj. Pa' Jesús qa iyet, me yojo in iyetik'ui pe' I'ijatshenhei: —Jeti'łju't ne' leqe levadura ne' fariseol, ikji' in hik lunyejei qu' wetsjuk lejusitse'.*

2 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye', qa ham iye pa' qu'nte' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le'.*

3 Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' it'ılıj na' nookii qa' netpiikaxti'yi' na' na'lkii, qa pe'qu' it'ılıj qu' ajawehentaxi'łij wetju't pe'qu' wititsiyi'ifi, qa' netniya'yijkii qu' netfelhitii pa'qu' l'anuyi'ipji' pe'qu' wititsi'ye'.—*

*¿Pa'n łii pa'qu' les jine'nijiwe'yiju't?
(Mateo 10:26-31)*

* **11:53** Mr 6:19; Ga 5:1 * **11:54** Hch 23:21; Is 29:21; Mt 22:15; Mr 3:2; 12:13; Lc 20:20; Jn 8:6 * **12:1** Lc 8:5; 13:21; 17:3; Mt 16:5-6; 23:28; Mr 8:14-15; 12:15; Jer 9:4; Hch 20:28; Ga 5:9; 2:13; 1P 2:1 * **12:2** Mt 10:26-33; Mr 4:22; Lc 8:17; 6:44 * **12:3** Mt 6:6; 24:26; Lc 12:24; Hch 10:9

4 –Qa yakha' qa hit'ihij ewets, ekheweli't yi-juwaikal, e'nijiweikitek'ihiju't ene' yilante ne' es-enitsi't, qe qu' hats nalan qa hats ham iye pa'qu' leqfeneje'ej.*

5 Qa yakha'le qa' k'efeli'hi'm pa'n hii pa'qu' les e'nijiwe'yi'liju't. E'nijiwe'yi'liju't nakha' qu' hats nalan qa na'li'm iye na' let'unha'x qu' newu'miiju' nakha' fe't qi iftsax. Ehe, yakha' hit'ihij ewets, jHane'en hik ha'ne e'nijiwe'yi'liju'ha yijat'ij!*

6 ¿Me nite' te'ninei ne'ej lee'fij (5) papaye'mtsil in laja'aju't ne'ej wetsjuk l'astakii nijketits letits? Qa nakha'le Dios qa nite' ewii'le' pe'qu' nantapi'ii enewe'en.*

7 Qa hik lunyejei iye, ne' ewkujitsi't hats week wetjeyumtshen. Qa hik ta'lijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi't, ekheweli't e'weju'hi'lij l'ani'hi'pji' pe'qu' olotsetax papaye'mtsile'.—

Pekhewe' welkut'ijkii qa pekhewe' nite' welkut'ijkii pa' Jesús.

(Mateo 10:19-20,32-33; 12:32)

8 –Yakha' hit'ihij ewets, week pakha' qu' nite' newelkut'e' yijkii qa tetfeliji'm ene' jukhew in tsijayan, qa ha'ne La's na' Jukhew qa' netetfelji-iji'mek ne' laqa angelits na' Dios.*

9 Qa pakha'le qu' newelkutyijkii nite' tetfeliji'm ene' jukhew, qa ha'ne La's na' Jukhew qa' newelkutjijets kiyek ne' laqa angelits na' Dios.*

* 12:4 Hch 27:3; Is 8:13; 51:12; Jer 1:8; Jn 6:20 * 12:5 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7; Mr 9:43; Stg 3:6 * 12:6 Sal 50:11 * 12:8 Mt 7:23; Jn 1:51; 9:22; Lc 5:24; 11:30; 15:10; Hch 10:3; Ro 10:9; Ap 3:5 * 12:9 Lc 9:26

¹⁰ Qa week pakha' qu' nit'ij pa'qu' ewi'ł wi'tlijeje' t'ejuyiju'ł ha'ne Ła's na' Jukhew, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'łe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł nakha' Espíritu Santo qa nite' łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en.*

¹¹ Qu' ekekiti'yi'łii nekhewe' witlijsitijiyits qa qu' ekekiti'yi'łetsji' iye nekhewe' wittatal qa nekhewep iye wit'alhei, qa hasu'uj natawje'meteni'ł pa'qu' eqfenyejeji'ł ewek qa pa'qu' it'ihijju'ł iye.*

¹² Qe nakha' Espíritu Santo hik nakha'ija qu' nijatshenij pa'qu' it'ij qu' hats namets qu' iyet.—*

Jesús qa iyetij pakha' qu' namittaxfik'i wiikfik'i qu' nanaitaxij eke' wekwek.

¹³ Ma' qa ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nji'teje'm pekhewe' olots pakha'aj, qa yit'ijets pa' Jesús: — Maestro, it'ijets ha' mats qu' neslisij pe'ye' qu' nat-sak'esijek pe' ta'łets ka' tata'ałik'i.—*

¹⁴ Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n łii pa' ts'entaxi' qu' yakha'ye' qu' k'ejeyumtsheni'łij pe' ewekwekitsi'ł?—

¹⁵ Qa pa' Jesús qa yit'ijets pe' weekji': —Jeli'łiju'ł week eke' łunyejeile wetju'ł ejunyejeji'łij in łisu'uni'ł eke' wekwek, qe ha'ne witiłax nite' yeqethenii qu' olotsi' i'm pe' wekwek.—*

¹⁶ Qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi': — Ewi'ł pa' jukhew qi in yiwq'axin wekwek qa olots

* **12:10** Mr 3:28-30; Lc 1:15,35; 2:25-26; 3:22 * **12:11** Mt 10:19-20; Mr 13:11; Lc 20:20; 21:14-15; Ef 3:10; Fil 4:6; Col 2:15; Hch 26:24

* **12:12** Pr 1:23; Jn 14:26 * **12:13** Lc 11:45 * **12:15** 1Ti 6:20; 2Ti 1:14; 4:15; 2P 3:17; 1Jn 5:21; Ef 5:3; Gn 12:5; Job 20:20; 31:24; Sal 62:10

iye pe' laq'astai, qa pa' leq'ejinqa'wet in hats yamets in yuji' pe' l'enheiju' qa olots iye pe' lei.*

¹⁷ Qa pa' patun qa yijamtikii: “¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne yenekju'? Hats ham yeqitset'i'ij ene' lei.”

¹⁸ Ma' qa yit'ij pa'aj: “Ye'ehe aka' qu' yeqfenye'ji'ij. Heni'ttaxijju' enewe' yeqjiikiyij qa' heniihinpha'm iye qa' les hiwqinhet ma' qa' week henifi yijat'ij ene' yenheiju' qa ene' na'l ye'm.”

¹⁹ Ma' qa' hitli'ij yitets: “Jukhew, hayits qa olots ene' laqsi'j. Weju'lij pe'qu' olots ininqapitse', mawapii, qa' ek, qa' iya' qa' e'le'wisi'imkii iye.”*

²⁰ Qa nakha'le Dios qa yit'ijets: “Nite' l'eqenelaukii, hane'ejija ha'ne naja'xji' qu' awa'm qa ne' na'l e'm laqsi'jtax, ¿pa'n hii pa'qu' naya'x e'j?”*

²¹ Aka'an hik aka' lunye'j pakha' qu' naqsi'jtax pe'qu' olootse' qu' lakha' ye'le qu' net'ejuile'ets, qa hamle yiwq'axine' ekewe' t'ejuyets na' Dios.—*

Dios yejel pe' lelits.

(Mateo 6:25-34)

²² Ma' qa yit'ijji'ju' he' l'ijatshenhei: —Qa hik ta'lijupi' qu' hit'lij ewets aka'an. Hasu'uj natawje'meteni'l pa'qu' etuji'l qa pe'qu' eqhinatayi'il iye in mexe i'liyi'l,*

²³ qe na' witi'la'x les t'anipji' na'aj inaq, qa ha'ne i'naj i'nese'n qa les t'anipji' ek ekewe' witiqhinatai.

* **12:16** Lc 6:24; 5:36; 8:11; 16:19; 18:23; 19:2; 21:1 * **12:19** Mt 11:28; Mr 6:31; Ap 6:11; 14:13; Ec 2:24 * **12:20** Jer 17:11; Lc 11:40; Sal 39:6; 49:10; Mt 16:26 * **12:21** 2P 3:7; Mt 6:19-20 * **12:22** Pr 31:25

24 Jêl qeku'ni'lju' ek ne'ej o'powil, in nite' wenq'entax qa nite' nit'ijji' iye pe'qu' l'enheyeju', qa hamtax iye pe'qu' l'extsili'ij qu' naqsi'j pe'qu' l'eqeye', la'mek na' Dios qa tisijkii pa'qu' netuj. Qa ekheweli'l jhayits qa qi qu' e'weju'li'ilij yijat'ij l'ani'li'pji' ne' junatai!*

25 ¿Pa'n hii ekheweli'l pa'qu' itawje'met'e' qa' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye pa' lila'x?*

26 In nite' leke' qu' aqsiijkii aka' nite' qi lammi's, ¿qa inhats'ek in natawje'meteni'l kekhwep iye wekwek?

27 Jeli'lju' ne' lóp'omits (lirios) in t'ijafik'i. Nite' t'ithayiitax qa nite' taftihintax iye. Qa yakha'le qa hit'ilij ewets ka' Salomon'ik'i in wanaqsiij'taxija, qa nite' l'unyejeyiju'l ene' lóp'om in le'sitswikfi.*

28 Qa na' Dios in leqjunyejeyij aka'an enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'li' na' l'ejinqa'wet, ye'ehe, qa ekheweli'l qa' les qu' qiye' pa'qu' leqjunyejeyi'il ej, jukhew hayits qa l'inqekuteetsi'l'kii!*

29 Ekheweli'l, hasu'uj natawje'meteni'il qu' mowo'ohiikii pa'qu' etuji'l qa pa'qu' iya'alji' iye.

30 Qe week ene' nite' yijayan na' Dios witsetits ha'ne sehe' epji' enewe'en qi in wo'oi week ekewe' wekwek. Qa nakha'le Atata'al qa hats nikfe'lets in nite' lisu'untaxi'l qu' hamitsi'il ejup ekewe' wekwek.*

31 Qa hik ta'lijupi', ekheweli'l qa' aftsini'lek na' tenek'enheiji' na' Dios, ma' qa' esti'yi'lij week

* 12:24 1R 17:4,6; Job 38:41; Sal 147:9; Pr 30:17; Ap 12:6 * 12:25

Fil 4:6 * 12:27 1R 10:4-7 * 12:28 Mt 8:26; 14:31; 16:8 * 12:30
He 11:14; 13:14; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42

ekewe' wekwek.—*

Pe' le'sits wekwek na' wa'sji'pha'm.

(Mateo 6:19-21)

³² —E'nijiweikitek'il kots'etets nite' olots, qe na' Atata'al hats yiwjutsiqenija qu' nelisi'lij na' tenek'enhe'yi.*

³³ Ihini'lij pekhewe' qu' nana'li'em qa pekhewe' qu' l'astaye' qa' lisi'lijkii pekhewe' ham yiwq'axine'. Aqsi'ji'lijkii aq'astajiwotsi'il ti'naj nekhewe' nite' lipipji' yijat'ij, hik nekhewe' wekwek le'sits na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij in na'l. Hik nakha'a' yijat'ij ham pa'qu' ejtenhetsaxe' qu' namii, ham iye nosositetsi'i' qu' netuj.*

³⁴ Qe pakha' qu' eni'li' pekhewe' qu' ewekwek-itsi'il, qa' hikpa' jeek qu' na'ni' ne' atawjetsi'l.—*

Matjanitheni'lkii.

³⁵ —Matjanitheni'lkii, qa' itujujnheti'li' iye pe' efetitjiyitsi'l.*

³⁶ Hik ejunyejeji'il pa'qu' jukhewe' qu' natjanithenik'uikii pa'qu' laqa patune' in yamii pa'qu' ewi'l le'wis nehu witiwhe'yejii, qa in nam qa yilantetskii pa' leji' qa aje'el yit'ijimiiqhof.*

³⁷ Le'sitsi'mkii pe' jukhew in nam pa' laqa patun qa yi'wen in nite' ima'ju'. Yijaa'ija aka' hit'lij ewets pa' patun qa' naya'x eku'nijek pe'

* **12:31** Mt 5:6,20; 19:29; Lc 11:2; 1R 3:11-14; Mr 10:29-30 * **12:32** Lc 10:21; 12:4,7; 22:29; Is 40:11; Hch 20:28; 1P 5:2-3; Mt 11:26; Ef 1:5,9; Fil 2:13 * **12:33** Hch 2:44-45; 24:17; Lc 10:4; Mr 10:21; 2Co 4:7 * **12:34** 1P 1:4 * **12:35** Mt 24:42-51; 25:1-13; Mr 13:33-37; Jn 13:4-5 * **12:36** 2P 3:12; Jn 2:1; Ap 3:20

leqejkunenhei qa ninhinijupjukii pa' mesa qa' nenkunhenju' pekhewe'en.*

³⁸ Le'sitsi'mkii pekhewe'en in nite' yif'eli' iju'l' inye'jlu' qu' leqewuk'uyetaxji' naja'x, i'nhi' qu' iplu'yi'iju'l' nelu.

³⁹ Menikfeliti'lets aka'an, pa'qu' ewi'l' natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', qa' qi qu' natjanithenik'uikii qa'nte' name'etsji' pe'qu' letsi'ye' qu' net'ejtenij pe'qu' lewekwekitse'.*

⁴⁰ Ekhweli'l' iye matjanitheni'lkii, qe ha'ne Ła's na' Jukhew namji' hatse' pe'qu' horaye' qu'nte' umtiyetaxi'l' qu' nanamji'.—*

Pakha' tek'en witqejkunenek qa pa' nite' tek'en.

(Mateo 24:45-51)

⁴¹ Ma' qa ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: — Yatsat'axyij, ¿me yu'ja'xli'il' qu' it'ilij yiwets aka' lejeyumtshenijupi', me week iye qu' it'ijets?—

⁴² Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij pa'aj: —¿Pa'n hii pakha' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiuha iye, hik pakha' pa' laqa patun qa' neni' qu' nejelipji' pe' week leqejkunenhei hats'inha qu' netisji'jij laqe' in hats yamji'jets lekujii?*

⁴³ Le'wis pakha' witqejkunenek in lunye'j aka'an, qe pa' laqa patun in nam qa yi'wenij in yaqsi'jijkiiha pakha' l'ithayijkit.

⁴⁴ Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets pa' patun qa' neni' qu' week netnek'enhe'yij pe' lewekwekits.

* **12:37** Ro 13:11; Lc 17:8; 22:27 * **12:39** 1Ts 5:2 * **12:40** Lc 21:36; Mr 2:10; 1Ts 5:2; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * **12:42** Lc 16:1; 1Ti 6:8

45 Qa qu' nitli'ij pa' witqejkunenek pa' latawe'j: “Ha' yaqa patun tees qu' nanam aje'eł.” Ma' qa' yapeye'lek qa' nilanje'mkii pekhewep l'ithayifets jukhew qa pe' efuts iye, qa tek, qa iya', qa yek'uwet iye.*

46 Pa' laqa patun pa' witqejkunenek qa' nanam pakha' nełuji' nite' notkitaxji'kii, qa pe' hora iye nite' nikfe'lets qu' nanamji', ma' qa' qi qu' nitanithen qa neni' pakha' leq'itset'ij pekhewe' in-qeku'.

47 Qa pakha'le qu' witqejkunenek'e in hats nikfe'ltaxets pakha' qu' nisu'untax pa' laqa patun, qa nite'le watji'let, nite' yaqsi'jiiikii iye pakha' hats yisu'untax pa' laqa patun, ma' qa' qi iye qu' nitanithen.*

48 Qa pakha'le qu' nite' nenikfe'le'ets pakha' qu' nisu'untax pa' laqa patun, qa yaqsi'jii'jiiikii pe' yu-tentax, qa nite' qi'ija qu' nitanithen. Week pakha' qu' hats netesti'yij pe'qu' olotse', qa' olotse'ji'jek pe'qu' natyajaxti'yijets pakha'an, qa pakha' qu' les olotse' pe'qu' netesti'yij, qa' les olotse'ji'jek pe'qu' netniyinheyijets qu' naqsiijikii.—*

*Jesús, ta'lets in yeqet'ets wetju'lkii.
(Mateo 10:34-36)*

49 —Yakha' in tsam qe qa' hitujinhetje'm pa'qu' fet'e' ha'ne sehe' ipji'. ¡Hayits qa qi in hisu'untaxija qu' hats netujje'm!*

* **12:45** 1Jn 2:28 * **12:47** Dt 25:2; Stg 4:17 * **12:48** Lv 5:17; Nm 15:29; Mt 13:12; Ro 1:20; 2:14; 1Ti 1:13 * **12:49** Mr 10:38

50 Qa mexeḷe qu' nojo qu' hempuli'jji' pa' qi a'tax. ḷHayits qa qi in tsitawje'meten qa' naamḷi'ijii qu' week nijat'etstax!*

51 ḷMe ḷumti'il in tsam qa' hetisij pa'qu' l'ikesimeyaxitse'ḷekii ha'ne week sehe' ipji'? Nite', yakha' hit'ilij ewets, in tsam qe qa' neqet'etsju'kii ene' jukhew.*

52 Qe hane'ejija qu' nata'hi', lee'fij (5) pe'qu' na'nifi pe'qu' ewi'l wititsi'ye' qa' neqet'etsju'kii ḷunyejei, pe' wetshetk'ewi'l qa' l'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetsjuk, qa pekhewe' wetsjuk qa' l'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetshetk'ewi'l.

53 Qa' neqet'ets wetju'ḷkii iye, pa' ḷatata qa' l'ejuihifeyi'ij pa' ḷa's, pa' wita's qa' l'ejuihifeyi'ij pa' ḷatata, pe' ḷenene qa' l'ejuihifekiyi'ij pe' ḷasi', pe' ḷasi' qa' l'ejuihifekiyi'ij pe' ḷenene, qa pe' ḷeqewketi' qa' l'ejuihifekiyi'ij pe' ḷefelits, qa pe' ḷefelits qa' l'ejuihifekiyi'ij pe' ḷeqewketi'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej jutsiqetsij in yamets na'aj ḷahats'ij.

(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

54 Ma' qa yit'ijji'ju' iye pe' oloots jukhew qa efuts: —In ḷi'weni'ḷii pe'qu' wasi'ye' in nekpha'm ta'ḷiiju' na' tefeji', ma' qa aje'eḷ hit'ilijju': “Nekju'kii hatse” qa hik aka' ḷunye'j.*

55 Qa na'aj t'unik'i in ta'ḷji' na' i'wk'uyi'lii, qa hit'ilijju': “Elejei hatse” qa hik aka' ḷunye'jkii iye.

56 ḷWetsjuk ḷesusits! In ḷenikfe'li'ḷets in ḷejeḷitijupkii ekewe' ḷunyejeikii ha'ne sehe' epji' qa na'

* 12:50 Hch 22:16; Ro 6:3; Ef 4:5; 2Co 5:14; Jn 19:28; 19:30 * 12:51
Lc 2:14 * 12:53 Mi 7:6 * 12:54 1R 18:43-44

wa'sji'pha'm iye, ¿qa inhats'ek qu' nite' enikfe'li'ihets qu' jehi'hijupkii ha'ne hane'ej lahats'ij?
—*

E'te'sitsi'it wetju't pakha' qu' ul'etse'taxi't wetju't.
(Mateo 5:25-26)

⁵⁷ —¿Qa inhats'ek in nite' ekhewelli'it ete'm qu' ejehi'hji' qu' ku'mi'hi' pa' yatsathen?

⁵⁸ Qe in mexe hijayan pakha' qu' net'ejui eju't qu' neka'xii pekhewe' qu' netnek'enhei, e'meheyi'ij qu' mowo'oi qu' aje'eł e'te'sitsi'it wetju't pakha' wit'ikheyi'jik'i, qa hasu'uj qu' nejufta'xhi'ij qu' neka'xii pa'qu' jueze', ma' qa pa' juez qa netis e'j pa'qu' oq'ophelinetsi'le', qa pa' oq'ophelinetsi'l qa' nuihinifi'ek pe'qu' witq'ophelitjiye'.*

⁵⁹ Yakha' hit'ij ewets, in nite' l'atsji'l'fik'i aje'eł ipłu'ui qu' week ijanin.—*

13

Ili'itij pa' ul'ax in laqsitijkii qa ijayani't pa' Dios.

¹ Hik pakha'aj pa' nełuji' na'l pa'aj pe' uja'x jukhew pakha' i'ni' pa' Jesús, qa nifelimik'i pa' hunyejeikii pa'aj pe' jukhew'ik'i Galilea leletsik'i, pa' Pilato in nilanju' pa'aj qa pe' l'athits pekhewe'en qa yetsjikkinij pe' l'athits pe' inqa'metetsik'i leqististax pa'aj pekhewe'en.*

² Pa' Jesús qa yit'ijju't pa'aj: —¿Me lumti'it ekheweli't aka' hunyejeikii pe' jukhew'ik'i Galilea leletsik'i qu' nata'lets qu' lees ul'etse' wiikfik'i qa' nite' hunyejeje' pekhewep Galilea lelets iye?*

* **12:56** Lc 6:42; 20:10; 21:8,30 * **12:58** 1P 5:8; 2Ti 4:8; Pr 25:8

* **12:59** Lc 21:2 * **13:1** Mt 21:18-19; 27:2; Mr 11:12-14; Jn 4:45

* **13:2** Jn 9:2

³ Qa yakha'le qa hit'ilij ewets in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'il iye qu' nite' menink'aihiti'il pa'qu' ejunyejeyi'il qa' anaxi'lju' iye hatse'.

⁴ ¿Ye' me lumti'il iye kekhewe' dieciocho (18) jukhew'ik'i in jalaq'ipji' ke' qaaxapha'm wititsi'ik'i (torre) na' Siloé ei qu' nata'lets iye qu' les ul'etse' qa' nite' lunyejeye' nekhewe' week i'ni' na' Jerusalén?*

⁵ Qa yakha'le qa hit'ilij ewets iye in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'il iye qu' nite' menink'aihiti'il pa'qu' ejunyejeyi'il qa' anaxi'lju' iye hatse'.—

Yejeyumtshenijupi' pe' higokuk nite' tei.

⁶ Ma' qa nifeli'm iye aka' yejeyumtshenijupi': — Ewi'l pa' jukhew na'li'm pe' ewi'l l'enkiju' higokuk yeni'ju' pa' leq'ejinqa'wet. Qa yejełtaxii qu' hats netei qa hamle pe'qu' ewii'le' le'ye' qu' ni'wen.*

⁷ Qa yit'ijets pa' leqjełinenek'ij pa' leq'ejinqa'wet: “Jeł, hats wetshetk'ewi'l ke' ininqapits in henjelji'ijtaxii ene' higokuk qa ham ji'ij hi'wene' leye'. Enfekinju' hatse'. ¿Inhats'ek in natkinłetax qa yothetłetaxi'kii ha'ne le'wisji' sehe'?”*

⁸ Pakha'an qa yit'ijiju'l pa'aj: “Yaqa patun, taaqu' ewi'li'ij qu' iwejinle eku'n ha'ne ininqa'pji'. Qa' hef'ul'utifikii qa' hiwu'mifi iye ne' wakka li'mhui,*

⁹ ma' qa i'nli'i qu' hats nana'l hatse' leye'. Qa qu' ham leye' iye ma' qa' henfekinju' yijat'ij.”—

Ewi'l pa' sabadoji' pa' Jesús qa yilin pe' ewi'l efu.

* **13:4** Jn 9:7 * **13:6** Lc 5:35; 12:16; Mt 21:18-19; Mr 11:13 * **13:7**
Mt 7:19; Lc 3:9; Jn 15:2; Ro 11:22; Is 5:2 * **13:8** Lc 16:3

10 Pa' Jesús i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' ewi't pekhewe' le'lijtsitjiyits pe' judío pa' ewi't neluji' witwapiihijii (sábado).*

11 Qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' ewi't efu hats dieciocho (18) leqe'ninqapitsij pa' ewi't laatshek ta'lets pa' ewi't inwo'met in i'nji', qa hikpa' nite' yatsathenket qa yit'ij tuufufuf, qa nite' leke' qu' natsathen pa' l'anu.*

12 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj qa taya'yii, qa yit'ijets pa'aj: —Efu, hats ik'ek'uifik'i pa' awtshektax.—

13 Pa' Jesús qa t'eku'mipji' pa'aj pekhe'en, qa hik pakha'aj pe' efu qa leke' in yatsathen pa' l'anu, ma' qa yiwqinhet pa' Dios.*

14 Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío le'lijtsitjii qa qi in nayu'kii, qe pa' Jesús inqilinji' pa'aj pa' nelu witwapiihijiiitax. Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío le'lijtsitjii, qa yit'ijji'ju' pe' jukhew qa efuts: —Olots kekhewe' ewi't tatsai (6) neluts qu' ji'nt'ithayijii', qa hik kekhewe'tax ke' nelutsji' qu' eneki'lijii qa' menqilini'ljii', qa' hasu'uje' pe' nelutsji' witwapiihijiyits (sábados).—*

15 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yeku't pa'aj: —Ejtitsits hik lunyejei qu' wetsjuk'e lejusitse', ¿me nite' lenit'ikijii week ewifei ekheweli't pa'qu' wakkaye' oqokoyoyiwo'ol i'nli'i qu' matikataxe' in yamets na'aj neluji' witwapiihijii qu' eka'xi'liiju' pa'qu' iweli'ye' qu' niya'?*

* **13:10** Lc 4:31; 6:6 * **13:11** Mt 8:17; Lc 4:33; 6:18; 7:21; 8:2,29; 9:39 * **13:13** Mt 19:15; Mr 5:23; 6:2,5; 8:23; Lc 4:40; Hch 15:16; He 12:12; Jn 11:4 * **13:14** Mt 20:24; 21:15; 26:8; Mr 10:14,41; 14:4; Ex 20:9; Ez 46:1 * **13:15** Lc 2:7,12,16; 6:42; 14:5,19; 1Co 9:9; Mt 12:11

16 Qa ene' efu, ene'en ta'lets ka' Abraham'ik'i qa na' Satanás qa yophe'ttaxji' aka' leqfe'met hats dieciocho (18) leqe'ninqapitsij, ¿me nite' le'wisij qu' netenit'ijii na' laatshek ha'ne ne'ujji' in witwapiihi-jiitax?—*

17 In yit'ij pa'aj aka'an pa' Jesús, qa pe' l'ejuihifets qa qi in wepin wetju't pa'aj. Qa pekhewe'le week jukhew qa efuts iye qa qi in le'sitsi'mkii pa'aj in yi'wen eke' qits wekwek yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.*

Ne'ej mostaza lo'.

(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

18 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ij iye pa'aj: —¿Pa'n hii pa'qu' hik hunye'je' na' tenek'enheiji' na' Dios? ¿Qa pa'n hunye'j pa'qu' hejeyumtshenijupi'?

19 Hik hunye'j ne'ej ewi't mostaza lo' in yeni'ju' na'aj jukhew pa'qu' lewenq'enhe'wet'e, qa leyijlem in ta't ma' qa najkak'ij, qa *ne' junatai qa tupiiji' pe' lakjil.*—
(Ez 17:23)

Ne'ej levadura.

(Mateo 13:33)

20 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n hii pa'qu' hejeyumtshenijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios?

21 Hik hunye'j ne'ej levadura pe'qu' ewi't efuye' in yetsjilkinij pa'qu' fo'ji'ye' qa wetshetk'ewi't yamitets pa' leqjeyumtshela'xij in yenpha'm, ma' qa notki'ets ip'lu'ui in hats week yiju'fjufinhetik'i.—*

* **13:16** Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16; Mt 4:1,10; Hch 13:10; Mr 5:3; 15:1; 2Ti 2:9 * **13:17** Lc 21:5; 1Co 16:9; Fil 1:28; 1Ti 5:14; Sal 132:18; Is 12:5; 45:16; 1P 3:16 * **13:21** Mt 16:6,11-12; Mr 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9

Pa' epk'iyit'ii leji'.

(Mateo 7:13-14,21-23)

²² Pa' Jesús in ik pa'aj qu' namii ha' Jerusalén, qa teih'ij iye pa'aj in yijatshenji'ij pe' witsetits qa pe' witsetits lelits iye.

²³ Qa ewi'l pa' nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me nite' olots pe'qu' ihiye'?— Qa yeku'l pa'aj pa' Jesús:*

²⁴ —Ment'unhetilets qu' uyi'hi na' epk'iyit leji', qe yakha' hit'ilij ewets in olots pe'qu' nenuihiyu'taxii qa nite'le leke'.

²⁵ Qa' ink'aye'le na' yatsat'axij ne' wititsi' qa' neniipha'm qa' nit'onji' na' leji', qa ekheweli'l qu' a'maneyi'ifik'i qa' ilantaxi'letsii, qa' i'ttaxi'ij: “Yatsat'axyij, i'tqeku'ni'ij ye'mii qhof.” Qa' neku'li'l nakha'an, qa' nit'ij: “Nite' tsikfe'li'l ej pa'n latali'ji'.”*

²⁶ Ma' qa' yapeye'lek qu' ittaxi'ijju': “K'eyekufe'ini'fikiyek qa k'eyiyafe'ekii iye qa akha' iye liñq'ijatshenikii ne' yikheijeyi'fik'i.”

²⁷ Ma' qa' neku'li'l nakha'an: “Hats inek hit'ilij ewets in nite' tsikfe'li'l ewets pa'n latali'ji'. *Me'nitoni't ye'mii, week nekhewe' yaqsiijkii na' ut'ax.*” *(Sal 6:8)**

²⁸ Qa' hik nakha'yi'i' qu' qi qu' mapili'ju' qa' nat'aiji' iye ek'unhetiyl' qu' i'weni'hi ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob qa week iye ke' profetas'ik'i qu' na'ni' na' tenek'enhe'yi' na' Dios. Qa ekhewelli'it qa' ewumhiti'yi'fik'i.*

* **13:23** Mt 22:14; Lc 18:26; Hch 2:21; Ro 9:27; Ef 2:8; 1P 3:20; Ap

3:4 * **13:25** Mt 7:22-23; 10:33; 25:12 * **13:27** 2Ti 2:19; He 3:12

* **13:28** Mt 8:11-12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Mr 1:15; Lc 4:43

29 Qa' nanam hatse' pekhewe' qu' nata'lii na' nehu'uju'l, na' tefeji', na' ima'xii, qa na' i'wk'uyi'lii, ma' qa' na'nijupju'kii na' mesa qu' netekiju' na' tenek'enhe'yi' na' Dios.*

30 Ma' hayits, hane'ej na'l ne' teke'lenju' qa' nojo hatse', qa na'l ne' hane'ej yojo qa' netke'lenju' hatse'.—*

Jesús qa neq'elettaxij pa' witset Jerusalén.

(Mateo 23:37-39)

31 Ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yape ma'ak'uifik'i iye hane'e'in qa' ma, qe ha' Herodes yisu'un qu' nalan.—*

32 Qa yeku'l pa'aj: —Ma'ahii qa' it'ijets hakha' ejene'l: “Yakha' hukinfik'ikii ne' inwo'metets, qa henlinju' iye ne' wanqaats'etaxju', hane'ej qa uje' iye, qa qu' namets wetshetk'ewi'l neluts qa' nasqhat'axij aka' yithayijkit.”*

33 Qa yakha'le qa mexe hakij na' yikheyij, hane'ej, uje' qa nelukii iye, qe nite' le'wisijupi' pa'qu' ewi'l profetaye' qu' na'nik'uifik'i na' Jerusalén qu' nawa'm.*

34 Jerusalén, Jerusalén, lanlanju'kii ke' profetas'ik'i, lenjele'ejkii utel kekhewe' t'ukinhetiji'ijtax ei, iPa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'l heni' ne' elits, qu' hik lunye'je' ne'ej ta'a'a' qe ewi'l yeni' ne'ej telits qa uyifi lefets, qa nite'le' isisu'un!*

* **13:29** Lc 12:37 * **13:30** Mt 19:30; 20:16; Mr 10:31 * **13:31**
Mt 14:1,5; Mr 6:19; Jn 7:19-25; Hch 5:33 * **13:32** He 2:10; 5:9;
7:28 * **13:33** Hch 3:21; 17:3; Mt 2:23; 21:11; Mr 8:31 * **13:34**
Lc 19:41-44; 20:15; He 11:37; 2Cr 24:20-22; Mt 21:35; Sal 17:8; 36:7;
147:2; Is 62:1,4; Dt 32:11; Jn 5:40

35 Jεt qeku'ni'ljju' ek na' etset'il qu' hats ham na'ni'i hatse'. Qa hit'ilij ewets in hats nite' letsweni'l iye hatse', iplu'ui qu' hats namets pa' lahats'ij qu' ittaxi'lij: “iQi in le'wis ha'ne namij aka' lii pa' Yat-sat'ax'inij!”—
(Sal 118:26)*

14

Jesús qa ewi'tij iye in inqilinji' pa' witswapiihijii (sábado).

1 Qa lunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in uyifi pe' letsi' pa' ewi'l pekhewe' tenek'enhe'yij pe' fariseol, qe qa' neteki'ljju' pa' neluji' witwapiihijii pa'aj (sábado). Qa pekhewe'en qa aje'e'l nite' nitalket'ij pa'aj in yejelijkii pa'qu' leqfeneje' lewek pa' Jesús.*

2 Hik pakha' i'ni' pa'aj, l'ejuyi'jii pa' Jesús, pa' ewi'l jukhew wanqaats'e' qhofqhofi'k'i pa' l'ajik'i.

3 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pe' fariseol iye: —¿Me lenexke'ej qu' netilinhētii pa'qu' nanqaats'etax pa'qu' neluyeji' in witwapiihijii (sábado)? ¿Me i'nhi'i qu' nite' lene'xkeyi'ij?—*

4 Qa pekhewe'en qa hamle iyete' pa'aj. Qa t'eku'mets pa'aj pa' wanqaats'e', ma' qa yilin pa'aj qa yit'ijets qu' nak.

5 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' fariseol: —¿Pa'n lii ekheweli'l pa'qu' nanamik'ijju' pe'qu' witi-jkiye' pa'qu' la'se', i'nhi'i qu' loqokoyoyiwoye' wakka

* 13:35 Is 64:11; Jer 12:7; 22:1-8; Mt 21:9; Lc 19:38; Jn 12:13

* 14:1 Lc 6:7; 7:36; 11:37; 20:20; Mr 3:2 * 14:3 Lc 6:2,9; 7:30; 13:14; 14:30; Mt 12:2; Mr 3:4; Jn 5:10

pa'qu' neluyeji' in mexe witwapiihijii, qa' nite' nentsine'pha'm aje'eł?—*

⁶ Qa nite'le weju'liju'l pekhewe'en qu' nekułik'i aka'an.

Pakha' t'ejuyets pa' nite' witiwqiye'jji'.

⁷ Pa' Jesús in yi'wenij pa'aj pekhewe' wit'iyinhei in yejełji' qa' i'niju'kii pe' letsetitits ne' qitsji' pa' mesa'ajup, ma' qa' yit'ijets pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':*

⁸ —Qu' nana'l pa'qu' niyini'ejupi' pa'qu' le'wis neluye' witiwhe'yejiye', hasu'uj ni'iju' pa'qu' letset'e pa'qu' qiye'ji', qe q'ax iye pakha'an qu' net'eqe'mets iye pakhape' iye qu' les nat'an epji' qu' qiye'ji'.*

⁹ Qa pa' iyini'ł ei qa' nenek ei qa' nit'ij ewets: “Łisij qu' na'ni'ju' nakha' la'niju' hane'en.” Ma' qa' ijayik'ui qi qu' mewepinkii qu' ni'iju' pa'qu' netweifik'i.

¹⁰ Les le'wis yijat'ij qu' e'niyinhei, qa' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. Hats'inha qu' nanam pakha' qu' niyin'ei qa' nit'ij ewets: “Waika', eniipha'm les ente'nijai teje'm yijat'ij.” Ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' newqinhetji' week pekhewe' i'nijupju'kii pa' mesa.*

¹¹ Qe pakha' qu' łakha' ye'łetax łete'm qu' neni-wqinhetłetaxji', qa' hik pakha'ye' qu' newepinkii qu' nite' netiwqinheti'ye'ji'. Qa pakha'le qu' nite'

* **14:5** Ex 21:33; Dt 22:4; Mt 12:11; Lc 13:15 * **14:7** Lc 5:36; 13:6; 11:43 * **14:8** Lc 7:2; Fil 2:29; 1P 2:4 * **14:10** Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; Pr 25:6-7; 29:23

neniwqinhete'ji' qa' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netiwqinheti.—*

¹² Pa' Jesús qa' yit'ijets iye pa'aj pakha' iyinii: —Qu' aqsiijkii pa'qu' etuj in nelu'uj, i'nli'i qu' naja'xi'ij, qa' hasu'uj iyinii pe'qu' ejuwaikale', hasu'uj iye iyinii pe'qu' ejefetsi'ija qa' hasu'uj iye iyinii pe'qu' e'metitsi'im yiwq'axin wekwek qe enewe'en q'ax qu' natqa'tjai ej qu' niyin eyek, ma' qa' hats aja'hi'ij in nelis.

¹³ Qu' aqsiijkii le'wis neluye' qa' les le'wis yijat'ij qu' iyinii pekhewe' qu' if'iljetsitse', pekhewe' qu' ul'etse' lewek, pe'qu' onqokitse' qa' pe'qu' puk'aletse' iye.*

¹⁴ Ma' qa' qiye' yijat'ij qu' e'le'wisi'inkii, qe pekhewe'en ham pa'qu' najaninij. Qa akha' qa' nana'l hatse' pa'qu' aja'ye' qu' iliye'tax iye kekhewe' yatsathen.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' qi witkujii.

(Mateo 22:1-10)

¹⁵ In yepi'ye' ek'i aka'an pa' ewi'l pekhewe' i'nijup pa' mesa, pakha'an qa' yit'ijets pa' Jesús: — Le'wisi'inkii week pa'qu' na'nij ji'teje'm pakha' qi witkujii hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Dios.—*

¹⁶ Qa pakha'le Jesús qa' yit'ijets pa'aj pakha'an: — Ewi'l pa' jukhew yaqsiijkii qu' qi qu' netekju', qa' olots pe' iyinii.

¹⁷ Qa in yamets pe' hora qu' netekju', qa' yukin pa' leqejkunenek qu' niyaji'ik'i pe' hats jutsiqets

* **14:11** Ez 21:26; Mt 18:4; 23:12; Lc 1:51; 3:5; 18:14; Stg 4:10; 1P 5:5-6 * **14:13** Lc 5:29; 14:21; Lv 22:22; Ro 11:35; 12:19; 1Ts 3:9; 2Ts 1:6; He 10:30 * **14:14** Hch 24:15 * **14:15** Lc 13:29; 22:16,30; Ap 19:9

qu' lekufetse': "Yapete' eneki'l. Hats yijat'ets he' aqatsi'l."

¹⁸ Qa weekle lunyejei pekhewe'en in welku't iju'lkii. Pa' yojohontax pa'aj qa yit'ij: "Peyijaat'ij, hanee'ij hayaqha'yets pa' ewi'l sehe' qa' hejeł eku'nii qe nite' leke' qu'nte' hi'wene'. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij."

¹⁹ Qa pakhap qa yit'ijek: "Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija hayaqha'yets he' week inyaqsii (10) wakka koyoy-oyiwots, Qa' mexe eku'n qu' hijaa'in. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij."

²⁰ Qa pakhap iye qa yit'ijek: "Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija naxijik'i in heyewhe'yei qa nite' leke' qu' henek."*

²¹ Qa pa' witqejkunenek qa wapilii pa' laqa patun qa week nifeli'm ekewe'en. Ma' qa pa' patun qa qi in nayu'kii, qa yit'ijets pa' leqejkunenek: "If'elitik'i qu' ma'atsfik'i ne' wit'ikheijeji ha'ne wit-setji' qa' ege'mets pe' if'iljetsits, pe' ul'ets lewek, pe' puk'alets qa pekhewe' iye onqokits."*

²² Ma' qa nam iye pa' witqejkunenek qa yit'ijets pa' laqa patun: "Yatsat'axyij, hats week haqsi'jijkii ka' hats hit'ij yiwets qa menjiit qi ha'ne ham i'ni'i'."

²³ Ma' qa pa' patun qa yit'ijets pa' leqejkunenek: "Yape, ma iye qa ma'ak'i ne' i'nfik'i ne' qits wit'ikheijeji qa ne' wit'ikheijeji lelıts iye qa' ege'mets pa'qu' i'wen qa' enka'x met iye, hats'inha qa' notpo'oj ene' yitsi'.

²⁴ Qe yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in nite' ewii'le' hekhewe' jukhew k'iyintaxii qu' leke'ye' qu' nijaa-jin ha'ne qu' netnekui."—

* **14:20** Dt 24:5 * **14:21** Lc 14:13

Pakha' les jutsitax tunye'j qu' jintajayan pa' Cristo.

(Mateo 10:37-38)

²⁵ Olootsija pa'aj pe' nijayanik'i pa' Jesús, ma' qa tetwek'elaxiju't pa'aj qa yit'ij:

²⁶ —Qu' nana'l pa'qu' ewi'te' qu' nisu'un qu' nat-sjayan, qa qu' nite' les qiyi'ija qu' netsu'un qa' namitfik'i qu' nisu'unija pa'qu' latataye' qa lenene iye, qa pe'qu' lewhe'ye'ye' qa letitse' iye, qa pe'qu' lamatsitse' qa lek'injats iye, qa lekutii qa lek'injai iye qa lakha' iye pa' lila'x qu' namitfik'i wiikfik'i qu' nisu'un, qa' nite' leke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.*

²⁷ Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' leqe cruze'* qa' natsjayantax, nite' leke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.*

²⁸ Qe, ¿pa'n hii ekheweli't pa'qu' qu' nisu'un qu' naqsiiikii pe'qu' ewi't qaaxaye'pha'm wititsi' (torre), qu' nite' nojoye' qu' na'n eku'nijju' qu' nejeyumtshenji' pa'qu' uja'xe' pe'qu' nanaxi', hats'inha qu' nenikfe'lets me weju'hij pe' laq'astai qu' nijat'ax?*

²⁹ Qu' naf'alih'ij qu' nitsupintaxju' pe'qu' letku'ye' qa nite' nijat'axe' qe nite' weju'hij pe'qu' l'astaye', ma' qa week pe'qu' niwenji'ij qa' nawitjijijikii le'ljei.

³⁰ Qa' nit'ijju': “Ha'ne jukhew in yitsupintaxju' ne' wititsi' qa nite'le yaqhat'axij.”

³¹ I'nh'i pa'qu' ewi't wittataye' qu' nanwatlanheyu'uf pakhape' iye wittataye' ¿me

* **14:26** Mt 11:28; Mr 10:14; Lc 6:47; 16:13; Jn 5:40; Dt 21:15; 22:13;

24:3 * **14:27** “T'eku'mi' pe'qu' leqe cruze” ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' u'axe'.

* **14:27** Jn 19:17
* **14:28** Pr 24:27

nite' yojo iye qu' mexe na'n eku'nijju' qu' nijamti eku'nijupkii pe' diez mil (10.000) oq'ophelinetsilets me les qu' t'unitse' qu' nat'anipji' pe' veinte mil (20.000) oq'ophelinetsilets lelits pakha' t'ejuyiju'?

³² Qa qu' nite'le leke'ye' qu' net'ejuyiju'ł, qa pa' wittata in mexe toxiju'ł ma' qa' nukiniju'ł aje'eł pe'qu' leqejkunehye' qu' niyinjets pa'qu' nisu'un qa' week netisij hats'inha qu' le'sitsi'ıl wetju'ł.

³³ Hik aka' lunye'j, pa'qu' lunye'je'le ekheweli'ł qu' nite' weeke' qu' niwu'm pe'qu' nana'li'm, qa nite' leke' qu' yijatshenek'i'ij.*

³⁴ Qe na'aj witlepinek le'wistax. Qa qu'nte' ek'eme'ye'ji', ¿pa'n qu' lunye'je' qu' leke'ye' qu' newetk'emetji' iye?*

³⁵ Ham weju'li'ij, nite' weju'lij iye ha'ne sehe' epji', qa nite' weju'lij iye na'aj yi'sinhetji' sehe' (abono), qa' netwu'mhitiilefik'i. Pakha' qu' nana'l lekfiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

15

Pe' kots'etax hamiikii.
(Mateo 18:10-14)

¹ Week pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa pekhewe' iye titijiti'yijets in qi in ul'ets jukhew qa efuts iye, qa nekets pa'aj pa' Jesús qu' nepiye'.*

² Pe' fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa yejefitki'ijipji' pa'aj qa yit'ijju': —Ha'ne

* **14:33** Mt 19:21; Fil 3:7; He 11:26 * **14:34** Jue 9:45 * **14:35**
Mt 11:15; 13:9; Mr 4:9 * **15:1** Mt 11:19; Lc 5:29

jukhew t'eku'miju'l ene' qi ul'ets jukhew qa efuts iye, qa lekufetskii iye.—*

³ Ma' qa pa' Jesús qa nifeli'm aka' ewi'l yejeyumtshenijupi':*

⁴ —¿Pa'n hii ekheweli'l pa'qu' nana'li'm cien (100) kots'etetse' qa ewi'l pe'qu' hami'ikii, me nite' yiwejinle eku'ni' pe' noventa y nueve (99) pa' f'ejinqa'wet, qa qi qu' nowo'oikii pe' hamiikii ip'lu'ui in yi'wen?*

⁵ Ma' qa in yi'wen qa tik'eyifi qa yeni' lowonje' qa qi in le'wisi'mkii qe hats yi'wen pe' hamtaxiikii.

⁶ Qa in yamii pe' lets'i' qa no'thet wetju'l week pe' lejuwaikal qa pe' metitsi'm iye qa yit'ijets: “Week je'le'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ha'ne hamtaxiikii kots'etax.”

⁷ Yakha' hit'ihij ewets in hik lunye'j aka'an, pa'qu' ewi'le' in yili'ij in yaqsii'kii pa' ul'ax qa yi'nk'aihit pa'qu' lunye'je', ma' qa qi in le'sitsi'mkiiha na' wa'sji', qe ta'lets pakha'an, qa nite' hik leqjunyejeyij pe' noventa y nueve (99) yatsathen in hats nite' hamik'ui qu' ni'nk'aihit pa'qu' lunyejeye'.—*

Pe' l'astaki' hamiikii.

⁸ —I'nhi' pe'qu' efuye' qu' nana'li'm week in-yaqsii (10) l'astai nijketitse' (plata) inyetets, qa ewi'l pe'qu' nanamju'. ¿Me nite' aje'e'l yitujinhetji' pe' fetitjii qa yit'iji' pe' lexp'ilasineti' in wo'oikii ip'lu'ui in yi'wen qa yili'ij?

⁹ Qa in yi'wen qa no'thet wetju'l pe' lejuwaikakii qa pe' metitsi'm iye, qa yit'ijji'ju': “Week

* 15:2 Lc 5:30; 7:39; Hch 11:3; Ga 2:12 * 15:3 Mr 12:1 * 15:4 Sal 119:176; Jer 50:6; Zac 11:16; Mt 10:6; 15:24 * 15:7 Jer 51:48; Ap 18:20

je'le'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ene' hamtaxiikii yaq'astaki'."

¹⁰ Hit'ilij ewets, in hik lunyejei aka'an ne' laqa angelits na' Dios, in qi in i'nji'teje'm pa' witisaxi'mkii nekhewe'en, qe ta'lets pa'qu' ewi'le' in wenink'aihit qa yili'ij pa' ul'ax in yaqsiijkii.—*

Pa' wita's qa pa' omehe'.

¹¹ Pa' Jesús qa yit'ij iye: —Ewi'l pa' jukhew wet-sjuk pe' lelits.

¹² Pa' omehe' qa yit'ijets pa'aj pa' latata: “Tata, eslisij hane'ej week pa' uja'x pekhewe' tsatsat'etsijek.” Ma' qa pa' latata qa yejeyumtshenij pekhewe'en pe'qu' natsat'etsijek.

¹³ Ma' qa uja'x pe' nelutsik'i pa'aj, pa' omehe' qa ewi'l yeni' pe' week lewekwekits, ma' qa ik qa yamii pa' toxii witset. Qa hikpa' naq'axiji' nite' yoksi'wenik'i pe' laq'astayik'i wekwekle pe' taqhay-ijets.*

¹⁴ Ma' qa in hats week naq'axij pe' laq'astayik'i, qa nam pa'aj pa' qi yipku' pakha' witset. Ma' qa yapelek pa'aj pakha'an qa qi in iyipkun pa'aj.

¹⁵ Ma' qa wo'oikii l'ithayiwet'e. Qa yi'wen pa' ewi'l jukhew tetseti'yi' pakha'an, ma' qa yukinii pa' leq'ejinqa'wet qa yithayinenij pe' lelinhei tafitets.*

¹⁶ Qa yaqaamij qu' netuj pe' tafitets laqats lei ne'ej najkak algarroba,* qe ham testi'ij laqe'.

* **15:10** Lc 2:10 * **15:13** Lc 16:1; Ro 6:2; 8:12; Ga 2:14; Col 3:7

* **15:15** Lv 11:7; Dt 14:8 * **15:16** Pe' najkak algarroba, pe' lei hikte' lunyejeitax ne'ej anheyiweyits.

17 Ma' qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “Olots he' t'ithayi'yi' ke' letsi' ha' tata qa na'l na'aj amanfik'i wityejket, qa hane'ej yakha' qa naq'aliyuyij yiyipku' ha'ne ha'ni'.”

18 Qa' hapilii hane'ej ha' tata, qa hit'ijets: “Tata, yakha' yu'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye.*

19 Nite' ye'weju'lij qu' it'ij yiwets, ya's. Umti yijat'ij qu' eqejkunenek'eyij.”*

20 Ma' qa niipha'm, qa ik pa'aj qu' napilii pa' latata. Qa k'esiyu'ui pa'aj pe' letsi', ma' pa' latata qa yi'weniju't qa qi in neq'eletij pa'aj. Qa wekuma'xiju't pa'aj, qa tik'eyi't wetju't, qa wetfu'ut iye pa'aj.*

21 Ma' qa iyet pa'aj pa' jutjana'x, qa yit'ij: “Tata, yakha' yu'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye. Nite' ye'weju'lij qu' it'ij yiwets, ya's.”

22 Qa pakha'le latata qa yit'ijets pa'aj pe' leqejkunenei: “If'elitik'i qu' enka'xi't ne' les le'sits witqhinatai qa' uihinik'ipha'm. Enka'xi't iye layaqsi'ye' qa' iyaqsineni'iji' iye, qa' l'otshilaxtiye' iye qa' otshini'iji' iye.*

23 Enka'xi't hakha' we'nujeninle wakka la's, qa' ilani't, qa' hikha' jinteluj qu' jintaqsiijkii pa'qu' le'wis neluye'.*

24 Qe ha'ne ya's humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe ita'x iye. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen

* **15:18** Ex 10:16; Mt 21:25; Jn 3:27 * **15:19** Lc 7:6-7 * **15:20**
 Mt 9:36; Mr 1:41; Lc 7:13; 10:33; Gn 29:13; 33:4; 45:15; 2S 14:33
 * **15:22** Zac 3:3-5; Gn 41:42; Est 3:10; 8:2; Ez 16:10 * **15:23** 1S
 28:24

iyē.” Ma' qa hik pakha'aj qa yenju' qu' naqsiijkii pa' le'wis neŋu.*

²⁵ Qa pakha'le ajit wita's qa mexe i'ni' pa'aj pa' f'ithayi'wet pa' f'ejinqa'wetji'. Ma' qa in tepil pa'aj, qa k'esiyuu'etsha pe' letsi' qa yepi'ye' pe' f'ihii qa pe' t'otoi iye.

²⁶ Ma' qa taya'yii pa' ewi'f'pekhewe' leqejkunenhei qa nifaakanij pa'aj: “¿Pa'n lunye'jkii pe' t'otoi?”

²⁷ Qa pa' witqejkunenek qa yeku'f' pa'aj qa yit'ij: “Qe hats nam ha' ek'ini'j. Qa ha' atata qa inaqqaji'ij kakha' we'nujenin wakka lasik'i qa talanhetii, qe ha' ek'ini'j ham lunye'je'kii in nam.”

²⁸ Ma' qa nayu'kii pa'aj pakha'an, qa nite' nui-hiyu'ufi pe' wititsi'. Ma' qa pa' latata qa uyetsfik'i pa'aj, qa qi in iyintaxijets qu' nuiteje'm.

²⁹ Ma' qa yeku'f' pa'aj qa yit'ijets pa'aj pa' latata: “Akha' lenikfe'lets in olots ininqapits in he'yithayii e'mkii, qa ham pa'qu' nite' heik'eni'ik'i qu' it'ij yiwets, la'mek qa nite' les qu' eslisi'ij pe'qu' ewi'le' kots'eteika'ye' qu' hilan qa'hekunhenij ne' waikal.

³⁰ Qa hane'ej in nam na' oqwomehe', hik nakha' naq'axhi'iji' ke' aq'astayik'i pe' witgesul, qa hane'ej qa hilanik'ui ka' t'ujei wakka lasik'i.”*

³¹ Ma' qa pa' latata qa yit'ijets pa'aj: “Ya's, akha' la'nyijupkii. Qa week ene' yiwekwekits akha' e'ewi'He in lantsat'etsij.*

³² Qa lesle le'wisij qu' jitaqsiijkii pa'qu' le'wis neŋuye' qa' le'sitse' ine'mkii, qe hane'en, ha'ne ek'ini'j humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe ila'x. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye.”—

* **15:24** Lc 15:32; Ro 11:15; 2Co 4:10; Col 2:13 * **15:30** Pr 29:3

* **15:31** Jn 8:35

16

*Yejeyumtshenijupi' pa' ewi't witeqjetinenek iy-
owk'elax.*

¹ Pa' Jesús nifeli'm pe' l'ijatshenhei aka' ewi't lunye'jkii: —Na'l pa'aj pa' ewi't jukhew qi in yiwq'axin wekwek. Qa na'l pa'aj pa' ewi't leqjetinenek'ijik'ui pe' yatsat'etsij. Pa' patun qa tefelhiti'yi'm pa'aj in hats naq'axli'ijik'iju' pekhewe' yejeinentaxij l'astai.*

² Pa' patun qa iyinii pa'aj, qa yit'ijets: “¿Inhats'ek aka' heifelhiti'yi'm eq'inye'j? Ika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e week pekhewe' hane'ej ithayijkitits, qe hats nite' leke' qu' k'eyeqjetinenek'l'ij.”*

³ Pa' witeqjetinenek qa qi in yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “¿Pa'n hii pa'qu' leke'ye' qu' haqsiijikii hane'ej in hats tsilinenij ha' yaqa patun ha'ne yithayijkitax? Hats nite' yet'un qu' hithayiki ha'ne sehe'. Qa hewepinij iye qu' nek'iyinlekii.”

⁴ Ye', hats tsikfe'lets aka' qu' yeqfenye'je' yiwek hatse', qa' nana'l pe'qu' qi qu' neneqjunu'yij qu' natsamji'jii pe'qu' letsile qu' hamtax hatse' yithayijkit'e.

⁵ Ma' qa iyinji'jii ewii'lji'ij pekhewe' t'eku'mi' pa'aj pa' patun. Pa' nojo'oi qa nifaakan pa'aj: “¿Pa'n uja'x pe' l'eku'mi' ha' yaqa patun?”

⁶ Qa yeku't pa'aj: “Cien (100) yamijets ke' leqjeyumtshenki' eli'ni ka' aceite.” Qa pa' witeqjetinenek qa yit'ijets: “Ehe, hane'en afaakane'k, if'elitik'i qu' niyu' qa' ika'ajji' qu' cincuentaye'li'ij (50).”

* 16:1 Lc 12:42; 15:13; 16:19 * 16:2 1Ti 1:4

⁷ Qa pakhap iye qa nifaakan iye: “Qa akha', ¿pa'n uja'xe'k pe' ekumhifkinel?” Qa yeku'ł qa yit'ij: “Ciennij (100) ke' leqjeyumtshenki'ij coro* ke' trigo fooji'ij.” Qa yit'ijets iye: “Ehe, hane'en afaakane'k, ika'ajji' qu' ochentaye'le (80).”

⁸ Pa' patun qa yaqan in teqenij pakha' nite' yat-sathen leqjelinenektax, qe pakha'an yiyayij lewek pa'qu' leq'inye'je' in iyowk'elax. Qe pekhewe' yat-sat'etsij ha'ne sehe', pekhewe'en les in nikfe'lets pa'n lunye'j in i'nji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa nite' hik lunyejei nekhewe' i'ni' na' na'lkii in nite' nikfe'letsha pa'n qu' lunyejeji'ija in i'nji'teje'm na' na'lkii.*

⁹ Qa yakha'le qa hit'ij ewets, anaxi'lij pe'qu' ejuwaikali'il qu' nata'lets qu' le'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' le'sits wekwek qa l'astai iye ha'ne sehe' epji' qu' i'feni'ł pekhewepe', hats'inha qu' hamitse'tax ejup ekewe'en, hats lek na'l pe'qu' nenegjunu'ul eju'ł qu' amtaxi'lii ne' etsili'ł na' wa'sji'.*

¹⁰ Pakha' qu' net'ekumi'ha pa'qu' lammi'se'letax, qa' net'ekumjiiha'ek pa'qu' qiye'. Qa pakha' qu' nite' net'ekumi'iha pa'qu' lammise', qa' nite' jeek net'ekumi'iha pa'qu' qiye'tax.*

¹¹ Qa hik ta'hijupi', qu' nite' ku'mi'ih'ha qu' le'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' le'sits wekwek qa l'astai iye ha'ne sehe' ipji', ¿qa pa'n hii pa'qu' nite' na'nuteni'ij hatse' qu' nelisi'lij nekhewe' yijaalija yijat'ij in le'sits wekwek?

* **16:7** Ewi'ł coro yamets diez (10) lejiyits pe'qu' trigoye' pakha'aj.

* **16:8** Lc 18:6; 20:34; Mt 12:32; Jn 12:46; Ef 5:8; 1Ts 5:5 * **16:9** Lc 11:41; Mt 6:24; 1Ti 6:10 * **16:10** Mt 25:21-23; Lc 19:17

12 Qa qu' nite' ku'mi'ih'i'ha qu' anatkini't ekewe' nite' lantsat'etsi'lij, ¿qa pa'n lii pa'qu' nelisi'lij hatse' pekhewe' lantsat'etstaxilijha?

13 Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' leke'ye' qu' net'ithayi'yi'm pe'qu' wetsjuk'e patunits, qe i'nhi'i qu' nuten pa'qu' ewi'le' qa pakhape' qa' nisu'un, qa i'nhi'i qu' nite' nanqatsit'i'ij pakhap qa pa' ewi't qa' nuten. Nite' leke' qu' week aqa patunitsi'ihij na' Dios qa eke' l'astai.—*

14 Pekhewe' fariseol, in uja'xli'i in qi in yisu'un eke' l'astai, pekhewe'en qa yilaki'ijju' yawitji'iji' le'lijei pa'aj pa' Jesús in yepi'ye' ej in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek.*

15 Pa' Jesús yit'ijets pa'aj: —Ekheweli't, hik ekheweli't nekhewe' wattsathenketletaxik'ui qe yi'wen ene' jukhew, qa nakha'le Dios qa hats nikfe'lets ne' atawjetsi't, qe ene' jukhew na'aj qi qe yiwqinhettax qa nakha'le Dios qa qi in yutenija.—*

In hats i'nju' pa'aj pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

16 —Kekhewe' hayiits qa kekhewe' iye le'lijei ke' profetas'ik'i yamijii in hats nam ka' Juan Bautista'ik'i. Ma' qa hik aka'aj tefelhitii na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week in qitax in went'unhetetsji' qu' nuiji'teje'm nakha'an.*

17 Nite' jutsitax qu' nili'ij pa' lunye'j na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' hik lunyejei ekewe' yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i wenit'ij qu' nanaqsiijki, in

* **16:13** Mt 6:24; Lc 14:26 * **16:14** 2Ti 3:2; Lc 23:35 * **16:15** Lc 10:29; 18:9; 1S 16:7; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27; Dt 24:4 * **16:16** Mt 4:23; 5:18; 11:12-13; 7:12; 22:40; 24:35; Mr 13:31; Hch 13:15; Ro 3:21

jutsitax qu' nawa'mik'i nite' iye pe'qu' ewii'le' witq'ikati'ye'.—*

Jesús qa nifel pa'qu' neweqle.

(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

18 —Pa'qu' jukhewe' qu' nili'ij pe'qu' lewhe'ye'ye' qa' tujtseika'ye' pe'qu' lewhe'ye'yi'ij, ma' qa hats yaqsiijkii aka' witwu'ax (adulterio), qa pakha' qu' lewhe'ye'yi'ij pekhe' qu' neweqle, ma' qa hats yaqsi-ijkii iye aka' witwu'ax (adulterio).—*

Pa' yiwq'axin wekwek qa pa' Lázaro.

19 —Na'l pa'aj pa' ewi't jukhew qi in yiwq'axin pe' wekwek, yeqhinataji'kii pa' witpalinek pe' le'sits qa inyetets iye witqhinatai. Qa week neluts qa qiji'ij qa tekji'ijju'.*

20 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi't jukhew ham yiwq'axine' hii Lázaro. Qi in loq'oqkii pa' l'ajik'i qe tajametei qa i'njiikii pa' leqeji'ji' pa' yiwq'axin wekwek.*

21 Pakha' if'iljetsax yisu'untax qu' nilinij pekhe'we' laqamhiltiiju'kii lapk'asil pe' laqats pa' yiwq'axin wekwek. Qa pe' nunajits qa nilepinkii pa' loq'oqkii l'ajik'i pa' jukhew if'iljetsax.*

22 Qa yamets pa'aj pa' ewi't nelu ma' qa wa'm pa'aj pa' if'iljetsax jukhew'ik'i. Qa pe' angelits qa yeka'xii na' i'ni' ka' Abraham'ik'i. Qa wa'm iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axin qa tajkati'yik'ui pa'aj.*

* **16:17** Mt 5:18 * **16:18** Mt 5:32; 1:19; Ex 20:14; Lv 20:10; Pr 6:32;

2P 2:14 * **16:19** Ex 28:6; 35:35; Est 8:15; Pr 31:22; Ez 27:16; Ap

18:16 * **16:20** Hch 3:2 * **16:21** Lv 15:16; Mt 15:27; 1R 21:19

* **16:22** Jn 13:23

23 Qa yamii pa' fe't le'nq'itset'ij pe' naxju' (Hades), qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax. Ma' qa ne-jeltaxpha'm pa'aj, qa yi'weniiteje'm pa'aj ka' Abraham'ik'i, ewi'l i'ni'li' pa' Lazaro'ik'i.*

24 Ma' qa tayaitax pa'aj qa yit'ij: “Tata Abraham, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij. E'nukin qeku'nyii na' Lázaro qu' neqhimmit ne' layaqsi' qa' e'nukinij met qu' neqhimmit ha'ne yilepep. Hats qitax in elejeitax ye'mji' ha'ne fe't.”*

25 Qa kakha'le Abraham yeku'l pa'aj, qa yit'ij: “Ya's, menikfelitik'i akha' qi in e'le'wisju' in mexe ila'x. Ham hame'em. Qa ha'nele Lázaro qa qi in if'iljetsax in mexe ila'x. Qa hane'ej qa yineq'elet qa tetka'xii hane'e'in qa akha'le qa qi'ek qu' ene-jtsi'le'kii.*

26 Qa na'l iye ha'ne qi in akaptax jite'wetshen wetju'l. Qa hik ta'hijupi' ene' hane'e'in in nite' leke' qu' namii nakha' la'ni'. Qa nekhewe' nakha' i'ni' ek qa nite' leke' iye qu' nanamii ha'ne ha'ni'li'.”

27 Ma' qa pa' yiwq'axin wekwek qa yittaxij iye pa'aj: “Enq'elet qeku'nyij wat'ij tata Abraham, qu' ukinii na' Lázaro ke' lets'i' ha' tata.

28 Hikha' i'ni' he' lee'fij (5) yejefets qu' niyetik'ui, hats'inha qa'nte' nanami'ii iye hatse' ha'ne letset pa' qi a'tax.”*

29 Qa ka' Abraham'ik'i qa yit'ijju'l iye pa'aj: “Hekhewe'en hats inek na'li'm ke' le'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i. Hik kekhewe'tax qek netk'enets.”*

* 16:23 Is 50:11; Mt 11:23

* 16:24 Lc 3:8; 16:30; 19:9; Jn

8:33,39,53; Is 66:24; Mt 25:41

* 16:25 Lc 6:24; Mt 11:28

* 16:28

Hch 2:40; 8:25

* 16:29 Lc 24:27,44; Jn 1:45; Hch 26:22; 28:23

³⁰ Qa yeku'l iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axintax pa'aj: "Ehe, tata Abraham, na'ltaxi'm. Qa lesle le'wis qu' nenethinets pa'qu' ifa'xe' iye qu' hats nawa'mtax, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' netk'enetsha hekhewe'en ma' qa' nili'ij pe' ul'ets in yaqsiijkii qa' ni'nk'aihit pa'qu' lunyejeje' pe' latawjets."

³¹ Ka' Abraham'ik'i qa' yit'ijju'l iye pa'aj: "Qu'nte' ne'nk'enhe'yuyiik'i ke' le'lijei ka' Moises'ik'i qa' ke' profetas'ik'i iye, qa'nte' jeek ne'nk'enhe'yuye'ets pa'qu' nittaxijets qu' nenethintaxets pa'qu' ifa'xe' iye qu' hats nawa'mtax."—*

17

Pakha' qu' niwu' enhetju' ene' mente' qits.

(Mateo 18:6-7,21-22; Marcos 9:42)

¹ Pa' Jesús qa' yit'ijets iye he' l'ijatshenhei: — Nite' leke' qu' hami'ik'ui pakha' qu' nilanheninijifi pe'ye' pakhape' iye, qa' jhiyee' ha'nus pakha' qu' ninaqlanheninijifi pe'ye'!*

² Les in nite' iftsax qu' nonophelijifi laqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' qa' netwumhi-tiiji'ju' pa' qi iweli', qa' nite' hik lunye'j in ul'ax wiikfik'i in yaqsijkinenijkii pa'qu' ul'axe' enewe' hik lunyejei mente' qits.*

³ Jehi'twet otok'oiha! Pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' ul'axe', aq'ayinij. Qa qu' niliti'ij qa' yi'nk'aihit pa'qu' latawe'je', qa' ku'miju'l qu' e'le'sitsi'il wetju'l iye.*

* **16:31** Mt 28:11-15; Jn 12:10-11 * **17:1** 1Co 11:19; Lc 22:22; Mt 13:41 * **17:2** 1Co 8:9 * **17:3** Mt 6:14; 18:15,21-22; Lv 19:17

⁴ Qu' sieteyi'ij (7) qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' ul'axe' in ewi'f nehu, qa siete'ej (7) iye qu' netpili' ewetskii, qu' ni'tjiij ewets: “Tsaf'ali'hi'ij,” qa' ku'mjiiju'f qu' e'fe'sitse'jiif wetju'f.—

Pa' let'unha'x pa' nite' witqekuye'jij pa' Yatsat'ax'inij.

⁵ Ma' qa he' apóstoles qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ijatshenfik'iha wat'ij qu' iwqinheti'f ye'mha pakha' nite' yeqekuyejeitaxi'f.—*

⁶ Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'f pa'aj: —Qek hik luk'eye' pa'qu' nana'li'f'em nite' egekuyejeyi'f ne'ej mostaza lo', ma' qekha leke'ye'tax qek it'ilijets ene' najkak: “Ijayik'ui ha'ne la'ni' qa' niji'ju' na' qi iweli'.” Ene' najkak qekha netk'entaxik'i.—*

Yekheweli'f ye'witqejkunenehi'ij.

⁷ —¿Pa'n hii ekheweli'f pa'qu' nana'li'm pa'qu' leqejkunenek'e in yefu'f'ut pa'qu' sehe'ye' i'ni'f' qu' naqakinenkii pe'qu' lefinheye' kots'etets, qa in tepi-lik'ui pa'qu' f'ejinqa'wet'e, me qa' nit'ijets: “Te'fun qa niju' qa ek”?” ⁸ ¿Me nite' yit'ijets yijat'ij: “Aqsi'j eku'n ye'mijkii pa'qu' yaqe'. Manaqsi'j qa' ets'ithayiki eku'niji' ipu'ui qu' hats hili'ij qu' heyek, ma' qa' ink'aye'fe qu' ekek eku'nek”?”*

⁹ ¿Me qa wetfeliji'm iye qu' nit'ijets le'wisij qe yaqsi'ji'mijkii pakha' hats yiyaji'ijets?

¹⁰ Qa hik ejunyejeyi'f ekheweli'f, qu' hats week aqsi'f'ijkii pe'qu' hats ayajaxti'yi'ijets qa' les le'wis qu' it'ilij: “Yekheweli'f yewitqejkunenehi'f, ham

* **17:5** Mt 17:19-21; Mr 9:24,28-29; Lc 6:13 * **17:6** Mt 13:31; Mr 4:31; Lc 13:19 * **17:8** Lc 12:35-37

yewejuli'ilij, qe uja'xle in haqsi'ji'lijkii kekhewe' hats haiyajaxti'yi'lijets qu' haqsiilijkii.”—*

Jesús qa yit'in pekhewe' week inyaqsii (10) i'nij pa' witja'me't lepra.

¹¹ Qa lunye'jkii iye pa'aj, pa' Jesús in ik qu' namii ha' Jerusalén qa nek ji'teje'm pa'aj pa' l'axka'thel wetju'l pe' sehel Samaria qa Galilea.

¹² In hats k'esiyu'uiha pa'aj qa' nakji'teje'm pa' ewi'l witset la's, qa nekfik'ikii pa'aj pe' week inyaqsii (10) yamets jukhew i'nij pa' witja'me't lepra. Pekhewe'en qa mexele totsi'mii pa'aj pa' ts'ap'a'aju',

¹³ qa yit'unhetik'i pa'aj in yithiniju'l, qa yit'ijju' pa'aj: —Jesús, Maestro, enq'eleti'lyij wat'ij.—*

¹⁴ Qa pa' Jesús in yi'wenii pa'aj qa yit'ijets: —Ma'ahii qa' me'nethinilets pekhewe' pa'il.— Qa in ikkii pa'aj qa hamitsiikii pe' laja'metets pa'aj.*

¹⁵ Ma' qa pa' ewi'l pa'aj pekhewe'en, in wetjel in hats naxpa'l, qa mexe tepilletepji' pa'aj qi in yit'unhetik'i pa'aj in qi in yiwqinhetji' pa' Dios.*

¹⁶ Qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús yamitetsju' lotkoyek sehe', qe yiwjutsiqeni'm in qi in le'wisij in yilin. Ha'ne jukhew Samariale leile'.*

¹⁷ Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —¿Me nite' week inyaqsii (10) hekhewe' hats naxpa'lij? ¿Qa khew-eye'ek hekhewep ikwetju'l tatsai (9)?

* **17:10** Job 22:2-3; 35:7; Mt 25:30; Ro 11:35

* **17:13** Lc 5:5

* **17:14** Lv 13:2-14:32; Mt 8:4; Lc 5:14

* **17:15** Mt 9:8; Mr 2:12;

Lc 2:14; 5:26; Jn 9:24; Hch 4:21; 12:23; Ro 4:20

* **17:16** 1S 20:41;

2S 14:22; Mt 10:5; 17:6; 1Co 14:25; Jn 4:9

18 ¿Me hamija pa'qu' ewi'le' qu' netpil eku'nletepji' qu' niwqinhetji' na' Dios, qa ewi'he ha'ne jukhewiika'?—

19 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: — Eniipha'm qa ma, pa' nite' eqekuye'j ta'lets in lanaxpa'lij ka' awtshektax.—*

*Pa'n lunye'j qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios.
(Mateo 24:23-28,36-41)*

20 Pekhewe' fariseol qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n iplu'uk'ui qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— Pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Na' tenek'enheiji' na' Dios in nam nite' hik lunye'j na'aj na'l na'aj jutsiqaxij in jite'wen.*

21 Nite' leke' iye qu' netitijiyijets: “Ha'ne i'ni'in,” i'nh'i qu' nenit'ij “ha'niite'ji' pa' i'ni',” qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'ntaxi'l etji'teje'm.—

22 Qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei: — Yamets hatse' pa' lahats'ij ekheweli'l qu' qi qu' eneqwenkeyu'taxi'lij pa'qu' ewi'le' neluyeji' ha'ne La's na' Jukhew. Qa teeste qu' leke'ye' qu' i'weni'l.*

23 Ma' qa' nenit'ihij ewets: “¡Ha'ne qe i'ni'in! ¡Ha'niite'ji' pa' i'ni'!” Makitek'ihii, hasu'uj iye ijayani'lii pekhewe'en.*

24 Qe hik qu' lunye'je' na'aj etheluna'x qe lepep lepep qa pekhel na'likii na' wa'sji'pha'm qa toxii in jite'wenii, qa hik qu' lunye'je' hatse' qu' nanamtax iye ha'ne La's na' Jukhew.

* **17:19** Mt 9:22; Mr 10:52; Lc 5:20; 18:42 * **17:20** Mr 13:21; Lc 19:11; Hch 1:6 * **17:22** Dt 32:35; Is 2:12; Jer 7:32; Am 4:2; 5:18; Lc 5:35; 19:43; 21:6; 23:29 * **17:23** Mr 13:21; Lc 21:8

25 *Qa lesle le'wis qu' nojo qu' qi qu' nataatshen-hetii ha'ne La's na' Jukhew qa qu' nuten enewe' hane'ej ha'ne lahats'ij.—**

Hik qu' lunye'je' pekhewe' leqe nelutsji' pa' Noe'ik'i qa pa' Lot'ik'i.

26 —In lunye'jek kakha' lunye'jkii kekhewe' leqe nelutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik lunye'je' iye hatse' pekhewe' nelutsji' qu' netpiltaxju' iye ha'ne La's na' Jukhew.*

27 Ke' jukhew'ik'i qa efuts iye tekle, iya'le, tewhe'yeiju'kii qa testii'ijij iye qu' netewhe'yeiju'kii qa yamhi'ijii ka' neluji' ka' Noé in hats i'nji'ju' ke' qi tokoyei, ma' qa nam ka' qi pilei qa ka' iwelitax qa week naq'axijju' ha'ne sehe' ipji'.*

28 *Qa hik lunye'j iye kakha' lunye'jkii kekhewe' leqe nelutsji' ka' Lot, ke' jukhew'ik'i tekle, iya'le taqhayetskii wekwek, t'ihinij wekwek, we'nq'en qa naqsi'jju' iye letsil.**

29 *Qa kakha'le neluji' ka' Lot in hats ikik'uifik'i ka' witset Sodoma, qa te'nilit ka' pilei qa fe'tle azufre ta'letspha'm na' wa's, ma' qa week naq'axijju'.**

30 *Qa hik aka' iye qu' lunye'je' iye hatse' pa' neluji' ha'ne La's na' Jukhew qu' ne'twenhetiitaxija.**

31 *Pakha' neluji' hatse' pakha' qu' na'nipji' ts'eeweyi'ipji' pe'qu' lets'i'ye' qa pe'qu' lewekwekitse' qa i'nifi latawe'j pe'qu' lets'i'ye'.* Hasu'uj net'ilitetsju'

* 17:25 1Co 1:8; Mt 16:21; Lc 9:22 * 17:26 Mt 24:37-38 * 17:27

Lc 20:34-35; Gn 6:14 * 17:28 Gn 19:1-26 * 17:29 Gn 19:24-25

* 17:30 Mt 16:27; 24:17,39-41,44; Mr 13:15; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7; 4:13

qu' nenkaxfik'ikii pe'qu' lewekwekitse'. Qa pakha' qu' na'ni' pa'qu' f'ejinqa'wet'e qa hasu'uj netpili pe'qu' lets'i'ye', aje'e'l nilat yijat'ij.

³² Qa' menikfelitilik'i pekhe' lewhe'ye'ek'i pa'aj pa' Lot.*

³³ Week pakha' qu' nanaitaxij pa'qu' lunye'je' pa'qu' lila'xe', qa' naqamij, qa' pakha' qu' naqamij pa'qu' lunye'jetax pa'qu' lila'xe', qa' ila'xe'.*

³⁴ Qa hit'ilij ewets pakha' naja'xji' hatse' pakha'an wetsjuk pe'qu' witiwhifeyek'eju', qa' ewi'l pa'qu' newetkax qa' pakhape' qa' amane'.*

³⁵ Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijnju' qa' ewi'l pe'qu' newetkax iye qa' pekhepe' qa' amane' iye.

³⁶ Wetsjuk pe'qu' jukhewe' qu' na'ni' pa'qu' f'ejinqa'wet'e, qa' ewi'l pa'qu' newetkax qa' pakhape' qa' amane'.—

³⁷ Pekhewe'en qa' nifaakanij pa'aj: —Yatsat'axyij ¿Pa'n i'niji' hatse' aka'an qu' namets?— Qa' yeku'l pa'aj: —Pakha' qu' na'ni' pa'qu' iwamhi'le' qa' hik pakha' jeek qu' nonot'axii pe'qu' o'powile'.—*

18

Yejeyumtshenijupi' pe' wikiihale' qa' pa' juez.

¹ Pa' Jesús qa' nifeli'm pa' ewi'l yejeyumtshenijupi' qe qa' nijatshenij pekhewe'en pa'qu' lunyejeji'ij qu' niyin week lahatsiyij, qa' hasu'uj qu' thalali'ijju'.*

² Qa' yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi'l juez i'ni' pa' ewi'l witset, pakha'an nite' niijiweyiju'l na' Dios qa'

* **17:32** Gn 19:26 * **17:33** Mt 10:39; Jn 12:25 * **17:34** Lc 1:78-79

* **17:37** Lc 17:20; Ez 29:5; 32:4; 39:17-20 * **18:1** Lc 11:5-13; 21:36; 1Ts 5:17; 2Co 4:1

nite' niijeweyiju't iye pa'qu' lunye'je'le ene' jukhew, ham niijewe'yi'ikii.*

³ Pakha' witset i'ni' iye pa'aj pe' ewi't wikiihale', hik pekhe' week lahatsiyij namji'jiii pakha'an, qa yitjiijets: “E'wei qeku'n ye'miju't wat'ij hekhewe' yejuihifets.”*

⁴ Olotsij pa'aj in yamji'ijtaxii, qa nite'le yeje'jiiju't pa'aj. Ma' qa i'nk'ale pa'aj qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “In yemjeetax in nite' ts'ijiwe'yiju't pa' Dios qa ene' jukhew iye.

⁵ Qa lesle le'wis qu' hi'fen ene' wikiihale', qe nite' yili'ij wiikfik'i in namyiikii, hats'inha qa' nite' nasnalkete'kii in week neluts namyii.”—*

⁶ Qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij iye pa'aj: —Jel' qeku'ni'lek aka' yit'ij pakha' juez nite' yatsathen.

⁷ ¿Me qa' nite' netweyi'ik'i na' Dios pekhewe' hats t'eku'miiji'kii in iyiniikii ene' week neluts qa najai iye? ¿Me qa' qiye' iye qu' nonotki'ets qu' nenjeliju't?*

⁸ Yakha' hit'ihij ewets in nite' optoxij qu' netweyik'i. Qa ha'nele La's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye hatse', ¿me mexe na'l pa'qu' nite' witqekuye'je' qu' ni'wen hatse' ha'ne sehe' ipji'?—*

Wetsjuk pe' jukhew yamii pe' qi witlijtsitjii qu' niyin.

⁹ Qa pa' Jesús qa iyetij iye pa'aj aka' ewi't yejeyumtshenijupi' qu' net'ejuyets pekhewe' uja'x

* **18:2** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * **18:3** Lc 2:37; 4:26; 7:12; 21:2 * **18:5** Lc 11:8 * **18:7** Is 63:4; Ap 6:10; Mt 24:22; Ro 8:33; 2Ti 2:10; Tit 1:1; Sal 88:1; 2P 3:9 * **18:8** Dn 7:13; Lc 9:26; 12:40

in yumtiitaxija qa wanamitletaxij lewek qu' natsa-then, ma' qa yuten pekhewepe', *

¹⁰ qa yit'ij pa'aj: —Wetsjuk pa'aj pe' jukhew uyet-sji' ne' qi witlijsitjii qu' niyin. Ewi'l pa' fariseo qa pakhap qa nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejujets pa' Roma.*

¹¹ Pa' fariseo ts'apa'aj pa'aj, ma' qa iyintax pa'aj lakha'le in iyinletets pa'aj, qa yit'ij: “Dios, hit'ij eipha'm in qi in le'wisij qe nite' yijunyejeyiju'l nekhewep jukhew. Nekhewe'en ejtenhetsits, qa nite' yatsathen iye, efunajats iye. Nite' hik yijunye'j iye ha'ne yijaninkii ke' wekwek.*

¹² Yakha' wetsjuk'ij neluts qe nite' heyek na'aj ewi'l semana, qa week ne'ej ha'yanij l'astai qe yamets week inyaqsii (10) qa ewi'l ne'ej k'elisiy.”*

¹³ Qa pakha' yijaninkii wekwek, qa ts'ap'a'aji' ek pa' iplu'ui pa'aj in iyin nite' yisu'un iye qu' nejelijetspha'm na' wa's mehe'ej in yilanje'mkii l'ejuyi'j, qa yit'ij pa'aj: “Dios, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij qe tsikfe'lets in qi in yul'ax.”*

¹⁴ Hit'ilij ewets pa' yijaninkii pe' wekwek in wapilii pe' letsi' qa hats yiwu'mik'ui na' Dios pe' lewu'ets. Qa pakha'le fariseo qa nite' tewumhiti'yik'ui pe' lewu'ets. Qe pakha' qu' lakha'ye' letaxlete'm qu' neniwqinhettaxji' qa' hik pakha'ye' qa' nite' qiye'ji'. Qa pakha'le qu' nite' neniwqinhete'ji' ma' qa hikpa' qa'

* **18:9** Mt 5:20; 18:4; 23:12; Lc 14:11; 16:15; 23:11; 2Co 1:9; Hch 4:11; Ro 14:3,10 * **18:10** 1R 10:5; 2R 20:5,8; Hch 3:1 * **18:11** Mt 6:5; 7:15; Mr 11:25; 1Co 5:10-11; 6:9,10; Lc 16:10; Ex 20:14; He 13:4 * **18:12** Lc 5:33-35; 11:42; 17:12; Hch 13:2-3 * **18:13** Esd 9:6; Lc 23:48; He 2:17; 1Ti 1:15

neniwqinhetji'.—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.

(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

¹⁵ Qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús pe' omehets weekji' pekhewe' mexeelija qu' net'eku'mipji'. Qa in yi'wenij pa'aj he' H'ijatshenhei qa nite' lexkeltaxij qa t'oqowe'itaxijju'ł pa'aj pekhewe' nekaxtaxetskii pe' łelits.*

¹⁶ Ma' qa pa' Jesús qa taya'yets pe' H'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Enwejinhi'il yiwets ne' omehets qu' nenek yiwets. Hasu'uj oqowe'yi'liju'ł, qe nekhewe' hik łunyejei enewe'en hik nekhewe' ne' yatsat'etsipji' na' tenek'enheiji' na' Dios.*

¹⁷ Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, pakha' qu' nite' net'eku'miju'ł na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nite' hik łunye'je' na'aj omela's in nite' inqeku', nite' łeke' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—*

Pa' jutjana'x yiwq'axin wekwek.

(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

¹⁸ Ewi'ł pa' jukhew pekhewe' tenek'enhei qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —Teik'unei Maestro, łpa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'ł ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—*

¹⁹ Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —ŁInhats'ek in lit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' neteik'unei, ewi'łe na' Dios.

²⁰ Akha' hats inek łenikfe'lets ke' yit'ij na' Dios qu' nanaqsiijkii: “Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats

* **18:14** Lc 1:52; 3:5; 14:11; 16:15; Fil 3:8; Is 2:11 * **18:15** Mt 18:3

* **18:16** Lc 14:26 * **18:17** Sal 72:19; Ap 22:21; Lc 8:13; 1Co 14:20;

1P 2:2 * **18:18** Lc 8:41; 10:25; 12:58; 22:28-30; Jn 3:15

ewhe'yei qa hik lunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj eqek'ui, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onimkii pakha' qu' netnek'enhei. Ek'eenetsha qa iwqinhetji'ha iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye."— (Ex 20:12-16)*

²¹ Qa yeku'l pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Week ekewe'en hayiits heik'enik'iha qa hijayanija iye in i'nk'a ye'jutjanax la's.—

²² Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an qa yit'ijets pa'aj: —Mexe na'l pa' ewi'l hamik'ui qu' aqsiijkii. Ihinijkii week pe' ewekwekits qa pekhewe' qu' lajale' qa' lisij ne' if'iljetsits, ma' qa' nana'l e'm yijat'ij pe'qu' ewekwekitse' na' wa'sji', qa' etpil iye qa' atsjayan.—*

²³ Qa pakha'le'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa qi in ul'axi'mkii pa'aj, qe pakha'an qi in yiwq'axin pe' wekwek.*

²⁴ Pa' Jesús in yeje'ju' pa'aj, ma' qa yit'ij: —iHayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios enewe' yiwq'axin wekwek!

²⁵ Qe les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'le' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x foto', qa' nite' hik lunye'je' pa'qu' ewi'le' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—

²⁶ Qa pekhewe' yepi'ye' ej pa'aj aka'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Maa, ¿qa pa'n liyek pa'qu' leke'ye' qu' ila'xe'?"*

²⁷ Pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Pakha' qu' nite' leke'ye' qu' naqsiijkii ene' jukhew qa efuts iye, qa

* **18:20** Dt 5:16-20 * **18:22** Lc 5:11,27; 12:33; 19:8; Hch 2:45; 4:34;

Mt 6:19-20 * **18:23** Mt 26:38; Mr 6:26; 14:34 * **18:26** Lc 18:42; Ef 2:8

nakha'le Dios qa leke' qu' naqsiiikii.—*

²⁸ Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yekheweli'l week henejeti'l he' yiwekwekitsi'l qa k'aftsini'l in k'ajayani'l.—*

²⁹ Qa yeku'l pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, in ham pakha' qu' hats niwejink'i pe'qu' lets'iye', i'nhi'i lewhe'ye'ye', i'nhi'i qu' lamatsitse' qa lek'injats iye, i'nhi'i qu' l'alheye' qa i'nhi'i qu' letitse' qe ta'hijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios

³⁰ qu' nite' les olotsi'ij qu' netesti'yij ekewe'en ha'ne hane'ej lahats'ij, qa pakha' mexe hamik'ui, qa pa' witi'la'x nite' yili'ij.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

³¹ Pa' Jesús t'eku'mi' pa'aj he' doce (12) l'ijatshenhei qa wetqhetheni'lfik'i pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Je'l geku'ni'lek, hane'ej in jiteyii qu' jinamii ha' Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' ma' qa' hats nafits week kekhewe' wekwek yika'ajji' pa'aj ke' profetas'ik'i in t'ejuyets ha'ne La's na' Jukhew.*

³² Qe hik nakha'a' hatse' qu' netesti'yij ne' jukhewiikal, qa' qi qu' nawitji'iji' pe'qu' le'lijeye', qa' u'l'etsi'ik'i iye pe'qu' le'lijeye'ets qa' netk'iyikii iye.

³³ Qa' ink'aye'le qu' hats neqsilanje'mkii, ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'l neluts qa' i'la'xe' iye.—*

* **18:27** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Lc 1:37; Ro 4:21; 11:22 * **18:28** Lc 5:11; Jn 8:12 * **18:30** Job 42:10; Mt 6:33; Lc 21:8 * **18:31** Lc 9:51; 22:37; Sal 22; Is 52:13–53:12; Mt 1:22; 26:24; Jn 19:28 * **18:33** Mt 16:21; Lc 9:22

34 Qa he' l'ijatshenhei qa nite' nikfe'lik'uyii aka' yit'ijets pa'aj, qe mexe nite' lenexke'ej qu' nenikfelik'uiyii, qa hik ta'ijupi' in nite' teke' qu' nenikfe'lik'i.*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al.

(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

35 In hats k'esets pa'aj pa' Jesús pa' witset Jericó, ewi'l pa' puk'al i'niju' pa'aj tekuwe' pa' wit'ikheyi'j, iyiniikii laq'astaye'.

36 Pa' puk'al in yepi'ye' pa'aj in olots pe' jukhew nekijup, qa inaqfaakanij pa'aj pa'n lunye'jkii.

37 Qa tefelhiti'yi'm pa'aj in neki' pa' Jesús Nazaret leile'.*

38 Ma' qa pa' puk'al qa tayailek pa'aj, qa yit'ij: — Jesús, La's pa' David'ik'i, jenq'eletyij wat'ij!—*

39 Pekhewe' nojo'ok'oi qa yaq'ayintaxij qe qa'nte' net'ewu'ye'. Qa pakha'an qa yape'enhale les in yit'unhetik'i in tayai: —La's pa' David'ik'i, jenq'eletyij wat'ij!—

40 Qa pa' Jesús qa teke'lenju' pa'aj qa inq'ukinii qu' netetka'xii, qa in hats meti'm, qa nifaakan pa'aj:

41 —¿Lekpa' hisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Qa pa' puk'al qa yeku'l pa'aj: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' hi'wenkii iye.—

42 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej qu' i'wenkii iye. Na' nite' eqekuye'j hik nakha' nefin.

—*

* **18:34** Mr 9:32; Lc 1:29; 2:50; 9:45; 24:16 * **18:37** Mt 2:23; Jn 18:5; 19:19; Hch 2:22 * **18:38** Lc 18:7; Mt 1:1; 9:27; Lc 1:32; 16:24; Ro 1:3 * **18:42** Jn 9:11; Hch 9:12; Mt 9:22; Lc 5:20; 7:22,50; 8:48; 17:19; 18:26

⁴³ Qa hik pakha'aj qa yi'wenkii, qa yijayan pa' Jesús qi in yiwqinhetji' pa' Dios. Qa week iye pekhewe' yi'wenij pa'aj aka'an qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios.*

19

Jesús qa pa' Zaqueo.

¹ Pa' Jesús qa yamji'teje'm pa'aj pa' witset Jericó, ma' qa nek ji'teje'm pa'aj pa' witset.

² Qa ewi't pa'aj pa' jukhew hii Zaqueo, tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma, pakha'an qi yiwq'axin iye pa'aj wekwek.

³ Pakha'an neqwenkeyu'taxij pa'aj pa'n lunye'jija pa' Jesús, qa nite'le leke' qu' ni'wen qe olots pe' jukhew qa efuts iye, qe ik'ajiyit pa'aj pa' Zaqueo.

⁴ Hik ta'hijupi' in wekuma'x pa'aj qu' yojo'ok'oyii pa' teiji', qa welik'ipha'm pa'aj pe' najkak hats'inha qu' ni'wen, qe pa' Jesús hats k'esiyu'ui qa' neneki' pakha'an.

⁵ Qa pa' Jesús in yamets pa'aj, qa yeelik'ipha'm pe' najkak, qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Zaqueo, if'elitik'i, ilitju', qe hane'ej qu' ya'mane' eku'ni' pe' etsi'ii.—

⁶ Ma' qa pa' Zaqueo qa yif'elitik'i pa'aj in t'ilitju', qi in le'wisi'mkii pa'aj qu' namihii pe' lets'i'.

⁷ In te'wenheti'yij pa'aj aka'an, ma' qa week in t'ayijji' pa'aj, qa yit'ijju': —Hats ikii qu' amani'i' pe' lets'i'ii aka' ewi't jukhew ul'ax.—*

⁸ Pa' Zaqueo qa niipha'm pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ma' hayits, Yatsat'axyij, pa' lapk'as enewe' na'l ye'm qa' hetisij nekhewe'

* **18:43** Lc 2:10; 7:16; 13:13 * **19:7** Lc 15:2

if'iljetsits. Qa qu' nana'l pa'qu' he'yejteni'm pa'qu' luk'eye'en qa' les le'wis qu' ikwetju'hi'ij (4) qu' hanhinipji' qu' hepiletets.—*

⁹ Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej na' witiła'x nite' yili'ij hats namets ene' wititsi', qe ha'ne jukhew la's iye ka' Abraham'ik'i qe hik lunye'j in nite' inqeku'.*

¹⁰ Qe ha'ne La's na' Jukhew nam qa' nowo'oikii qa' nenlinju' iye pekhewe' hamitstaxiikii.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' netisijju' pe' laq'astai qu' net'ithayi'yij.

(Mateo 25:14-30)

¹¹ Pe' jukhew in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe' wekwek, pa' Jesús qa ewi'lij iye in nifel pa' ewi'l yejeyumtshenijupi' iye, qe hats meti'mii ha' pa'aj ha' Jerusalén, qa pekhewe'en qa yumtitax pa'aj qu' hats k'esiyuye'etsha qa' na'nju' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.*

¹² Qa hik ta'lijupi' in yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi'l qiji' patun pa' ewi'l witset, yamii pa' toxii witset qa' netestiyiji' qu' wittatayi'i pakha' ta'hi', ma' qa' ink'aye'le qa' netpil iye.

¹³ Qa mexe taya'yii pa'aj pekhewe' week inyaqsii (10) leqejkunenhei, qa week ewileyi'mkii tinajits lelits pe' l'astai in netisijju', qa yit'ijets iye pa'aj: “Ithayi'yi'lij enewe'en iplu'ui qu' hetpiltax iye.”

¹⁴ Qa pekhewe'le letsetifets qa qi in napjaxi'm, ma' qa yijayankeninijpha'm pe' uja'x jukhew, qu'

* **19:8** Lc 3:14; 18:22; Ex 22:1; 2S 12:6 * **19:9** Lc 1:77; 3:8; 13:16;

Ga 3:7,29 * **19:10** Ez 34:16; Mt 9:13; 10:6; 15:24; 18:12; Lc 15:4

* **19:11** Mr 13:34; Lc 9:51; 17:20; Hch 1:6

nit'ijets: “Nite' hisu'uni'l qu' wittatayi'i ha' yit-set'il.”

¹⁵ Qa hasle testi'yij qu' wittatayi'ij, qa tepilii iye pa' letset. Ma' qa in namii pa'aj qa iyinii iye pekhewe' leqejkunenehei netisijju' pa'aj pe' laq'astai, qe qa' nenikfe'lets pa'n uja'x pe'qu' laxifkinele' in t'ithayi'yij.

¹⁶ Pa' yojo qa nekets pa'aj, qa yit'ijets: “Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i, qa week inyaqsii (10) ene' tinajits letits ene' ha'yanij.”

¹⁷ Qa yit'ij pa' wittata: “iHayits yijat'ij! Akha' leniyayij in e'witqejkunene'k, qe in nite' lawitjile ke' nite' olotstax, qa hane'ej qa' k'elisij qu' enek'enhe'yipji' nekhewe' week inyaqsii (10) witsetits.”*

¹⁸ Ma' qa nekets iye pakhap iye, qa yit'ijets: “Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i lee'fij (5) ene' ti'najits letits ene' ha'yanij.”

¹⁹ Qa yeku'l iye pa'aj pakha'an, qa yit'ijets: “Akha' qa' leefi'ijek (5) pe'qu' enek'enhe'yipji' ek witsetits.”

²⁰ Qa pakhap iye qa nekets iye, qa yit'ijets iye pa'aj: “Yaqa patun, enewe'en he' aq'astai. Hi-juphe'lji' ka' penyilo in hat'inkii.

²¹ Qe ts'ijiwei eju'l qe akha' ewi'l jukhew its'iyoptox, l'eku'mi' qa leka'x na'aj nite' akha' qu' eni' pakha' we'nentaxi' qa lenit'ijji' iye ne'ej lei ne'ej nite' akha' qu' enju'.”*

²² Ma' qa pa' wittata qa yit'ij: “Akha' ham e'wejuli'ij in e'witqejkunene'ktax, kekhewe' akha'le in e'lijei hik kekhewe' qu' nata'lets qu'

* **19:17** Lc 16:10; 1Co 4:2 * **19:21** 2Co 8:12

atanithenhetii. In lenikfe'l yiwets in yits'iyoptox qa he'yeku'mi' qa heka'x iye na'aj nite' yakha' qu' heni' pakha' we'nentaxi' qa henit'ijji' iye lei ne'ej nite' yakha' qu' henju'.

²³ ¿Qa inhats'ek in nite' lekaxii ne' yaq'astai pe'qu' bancoye', hats'inha qekha nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i in hetpil iye?”

²⁴ Qa yit'ijets pekhewe' i'nijup: “Enitka'mi'hij ne' l'astai qa' hisi'hij nakha' t'anij ne' week inyaqsii (10) ti'naj lelits.”

²⁵ Pekhewe'en qa yit'ijju: “Yaqa patun, qa in hats week inyaqsii (10) iye ne' t'anij nakha'an.”

²⁶ Qa yeku'l pa' wittata: “Yakha' hit'ihij ewets pakha' qu' lunye'je'le qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pa'qu' nana'ltaxi'm.*

²⁷ Qa nekhewe' yejuihifets, hik nekhewe' ne' nite' yisu'untax qu' latataye'yij in ye'wittata, enka'xi'l met hane'e'in qa' k'eweni'hij qu' anlani'lju'.”—*

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.

(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

²⁸ In yili'ij in yit'ij ekewe'en pa' Jesús, ma' qa yojofik'i iye qu' namii ha' Jerusalén.*

²⁹ In hats meti'm pa'aj ha' witset la's Betfagé qa ha' Betania meti'm ha' puumupha'm uteket hii Olivos, qa yukin pa'aj he' wetsjuk l'ijatshenhei.*

³⁰ Qa yit'ijets: —Ma'alii na' witset la's, nakha' jiwankaajulesteje'm, na' les in met. Qa qu'

* **19:26** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18 * **19:27** Lc 19:14 * **19:28**
Lc 9:51 * **19:29** 2S 15:30; Zac 14:4; Lc 21:37; 22:39

ami'letsteje'm qa' i'weni'li' pa'qu' ewi'ł matikataxe' wo'nophe'ł, mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'ihijii qa' enka'xi'ł met.

³¹ Qa qu' nana'l pa'qu' nafaakantaxilij: “¿Inhats'ek in lenit'ihijii?” qa' it'ihijju'ł: “Yisu'un ha' Yatsat'ax'inij.”—

³² Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe' t'ukinhetii. Qa week yi'wen ekewe' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús.*

³³ In mexe nit'ijii pa'aj pa' matikatax, qa pe' yatsat'etsij qa nifaakan pa'aj: —¿Inhats'ek in lenit'ihijii?

³⁴ Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en: —Qe ha' Yatsat'ax'inij yisu'un.—

³⁵ Ma' qa neka'xii pa'aj pa' Jesús, qa yipk'enipji'kii pe' le'ntaafitits, ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' Jesús.*

³⁶ Qa in ikij pa'aj pa' Jesús, ma' qa pe' jukhew qa efuts iye qa yipk'enik'uiyi'jukii pa' witikheyijji' pe' le'ntaafitits.*

³⁷ In hats meti'm pa'aj ha' kiimiju' ma' qa' hats nakik'iju' ke' uteket Olivos, qa week pekhewe' olots H'ijatshenhei qa taya'yijipji'kii qe le'sitsi'mkii qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios, qe hikpa' ta'lets pekhewe' week ham lunyejeyi'iju'ł in yi'wenij pa'aj.

³⁸ Qa yit'ijju': —*Qi in le'wis ha'ne wittata namij aka' łii pa' Yatsat'ax'inij!* (Sal 118:26) ;Wit'ikesimeya'xłekii hatse' pa' wa'sji'pha'm qa' neniwqinhetji'ha iye pakha' i'ni' pa' les toxpha'mha!—*

³⁹ Qa uja'x pekhewe' fariseol i'nji'teje'm pa'aj

* 19:32 Lc 22:13 * 19:35 Jn 12:12-15; Zac 9:9 * 19:36 2R 9:13

* 19:38 Mt 2:2; 25:34; Sal 118:26; 148:1; Lc 2:14; 13:35; Job 16:19; Mt 21:9; Mr 11:10

pekhewe' jukhew, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, aq'ayinij aka' yit'ijju' enewe' ijatshenhei.—

⁴⁰ Qa yeku'l pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Yakha' hit'ilij ewets, qu'nte' net'ewuyetax enewe'en qa' nekhewe'ye' utel qu' natyai wetju'l.—*

⁴¹ Qa in hats meti'm pa'aj ha' Jerusalén, qa pa' Jesús in hats yi'wenii pa'aj ha' witset, ma' qa yay-inju' pa'aj*

⁴² qa yit'ij pa'aj: —Qek akha'ye'le iye qek enikfe'lets ha'ne neluji' nakha' qek k'etistaxij wit'ikesimeya'xlekii. Qa ha'neh'ij qa hats wanat'in ek'uikii qa' nite' i'wene'.*

⁴³ Qe nam ewets hatse' nekhewe' ul'ets neluts. Ma' qa nekhewe' ejuihifets qa' nam ejupkii, qa' neqetsitenij ejup pa'qu' qiye'pha'm qa'nte' maye'fik'i.*

⁴⁴ Week qu' nonoplaxju' na' witset qa week qu' nalani'lju' iye akha' qa ene' elits. Ham ne-jete'pha'm pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye', qe nite' lenikfeliyu'ets ha'ne lahats'ij in hats namtax ei ha'ne Dios.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pekhewe' taqhaitaxifi pe'qi witlijsitjii.

(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

⁴⁵ Pa' Jesús qa uyifi pa'aj ke' qi witlijsitjii. Ma' qa yiwutshenijfik'ikii pa'aj pekhewe' i'ntaxijifi pe' t'ihinij,*

* **19:40** Hab 2:11 * **19:41** Lc 13:34-35; Jn 11:35; He 5:7 * **19:42**

Lc 8:9-10; 10:21; 23:34 * **19:43** Lc 17:22; 21:20; Is 29:3; Jer 6:6; Ez

4:2 * **19:44** Mt 24:2; Mr 13:2; Lc 1:68; 7:16; 21:6; Ex 3:16; 1P 2:12

* **19:45** Jn 8:1-2; 11:45-53

⁴⁶ qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' le'lijei na' Dios yit'ij: “*Ene' yitsi' qu' tetsiyi'ij pa' wit'iyinheye'j*” (*Jer 7:11*) qa ekheweli'ḥ qa eqiwe'jtaxilij nekhewe' ejtenhetsilets.—*

⁴⁷ Qa week neḥuts i'nq'ijatshenifi pa'aj pa' Jesús ke' qi witlijsitjii. Qa pekhewe'le tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa wotaxi-ikiyek pa'qu' leqfenejeyi'ij qu' nilan.*

⁴⁸ Qa nite'le yi'wen pa'qu' leqfenejeyi'ij, qe week pakha' witset yisu'unjiija qu' nepiye' qa i'nq'ijatshenji'ij pa'aj pa' Jesús.*

20

*Pa' let'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)*

¹ Qa ḥunye'jkii iye pakha'aj pa' ewi'ḥ neḥuji' pa' Jesús in mexe yijatshen pa'aj pe' jukhew ke' qi witlijsitjiyifi qa nifeli'm eke' le'sits wi'tlijei, qa namets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset.*

² Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —ḥPa'n ḥunye'j pa' witt'unha'x ta'tets in ḥaqsiijkii aka'an? ḥPa'n hii pa' tenek'enhei neḥisij aka'an qu' aqsiijkii?—

³ Qa yeku'ḥ pa'aj pa' Jesús: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakani'ḥij pa'qu' ewi'le', qa enfeli'ḥ ye'm:

* **19:46** Is 56:7; Jer 7:11 * **19:47** Mt 26:55; Lc 6:11; 11:53-54;
20:1,19 * **19:48** Lc 18:43; 20:6 * **20:1** Lc 4:18; 8:1; 9:22; 22:66;
19:47

4 In wenqimpuujinkii ka' Juan, ¿me ta'lets na' Dios, me i'nli'i ene' jukhewle?—

5 Ma' qa wapilij wetju'l pa'aj in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintitaxijets nukin pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: “¿Inhats'ekek in nite' l'ek'eni'lets?”

6 Qa nite' leke' iye qu' jintit'ijets qu' enewe'ye' jukhewle qu' nata'lets, qe qu' jintit'ijets ma' qa jinijele'ejkii ne' utel qu' jinilanju'ha, qe enewe'en week yumti in yijaa'ija ka' Juan in profeta.—*

7 Ma' qa in yeku'l pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets in nite' nikfe'lets pa' ta'lets in inqimpuujinkii ka' Juan.

8 Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Yakhap ji'jek qa'nte' k'efeli'ihim nakha' hata'hijets aka' yit'unha'x in haqsiiijkii aka'an.—

Pe' ul'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.

(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

9 Ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijets iye pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'l pa' jukhew yeni'ju' pa' leq'ejinqa'wet pa' uwaket. Ma' qa yatkinheninets pekhewe' jukhew qa' hikpe' nejelets qa qu' netei qa' niw-jafiti'lje'm. Ma' qa ik pa'aj qa yamii pa' toxii witset qa yape'eikii pa'aj.*

10 Qa in yamets in tei qa yukinii pa' ewi'l leqejkunenek pekhewe' jukhew qu' niyinjets pa' uja'xek pekhewe' qu' lekhweli'ijek pa' t'enheiju'. Pe' jukhew qa yilanje'mkii pa' wit'ukinektax qa yipilhenin iye, ham tisi'ij.

* 20:6 Lc 7:29-30; 19:48; Mt 11:9 * 20:9 Is 5:1-7

11 Qa yukintax iye pakhap iye leqejkunenek, qa hik leqfenyejeyij iye in qi in yilanje'mkii iye, tejitheyetskii qa yipilhenin iye, ham tisi'ij iye.

12 Qa yukintax iye pakhap iye ma' qa hats wet-shetk'ewi'l, qa pakha'an qa yeqfe'meten iye pa'aj, qa yiwutshenfik'i pa'aj.

13 Qa yit'ij pa' yatsat'axij pa' uwaket: “¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij? Ye'ehe, nakha' yaa'sija qi in hisu'un qu' hukinii iye, axe'm qu' hik nakha'ye' qu' niwqinhetji' qa' netk'enets.”*

14 Pekhewe' jukhew in yi'wen iye pa'aj, qa yit'ijju' pa'aj: “Hik nakha' qu' naya'xtaxij hatse' ha'ne leq'ejinqa'wet. Jitalan hats'inha qa' inekhewe'le' qu' jinatsat'etsijha hatse' ha'ne l'ejinqa'wet.”*

15 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xik'uifik'i pa' l'ejinqa'wet, ma' qa yilan pa'aj.— Qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús pekhewe' jukhew qa efuts: —Ye'ehe, ¿qa pa'n qu' leqfenye'ji'ij hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket pekhewe'en?

16 Namii hatse' qa' nanlanju' pekhewe' jukhew, qa pa' uwaket qa' netisij pekhewepe' iye.— In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijju': —Hasu'uj qek nana'l pa'qu' lunye'je' kakha'an.—*

17 Pa' Jesús qa yejeł ji'teje'mkii pa'aj, qa yit'ij: —¿Qa pa'n ikji' ek kakha' yit'ij ke' hats we'nika'ajji' Dios le'lizei, in yit'ij: “*Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i nekhewe' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'l ute les in weju'tij in teniiniijpha'm ne'*”

* 20:13 Mt 17:5; Lc 3:22 * 20:14 Lc 16:16 * 20:16 Lc 19:27; Ro 3:4; 1Co 6:15; Ga 2:17

wititsi'?"

(Sal 118:22)*

18 Week pakha' qu' nilantaxifi qa' nanamipji' ene' ute qa' nenepletju' lenutsik'i, qa ene'le ute pa'qu' nanamipji' qa' nilipipinhetji'ha.—*

19 Qa hik pakha'aj pekhewe' tenek'enne'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei qa nilithiyu'taxets pa'aj qu' net'eku'mi' pa' Jesús, qe nikfe'lik'i aka' iyetij pa'aj pa' Jesús in t'ejuile'ets pekhewe'en. Qa nijiweili'iju'l pa'aj pe' jukhew.*

T'ejuyets pe' wekwek in tajaikii.

(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

20 Qa pe' tenek'enne'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, ma' qa yeje'ijupkii pa'aj. Ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x qa' notjonketi'k'i qu' natsathen, qe qa' nitjulati'ij pe'qu' le'lijeye' qe wo'taxii qu' ul'axi'ik'uyi' pa'qu' nit'ij qa' iwemetsaxe' qu' net'eku'mi' qa' netisij pakha' gobernador pa' witset.*

21 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'lets kekhe'we' hit'ij qa ke' li'nq'ijatshenij iye in yatsathenik'iha. Akha' week eqjunyejeyij iye ene' week. Akha' linq'ijatshenijha pakha' yijaa'ija in lunye'j pa' l'ikheyi'j pa' Dios.*

22 ¿Me le'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma latata (César), me i'nhi' i qu' nite' le'wisi'ijupi'?—*

* 20:17 Lc 4:17; 18:31; 21:22,37; 24:44; Hch 4:11; Ef 2:20; 1P 2:4-7

* 20:18 Is 8:14-15; Dn 2:34-35,44-45; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * 20:19

Mt 2:4; 20:18; 21:15; Lc 19:47; 21:12; 22:2; 23:10 * 20:20 Lc 6:7;

11:54; 14:1; 21:12; 24:20; Hch 3:13; Ro 8:32; Mt 27:2 * 20:21 Jn

3:2; Dt 1:17; 10:17; Mal 2:9; Hch 13:10; 18:25-26 * 20:22 Lc 2:1;

3:1; 6:9; 14:3; 20:24-25; 23:2; Mt 17:25; Ro 13:6-7

23 Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets in tewqeleiletaxik'ui pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj:

24 —Ets'ethini'lij ewi'le' l'astaki'ye' ne'ej denario.

* ¿Lek lesi'nq'al ha'ne i'nji' qa ha'ne witii, lek hii iye?— Pekhewe'en qa yeku'f pa'aj: —Pa' Roma latata (César) lesi'nq'al.—

25 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Ye'ehe, qa' hisi'lij pa' Roma latata (César) pekhewe' yatsat'etsli'ijek in Roma latata, qa na' Dios qa pekhewe' yatsat'etsli'ijek in Dios.—*

26 Qa pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij in iyet qu' net'ejuyiju'f pekhewe' week in yepi'ye' pa'aj, ma' qekha niwq'axintaxij qu' net'eku'mi'. Qa qi in yitju'axijpha'mkii, qa ham pa'qu' nit'ijju' pa'aj pekhewe' tewqeleiletaxik'ui.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' qu' nite' itiy'e' iye hatse'.

(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Ma' qa uja'x pe' saduceol namii qu' ni'wen pa'aj pa' Jesús. Pe' saduceol yit'ijetsek in nite' ihii iye pe'qu' hats nanaxju'. Qa hik ta'lijupi' in nifaakanij pa'aj aka' ewi'f lunye'jkii qa yit'ijets:*

28 —Maestro, pa' Moises'ik'i yika' ine'm pa'aj in yit'ij: “Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa mexe ham-tax telitsi'it pe'qu' tewhe'ye'ye', qa pa' tek'inij i'nti'i qu' lamats'e qa' tewhe'ye'yi'ij pe' tewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'f qa' ta'si'ij pa' tejefe'ik'i.” *(Dt 25:5)*

* 20:24 Ewi'f denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'f nelu qu' net'ithayii. * 20:25 Mt 22:21 * 20:26 Lc 9:36; 14:4 * 20:27 Mt 22:46; Mr 12:34; Hch 23:6

29 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. Pa' yojo'oj in tewhe'yei qa wa'm pa'aj qa mexe hamtax la'si'il pe' lewhe'ye'tax.

30 Ma' qa lewhe'ye'ej iye pa'aj pa' te'weyiju'l, qa wa'm iye pa'aj qa mexe hamtax iye la'si'il pekhe'en.

31 Qa pa' te'weiji' iye leqewuk'u qa lewhe'ye'ej iye pa'aj qa hik lunye'j iye pa'aj, qa week in lunyejei pa'aj aka'an in naxju' pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k, ham taltsayi'il pe' efu.

32 Qa teke'lenju' qa wa'm iye pa'aj pe' efu'uk'i.

33 Qa hane'ej, qu' iliye' iye pe' hats nextaxju', ɔpa'n lii pa'qu' namijfik'i qu' lewhe'yeyi'ijha pe' efu in hats week lewhe'ye'tsij pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k?—

34 Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj, qa yit'ij: —Enewe' hane'ej lahats'ij tewhe'yeiju'kii, qa testiiji'ij iye qu' netewhe'yeiju',*

35 qa pekhewe'le hats jutsiqets qu' namets hatse' nakha' ink'ayik hatse' lahats'ij qa na' liliiji iye kekhe'we' hats nextaxju', qa hats nite' tewhe'yei hatse' nite' testi'yij iye qu' netewhe'yeiji'ijju',*

36 qe hats nite' leke' qu' nawa'm hatse', hik qu' lunyejeje' ne' angelits. Pekhewe'en lelitsijha hatse' na' Dios qe lelitsij na' witiijii.*

37 Pe' hats nextaxju' ihii iye hatse', ka' Moises'ik'i i'nq'ijatshenij qa yenji' pa' lafaakanek qa yika'ajji pa' lunye'jkii pekhe' tujje'm pa'aj najkak lasi', in hik pakha'a' pa'aj in taya'yets nakha' Yatsat'ax'inij, leqe

* 20:34 Lc 16:8; 17:27 * 20:35 Hch 5:41; 2Ts 1:5; Mr 10:30

* 20:36 1Co 15:54-55; Ap 21:4; Sal 82:6; Mt 5:45; Ro 8:14,19; Ga 3:26

*Dios ka' Abraham, ka' Isaac qa ka' Jacob. (Ex 3:6)**

³⁸ Nakha'an nite' leqe Dios pe' naxju', qe leqe Dios yijat'ij pe' ilii, qe nakha'an week iliyi'm.—*

³⁹ Qa uja'x pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro jhayits qa l'asinik'iha kakha' lit'ij in l'inku'!—

⁴⁰ Ma' qa hik pakha'aj pa'aj qa hats wetjeyepunets qu' nanfaakanij iye pe'ye' iye.

¿Lek pakha' ta'tets pa' Cristo pe' lawa'mhitsik'?

(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

⁴¹ Ma' qa pa' Jesús qa nifaakanek pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n lunye'j in titijiti'yijets pa' Cristo qu' la'se' ka' David'ik'i?*

⁴² Ka' David'ik'i hik kakha'ija in yit'ij qa yika'ajji' na' lafaakanek Salmos, in yit'ij: “Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i,*

⁴³ *iplu'ui qu' hentaxiiju' ne' week ejuihifets ne' ef'iyei.’ ”* *(Sal 110:1)*

⁴⁴ Ma' hayits, ka' David'ik'i in yit'ijets: “Yatsat'axyij,” ¿qa pa'n lunye'j in wenit'ijets qu' la'se'?—*

Jesús qa iyetij pe' i'nq'ijatshenij pe' Moisés le'lijei.

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

⁴⁵ Week pekhewe' jukhew qa efuts iye in mexe tek'enets pa'aj, qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei:

* **20:37** Ex 3:15-16; 4:5; Mt 1:2; Hch 3:13; 7:30-32 * **20:38** Ro 6:10-11; 14:7-8; 2Co 5:14-15; Ga 2:19-20; 1Ts 4:14; 5:10 * **20:41** Mt 1:1,17; Lc 1:27; Ro 1:3; Ef 5:2 * **20:42** Hch 1:20; 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13; Lc 24:44 * **20:44** Ro 1:3-4

⁴⁶ —Jehi'liju'l nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'ljei, nekhewe'en yisu'unle qu' nijalkisijkii ne' l'uihitjiyits juffufuf, qa qi'ija iye in yisu'un qu' neniwqinhetji'ha qu' netniwetfelhiyi'm in neki'kii na'aj joofji'ju', wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej lots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei nekhewe' witlijsitjiyitsifi, wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej qitsji' lots'oji'laxits na'aj qi lekujiji'.*

⁴⁷ Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' letsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unle qu' ne'twenhetii ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Nekhewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—

21

Pe' leqe ofrenda pe' wikiihale'.

(Marcos 12:41-44)

¹ Pa' Jesús qa nejeṭpha'm pa'aj, qa yi'wenij pekhewe' wekwek yiwq'axin in yenik'iju'kii pe' laq'astai leqe ofrenda pe' ti'najki' pe' qi witlijsitjii.*

² Qa yi'wenij iye pa'aj pe' ewi'l wikiihale' if'iljetsax in yenjiik'iju' ek iye pa'aj pe' wetsjuk uja'xh'i in laq'astai nijketits nite' inyetets.*

³ Qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets ene' wikiihale' in qi in if'iljetsaxtaxija, qa lakha' qa les olots ke' yenik'iju' week t'anipji'.*

⁴ Qe week hekhewe' yenik'iju'kii mexe na'l yijat'ij pekhewe' qu' amaneyi'ij, qa nekhe'le efu if'iljetsax, qa week yakapilenets kekhewe' qek netektaxij.—

* 20:46 Mt 16:6; Lc 11:43 * 21:1 2R 12:9; Mt 27:6; Jn 8:20 * 21:2

Lc 12:59 * 21:3 2Co 8:2,12

Pe' qi witlijsitjii week qu' nonoptaxju' hatse'.

(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

⁵ Qa pekhewe' uja'x in mexe yifaakatetaxji' pa'aj pe' qi witlijsitjii, in qi in le'sits pe' utel, qa pe' yik'eihini'kii iye wekwek lenistitskii pekhe'en qa qi in le'sits iye, qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj:

⁶ —Nam hatse' pe' nelutsji' qa enewe' hane'ej li'weni't qa' ham pe'qu' ewii'le' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye'. Week qu' jalaq'aju'kii hatse'.—*

Pekhewe' wekwek lunyejeikii yamti'ijii qu' hats namets pa' lahats'ij.

(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

⁷ Ma' qa nifaakanijha pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, ¿pa'n iphu'uk'ui qu' namets kakha' lit'ij? ¿Pa'n lunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij hatse' ekewe' wekwek qu' hats k'esiyuye'ets qu' namets qu' lunye'je'kii?—*

⁸ Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj in yeku't: —Jeli'hiju'tha, hats'inha qa'nte' awitjaxti'yi'it! Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa' nit'ijju': “Yakha' Cristo.” Qa' nit'ij iye: “Hats yamets hane'ej pa' lahats'ij.” Qa' hasu'uj ijayani't.*

⁹ Qa qu' impi'ye'el'ij pe'qu' nawatlan qa pekhewe' qu' natya'yij wetju'lkii pa'qu' nuten, qa' hasu'uj e'nijiwe'yi't, qe les le'wis qu' nojo qu' lunye'je'kii ekewe' wekwek. Qa nite'le' aje'e't qu' namets pakha' l'aka'the'ju' ha'ne hane'ej lahats'ij.—

* **21:6** Lc 17:22; 19:44 * **21:7** Hch 1:6-7 * **21:8** Jer 14:14; 29:8; Ef 5:6; 2Ts 2:3; 1Jn 2:18; Jn 8:24; Lc 17:23

10 Ma' qa yit'ijets iye pa'aj: —Pa'qu' witset'e qa' nawatlani'l pakhape' iye witset'e. Ewi'l pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'l pakhape' iye wittataye'.*

11 Na'l hatse' pe'qu' qi qu' nawapja' sehel. Witja'metets qa yipku' iye qu' nana'li' pe'qu' uja'xe' witsetitse'. Qa na' wa'sji' qa' ne'twenhetijji'pha'm pe'qu' wekweke' qi qu' ni'nijiwei qa pakha' lunyejei iye.*

12 In mexe nite' lunyejeikii hatse' week ekewe'en, ekheweli'l qa' e'nekumhi'yi'h'kii qa' awitjaxti'yi'l. Nite' yili'il ej qu' nowo'ol eikii. Qa ekekiti'yi'hiikii iye ne' le'lijtsitjiyits ne' judiol qa' ophelityi'l ju'kii iye. Qa ekekiti'yi'letsji'kii iye pe'qu' wittatale' qa pe'qu' netnek'enhei iye (gobernadores), qe ta'l yiwets in latsjayani'l.*

13 Ma' qa' iwq'axini'lij qu' enfeli'hi'm pa'n lunye'j in latsjayani'l.*

14 Eni'li'ha pe' atawjetsi'l qu' hasu'uj matji'leti'lij pa'qu' it'ij qu' me'tweileti'lik'i,*

15 qe yakha' qu' k'elisi'ij pe'qu' e'lijeyi'il qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'lkiiha iye, qa pekhewe' qu' ejuyi'liju'l qa' ham pa'qu' leke'ye' qu' neweju'liju'l qa qu' nitaxijets iye qu' nite' natsathenik'i pa'qu' it'ihijju'l.*

16 Qa' eniwotk'onhe'yi'lijii iye hatse' yemjeetax qu' alheye'taxi'ha, qu' ejefetstaxija, qa e'witk'injayektaxi'ha iye, qa ejuwaikaltaxija iye.

* **21:10** 2Cr 15:6; Is 19:2 * **21:11** Is 29:6; Zac 14:5; Ap 6:8,12; Lc 11:16; 12:33 * **21:12** Mt 10:19-22; Mr 13:11-13; Sal 119:84; Hch 4:3; 5:18; 8:3; 12:4; 16:23; 17:6; 18:12; 22:19; 24:1,27; 25:6; 26:11; 27:24; 2Co 11:23 * **21:13** Fil 1:12-19 * **21:14** Lc 12:11 * **21:15** Ex 4:12; Hch 4:14; 6:10

Qa pe'qu' uja'xe' ekheweli'f qa' natlanhetiiju'ha.*

17 Qa' week qu' na'napjaxi'f e'm ha'ne sehe' epji' qe ta'lets in hatsjayani'f.*

18 Qa hamle hami'ikii pa'qu' ewii'le' ne' ewku-jitsi'f.*

19 Me'nt'unheti'f hasu'uj neqenijani'f ej qa' anaxi'hij pe'qu' ifaxitsi'f.*

20 Qu' i'wentaxi'f ha'ne Jerusalén qu' namijupkii pe'qu' oq'ophehinetsetse', ma' qa' hats enikfe'li'lets pa' lewul'eye'jju' in hats k'esetsha.*

21 Ma' qa pe'qu' na'ni' na' sehe' Judea qa' nilatii ne' utekui, qa pe'qu' na'ni' ha'ne Jerusalén qa' nilatik'uifik'i ha'ne witset, qa pe'qu' na'ni'kii na' l'ejinqa'wet qa' hasu'uj nenek ji'teje'm ha'ne Jerusalén.*

22 Qe pekhewe'en pe' nelutsji' hatse', hik pakha' pa' witqatja' hatse', hats'inha qa' nafits week kekhewe' wekwek hats we'nika'ajji'.*

23 i'Hiyee' enewusits pekhewe' qu' efutse' qu' iwoyitsi'ij ji'teje'm qu' mexe niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' letitse' pe' nelutsji' hatse'! Qe qi hatse' pa'qu' a'taxe' ha'ne sehe' Israel, qa qi iye pa'qu' lantanithenkeye'je' pekhewe'en.*

24 Uja'x pe'qu' naq'alij witqatsjikinet, qa pekhewepe' qa' not'ophehitiiju' qa newetkaxik'i week pekhewe' witsetiikal. Qa pekhewe' nite'

* **21:16** Mt 10:35; Lc 12:53 * **21:17** Lc 6:22; Jn 15:18-19 * **21:18**

1S 14:45; Mt 10:30; Lc 12:7; Jn 10:28 * **21:19** Mt 10:22; 24:13; Ro

2:7; 5:3; He 10:36; Stg 1:3 * **21:20** Lc 19:43; Dn 9:27 * **21:21** Lc

17:31; Mt 4:8 * **21:22** Is 34:8; 63:4; Dn 9:24-27; Os 9:7; Lc 18:7-8

* **21:23** Lc 23:29

judiol qa' na'ni' na' Jerusalén, qa namti'ijii qu' hats nafits pa' lahats'ij qu' newetlinenij iye.—*

Qu' netpiltaxju' iye pa' Ea's pa' Jukhew.

(Mateo 24:29-35,42-44; Marcos 13:24-37)

²⁵ —Na'l pe'qu' jutsiqetsi'ij, axe'm pa'qu' lunye'je' ne' junu', ne' juwel qa ne' footekii iye, qa ha'ne sehe' epji' iye, qi qu' ne'ilaxtax ene' witsetits, qa nenq'ijiweyij pa' qi iftsax l'anye'j na' qi iweli' qa pe'qu' leqe t'uuyitse' iye.*

²⁶ Ene' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' qa nanaxkat'axijju' pa'qu' l'ijiweyaxitse' qu' nijamti'ets pa'qu' lunye'je'kii hatse' ha'ne sehe' epji'. Qa pe' qits let'unhaxits ene' wasits qa' nawapja'.

²⁷ Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ea's na' Jukhew qu' nenekijju' pe'qu' wasi'ye'*. (*Dn 7:13*) Qi pa' let'unha'x qa qi iye qu' netujjiha.*

²⁸ Qu' namtaxets qu' lunyejeye'kii ekewe' wek-wek, eniipha'm qa' jel'pha'm qe hats k'esets qu' hats ewejinheti'i'il.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' najkak higokuk.

²⁹ Ma' qa nifel pa'aj aka' ewi'l yejeyumtshenijupi': —Jel' qeku'ni'lek ne'ej ewi'l higokuk, i'ni'i pekhepe' iye najkak'e.

³⁰ Qu' i'weni'l qu' hats nata'lji' pe'qu' lesejetse' qa hats lenikfe'li'lets in hats ininqapiyu'.

* **21:24** He 11:34; Sal 79:1; Is 63:18; Dn 8:13; 12:7; Ap 11:2; Ro 11:25

* **21:25** Is 13:10; 17:12; 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,30-31; 3:15; Hch 2:20;

Ap 6:12-13; Sal 46:2-3; 65:7 * **21:26** Is 34:4; Hag 2:6 * **21:27** Dn

7:13; Ap 1:7; Mt 16:27; 26:64; Mr 9:1 * **21:28** Lc 2:38; 24:21; Ro

8:23; 13:11

31 Qa hik lunye'j qu' i'weni'l qu' namets ekewe' wekwek qa' menikfeliti'lets na' tenek'enheiiji' na' Dios in hats met.

32 Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' lahats'ij hatse', qa namli'ijii qu' week lunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.*

33 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'le hats hit'ij qa nite' leke' qu' hamitse'.*

34 Matjanitheni'lkiiha, iwejinkitek'ilij pe' ataw-jetsi'l qu' naqamaxji' na'aj lisu'uni'lji' qe laqsiilijcii, qa pa' witk'uwetax iye, qa pa' wittawje'mete'ej eke' wekwek ha'ne witi'a'x. Hats'inha qu' namtax-ets pa' neluji' hatse' qa'nte' enf'eliyi'iliju'l qu' hik lunye'je' na'aj witiwqe'l,*

35 qe week qu' na'nipji' ene' witsetits ha'ne sehe' epji' hatse'.

36 Qa hik ta'lijupi', matjanitheni'lkii qa' hasu'uj ili'ilij qu' iyini'l hats'inha qu' nana'li'l e'm pa'qu' et'unhaxitsi'ilijup qu'nte' neqenijani'il ej week ekewe' wekwek qu' namtaxets qu' nana'l, ma' qa' leke'ye' qu' ats'ap'ayi'ilifi hatse' na' La's na' Jukhew, ham ijiweyaxitsi'ili'm.—*

37 Pa' Jesús neluji'jij qa i'nq'ijatshenjiifi ke' qi witlijsitjii, qa najaile qa ikji'jii qa amaneiji'ji' ke' utek hii Olivos.*

38 Qa week pekhewe' jukhew qa efuts iye mexe ham ji'ij junuye' qa wekiya'fji'jii ke' qi witlijsitjii

* **21:32** Lc 9:27 * **21:33** Sal 102:26; 119:89; Is 40:8; 51:6; 2P 3:10; Mt 5:18; Lc 16:17; 1P 1:23,25 * **21:34** Lc 12:40; 17:3; Ro 13:13; Mt 13:22; Mr 4:19; 1Ts 5:3,6-7; 1P 4:7 * **21:36** Mt 25:13; 26:41; Mr 14:34-38; Lc 12:37; Hch 20:31; 1Co 16:13; Ef 6:18; 1Ts 5:3,6; 1P 5:8; Ro 2:3; He 2:3 * **21:37** Jn 8:1-2; 18:2; Mt 21:1; 26:55; Lc 22:39

qu' nepiye'ji'ij.*

22

Judas qa t'ihinij pa' Jesús.

(Mateo 26:1-5,14-16; Marcos 14:1-2,10-11; Juan 11:45-53)

¹ Hats k'esetsha pa'aj qu' namets pa' le'wis netu witkujijii' pe' pan nite' yetsji'l pe'qu' levaduraye', qa lenqii iye Pascua.*

² Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei qa wo'oikii pa'aj pa'n qu' leqfenyejeji'ij qu' nanat'inij qu' nilan pa' Jesús, qe nijiweyiju'l pe' week jukhew.*

³ Ma' qa pa' Satanás qa uiji'teje'm pa'aj pa' Judas, lenqii iye Iscariote, hik pakha' i'ntaxji'teje'm pe' doce (12) l'ijatshenhei.*

⁴ Pakha'an qa ikii pa'aj qu' natfaakateyi'lju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye yejeł ke' qi witlijsitjii, qa nifeli'm pa'qu' leqfenye'ji'ij qu' netisij pa' Jesús pekhewe'en.*

⁵ Pekhewe'en qa qi in le'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjut-siqeni'mha pa'aj qu' netisij hatse' pe'qu' l'astaye'.

⁶ Pakha'an qa t'eku'miju'l pe' tefelhiti'yi'm. Ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' leke'ye' qu' net'ihinij pa' Jesús qu' nite' na'ni'ijup pe' jukhew qa efuts iye.

* **21:38** Jn 8:2 * **22:1** Ex 12:11; 23:15; Jn 6:4; 11:55; 13:1 * **22:2** Mt 12:14; 21:46; Lc 19:47-48; 20:19 * **22:3** Jn 13:2,27; Hch 5:3; Lc 6:16 * **22:4** Lc 22:52; Hch 4:1; 5:24,26; 16:20,22,35-36,38; Mr 9:31

Pa' Santa Cena.

(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

⁷ Qa hats yamets pa'aj pa' le'wis neŋu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'l pe' levadura qa lengek'ujiji' iye na'aj kots'etax la's qu' net'ejuyets pa' le'wis neŋu Pascua.*

⁸ Ma' qa pa' Jesús qa yukin pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa yit'ijets: —Mathayini'l qa' ajileti'l pa'qu' jinteluj qu' net'ejuyets pa' le'wis neŋu Pascua.—*

⁹ Hekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' lisu'un qu' hajileti'hi' pa'qu' inage?—

¹⁰ Pa' Jesús qa yeku'l: —Qu' ami'lets na' witset qa hikna' i'weni'hi' pa'qu' ewi'l jukhewe' qu' neka'x pe'qu' camusiye' i'nji' pa'qu' iweli'ye' qa' ijayani'lpha'm, amhi'ilijii pe'qu' nuyifi wititsi'ye'.

¹¹ Qa' it'ilijets pakha' tetsii: “Ha' Maestro yit'ij ei: ‘¿Pa'n i'ni' pakha' latawe'j ene' wititsi' qu' ha'ni'hiji' ene' yijatshenhei qu' heyeki'hju' qu' net'ejuyets pa' le'wis neŋu Pascua?’ ”

¹² Pakha'an qa' nethiniij na' te'weipha'm ne' wititsi' epk'etsaxifi qa week hats q'axitsju' ne' wekwek. Qa' hikna' aqsiijiji'kii qu' ajileti'l pa'qu' jinteluj hatse'.—*

¹³ Ma' qa pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa week yi'wen aka' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús. Ma' qa yaqsiijkii pa'aj qu' najilet pa' laq t'ejuyets pa' le'wis neŋu Pascua.*

¹⁴ In hats yamets pa'aj pa' uja'x pe' hora, qa pa' Jesús qa he' apóstoles iye qa i'nijupju'kii pa' mesa.*

* 22:7 Ex 12:21; 1Co 5:7 * 22:8 Hch 3:1; 8:14 * 22:12 Hch 1:13

* 22:13 Lc 19:32 * 22:14 Mt 26:20; Mr 14:17

15 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hayits qa qi'ija in hisu'un qu' k'eyekufetsi'iji' ha'ne le'wis nelu in mente' yamets pakha' qi qu' haats'e'ej.

16 Qe yakha' hit'ihij ewets in hats nite' k'eyekufetsi'l' iye, iphu'hi'ii iye hatse' nakha' tenek'enhe'yi' na' Dios.—*

17 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj pa' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm pa'aj le'wisij pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Iya'alji' hane'en, e'weeki'ihij.*

18 Qe yakha' hit'ihij ewets in hane'ej qu' nata'hi' qa hats nite' nek'iya'ye'ji' iye pa'qu' uwa l'ie', iphu'ui qu' nanamtax na' tenek'enheiji' na' Dios.—

19 Qa t'eku'mi' iye pa'aj pa' pan, qa in hats yit'ijetspha'm iye pa'aj le'wisij pa' Dios, qa napk'asitju' pa'aj, qa netisijju' pa'aj he' l'ijatshenhei. Ma' qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Aka'an yese'n, wethisletij qu' nawa'm qe ta'hi'l' ewets. Aqsi'ji'hijkii aka'an hats'inha qu' anjamtijiiilyik'i.—*

20 Qa hik lunye'j iye pa'aj in t'eku'mi' pa' tok'o in hats yili'ij pa'aj in tek, qa yit'ij pa'aj: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik ha'ne pakha' ink'ayik qu' nenit'ij qa hik enewe' yathits, t'ilitfik'i hatse' qe ta'hi'l' ewets.*

21 Qa ha'neti'ij nakha' lokoi na' t'ihinyij hatse' hats i'nyijup ha'ne mesa ijup.*

22 Qe yijaa'ija, ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikli'ij qa' hik lunye'je', in l'anyejeyek kekhe'we' hats we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an, qa jhiyee'le ha'nus

* **22:16** Lc 14:15; Ap 19:9 * **22:17** Mt 14:19; 15:36; 26:26-29; Mr 14:22-25; 1Co 11:23-25 * **22:19** Jn 6:51-53; He 10:3 * **22:20** Ex 24:8; Jer 31:31; Zac 9:11; 1Co 10:16; 11:25; 2Co 3:6; He 7:22; 8:8,13; 9:15; 12:24; 13:20 * **22:21** Mt 26:21-24; Mr 14:18-21; Jn 13:18-26; Sal 41:9

nakha' t'ihinyij hatse'!—*

²³ Ma' qa pekhewe'en qa watfaakateji'ijju' pa'aj lek pakha' pa' yaqsiijkii hatse' aka'an.*

¿Lek pakha' les qu' qiye'ji' pekhewe'en?

²⁴ Hekhewe' l'ijatshenhei qa tek'eleyiteetsijju' pa'aj lekpa' qu' les qiye'ji'ha pa'qu' lunye'je' hatse' pekhewe'en.*

²⁵ Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Nekhewe' wit-tatal ne' witsetits nite' judiol, ewi'He in yisu'un qu' nethinkii pa' let'unhaxits in tenek'enhei qa na'aj inaagyaji'ij qa wanaqsiijkii. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa titijiti'yijetsek in le'wis pa'qu' naqsiijkii.*

²⁶ Qa ekheweli'it qa hasu'uj qu' hik ejunyejeyi'it aka'an. Pakha' qu' les qiye'ji' ekheweli't, naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' nite' qiye'ji'. Qa pa'qu' net-nek'enhei qa naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' witqe-jkunenek'e.*

²⁷ ¿Qa lek pakha' les qu' qiye'ji'? ¿Me pakha' qu' na'nijup pa'qu' mesaye' qu' netek? ¿Me i'nhi'i pa'qu' witqejkunenek'e? Ehe, pakha' i'nijup pa' mesa hik pakha' les in qiji'. Qa yakha'le in ha'ni't etji'teje'm qa hik yijunye'j qu' yewitqejkunenek'e.*

²⁸ Ekheweli't week lahatsiyij la'ni't yijijup kekhewe' yinjaajinkeyejeikii.*

²⁹ Qa in lunye'jek na' Tata in tsehisij nakha' qu' heinek'enhe'yi', qa yakha' qa' k'ehisjiijek*

* **22:22** Hch 2:23; 10:42; 17:26,31 * **22:23** Mt 21:25; Mr 9:10; Lc

24:15 * **22:24** Mr 9:34; Lc 1:32 * **22:25** Mt 20:25-28; Mr 10:42-45

* **22:26** Lc 9:48; 1P 5:3 * **22:27** Mt 20:28; Jn 13:1-17 * **22:28**

He 2:18; 4:15 * **22:29** Mt 25:34; 2Ti 2:12

³⁰ qu' eki'lipji' na' yeqe mesa nakha' qu' heinek'enhe'yi'. Qa' ni'ilipji' ne' qitsji' wits'ojilaxits qu' ejeyumtsheni'l nekhewe' doceju' (12) witsetits ta'letskaa' ke' helits ka' Israel'ik'i.—*

Jesús qa nifeli'm pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.

(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

³¹ —Simón, Simón, ek'en qeku'nek, na' Satanás hats iyini'l ewets qu' najaajini'l, qa' hik heqfenyejeyi'il ej ne'ej trigo qe wanaqsi'jji' qa wenit'ijkii ful ful.*

³² Qa yakha'le qa k'iyin'epji' hats'inha qu' nite' hame'em pa'qu' nite' eqekuye'je', qa akha' qu' hats etpiltax yiwets iye qa iftits'ijets ne' ejefets qu'nte' niliyi'ij qu' net'units.—*

³³ Ha' Simón qa yit'ij pa'aj: —Yatsat'axyij, inye'jlu' qu' k'oyophehifeye' i'nh'i qu' k'eyiwamhifeye'. Nite' ts'ijiwei.—

³⁴ Pa' Jesús qa yit'ij: —Pedro, hit'ij ewets hane'ej ha'ne naja'xji' in nite' ip pa'qu' ta'a'aye', iplu'ui qu' hats wetshetk'ewi'lij qu' mewelku'tyijkii, qa it'ijets qu' nite' enikfe'le'yij.—

³⁵ Pa' Jesús qa nifaakanji'ju' pa'aj, qa yit'ij: —In k'ukini'lijkii hik aka'aj qu' enfeli'l eke' wi'tlijei qa k'ayaji'ilijets qu' hasu'uj eka'xi'l pe'qu' aq'astayi'il qu' ijutsjayilik'iju' eqelutsitsi'l, qa pa'qu' ege ti'naji'ilij pe'qu' aqatsi'il qa pe'qu' eqjefetsi'il iye otshilaxtiyi'il, ¿me qa hamitsi'l e'm pe'ye'

* **22:30** Lc 22:16; Mt 19:28 * **22:31** Mt 4:10; Am 9:9 * **22:32** Jn 17:9-15; 21:15-17; Ro 8:34; 1Co 1:9; Fil 1:6; 1Ts 5:24; 2Ti 2:13

hik aka'aj?— Hekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Ham hami'il ye'm hik aka'aj.—*

³⁶ Ma' qa yit'ijets iye: —Qa ha'neli'ij qa hats tujt-seika' lunye'je', pa'qu' natq'astajiyi qa' neka'x. Qa pa'qu' nana'li'm leqeti'naje' ne'ej laqats qa' neka'x. Qa pa'qu' ham laqatsjikinet'e qa' net'ihinij pa'qu' l'uihitjiye' qa' nataqha'yets pa'qu' laqatsjikinet'e.

³⁷ Qe yakha' hit'ilij ewets in les le'wis qu' na'nyi'pji' qa' nafits aka' hats we'nika'ajji' in yit'ij: “*Tojonkaxti'yik'i pekhewe' ul'ets jukhew.*” (Is 53:12) Qe yijaa'ija kekhewe' week hats we'nika'ajji' qu' yijunye'je'kii, nite' leke' qu' nijanik'i.—*

³⁸ Hekhewe'en qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, jet qeku'nek, enewe'en wetsjuk witqatsjikinetits.— Qa yeku't pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Hayits hats ujaxlu'.—

Jesús qa' iyini' pa' Getsemani.

(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

³⁹ Pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset, qa pa' hats lunye'j ji'ij, ma' qa ikji'jii ke' utek Olivos, qa he' l'ijatshenhei qa yijayanjiik'i pa'aj.*

⁴⁰ Ma' qa yamets pa'aj pakha' i'nji'ji', qa yit'ijets hekhewe'en: —Iyiini'tha, hats'inha qu' nite' neqenijani'il ej na' witaqjaajinkeye'j.—

⁴¹ Pa' Jesús qa ikik'ui pa'aj pa' ha'niiji'in in iplu'uk'i ek ne'ej ute qe jitewu'm, qa wonokok'eni'ju' pa'aj qa iyin.*

⁴² Qa yit'ij pa'aj: —Tata, qu' isu'un qa' iwu'myik'ui nakha' qu' nek'iya'aj tok'o i'nji' na' qi

* 22:35 Mt 10:9-10; Mr 6:8; Lc 9:3; 10:4 * 22:37 Jn 17:4; 19:30

* 22:39 Mt 26:30; Mr 14:26; Lc 4:30; 21:37; Jn 18:1; Mt 21:1

* 22:41 Lc 18:11

in ek'imiiji'. Qa hasu'ujle qu' nanaqsiijkii pakha' qu' yakha' ye'le qu' hisu'un. Akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—*

⁴³ Ma' qa nametsju' pa'aj pa' ewi'f' ángel ta'hiipha'm na' wa's qu' netisij pa'qu' let'unha'xe'.*

⁴⁴ Pa' Jesús qi in yoksi'wen pa'aj pakha' qi a'tax hatse', ma' qa qi'ija in we'nt'unhet pa'aj in iyin qa pa' lenejut'ax qa hik lunye'j ne'ej wit'athits in qitsju' qe tsaptsapijukii sehe'.*

⁴⁵ In yili'ij in iyin pa'aj qa niipha'm qa ikii pe' f'ijatshenhei pa' i'ni'. Qa hats ima'ju' pa'aj hekhe'we'en qe yeqiwefijju' in qi in itawje'metets.

⁴⁶ Qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in lama'alju'? Eniyi'lpha'mkii qa' iyini't, hats'inha qu' nite' neqenijani'il ej na' witaqjaajinke'ye'j.—

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.

(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

⁴⁷ In mente' yili'ij pa'aj in iyet pa' Jesús qa namets pa'aj pe' olots jukhew, qa pakha' hii pa'aj Judas hik pakha' i'ntaxji'teje'm iye pa'aj he' doce (12) f'ijatshenhei, nojo'ok'oi pa'aj pekhewe'en. Qa nekets pa'aj pa' Jesús qe qa netuje'm.

⁴⁸ Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Judas, ¿me in letuje'm qa f'ihinij ha'ne La's na' Jukhew?—

⁴⁹ Pekhewe' metitsifi pa'aj pa' Jesús in yi'wen pa' lunye'jkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me hisu'un qu' heqfekini'lij je'm ene' yaqa'tsjikinetitsi't?—

* 22:42 Jn 18:11 * 22:43 Mt 4:11; He 1:14 * 22:44 He 5:7

50 Ma' qa pa' ewi'ł pa'aj hekhewe'en qa yifekin je'm pa' leqejkunenek pa' qiji' łatata pe' pa'il qa yasinii pa'aj qa k'itsii pe' lekfi'ik'i yiya'yik'i te'weiji'.

51 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hasu'uj meqfekini'ł je'm. ıili'ihij!— Pa' Jesús qa t'eku'mets pa'aj pe' lekfi' pa' witqejkunenek qa yilin pa'aj.

52 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yejeł pe' qi witlijsitjii qa pekhewe' iye tenek'enheiji' pa' witset: —ıInhats'ek in lenteneyi'łij ne' aqa'tsjikinetitsi'ł qa ne' ek'uli'ł najak? ıMe hik yijunye'j pa'qu' ewi'le' ejtenhetsax?*

53 Yakha' in ha'ni'ł etji'teje'mkii week nełuts ne' qi witlijsitjii, qa ham pa'qu' ewi'le' ekheweli'ł qu' net'eku'myi'. Qa łantsat'etsi'łij ene' hane'ej hora qa nakha' iye łet'unha'x na' nookii łantsat'etsi'łij iye.—*

Pa' Pedro qa welkut'ijkii pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 26:57-58,69-75; Marcos 14:53-54,66-72; Juan 18:12-18,25-27)

54 Ma' qa pekhewe'en qa t'eku'mi' qu' nophe'ł pa' Jesús, qa yeka'xii pa'aj pe' łetsi' pa' qiji' łatata pe' pa'il. Qa ha' Pedro qa yijayantaxij pha'mkii pa'aj qa toxli'iju'łkii.

55 Pekhewe'en in hats niłani' pa'aj pa' fe't pa' joofji'ju' pe' wititsi'ii, qa i'nijup pa'aj, qa ha' Pedro qa i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en.*

56 Qa pe' ewi'ł witqejkuneki', in yi'wen pa'aj in i'nijupju' pa' fe't qa nalitetsju', ma' qa ts'in pa'aj in

* 22:52 Lc 2:46; Jn 18:20 * 22:53 Jn 12:27; 16:4; Hch 26:18; Ef 6:12; Col 1:13 * 22:55 Mt 26:3

yejelju', qa yit'ij: —Hane'en, qete'e' hik ha'ne iye hakha' lijts'ejijikii.—

⁵⁷ Qa welkuth'ijikii pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijets pe' efu: —Efu, nite' tsikfe'lets pakha'an.—

⁵⁸ Qa sujle iye pa'aj qa na'l iye pe' yejelju' iye qa yit'ijets: —iQete'e' hik akha' iye la'nji'teje'mkii hekhewe'en!— Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —iEfu, nite'! iNite' yakha' pekhewe'en!—

⁵⁹ Qa hats ewi'l pa'aj hora t'ani' qa na'l iye pa' yumti'ija qa yit'ij: —Yijaa'ija in hik ha'ne hekhewe' lijts'eyekkii, qe hane'en Galilea leite' iye.—

⁶⁰ Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew, inite' tsikfe'lets kakha' lit'ij! — In mexe nite' naq'axtaxijik'i pakha' yit'ij in welkut'ijikii, ma' qa iiplek pa'aj pa' ta'a'a'.

⁶¹ Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa hik pakha'aj t'atsji'fik'i qa lee'sii pa'aj in nejeñi ha' Pedro, ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj ke' le'lijei pa' Yatsat'ax'inij in yit'ijets pa'aj: —Ha'ne naja'xji' tees qu' nap pa'qu' ta'a'aye' iplu'ui qu' hats wetshetk'ewi'lij qu' mewelku'tyijikii.—*

⁶² Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.

Jesús qa tawitjaxtii pa'aj.

(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

⁶³ Pekhewe' jukhew testi'yij pa'aj pa' Jesús qu' nejelets, qa qi in yawitji pa'aj qa yilanje'mkii iye.*

⁶⁴ Yit'onjo' iye pa'aj lotoi, qa nifaakanji'ij: —iLek pakha' te'ek nalan?—

⁶⁵ Qa olots iye pekhewep iye wekwek yit'ijetskii t'ejujiju'l pakha'an, in uł'etsik'i le'lijeyetskii.*

* **22:61** Mr 10:21; Lc 22:31-34; Hch 3:13-14 * **22:63** Jn 18:22-23

* **22:65** Mr 3:29

Pa' Jesús qa wetka'xetsji' pekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema).

(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

⁶⁶ In hats nelukii pa'aj qa not'ax wetju'l pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés te'lijei, ma' qa wetka'xii pa'aj pa' Jesús pa' not'axi' wetju'l pekhewe'en. Qa hikpa' qa tafaakanheti'yi'kii pa'aj:*

⁶⁷ —Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape enfeli'l ye'm.— Pa' Jesús qa yeku'l: —Qu' hi'ttaxi'lij ewets: “Ehe, yakha',” qa' esqeku'hi'ilij iye.

⁶⁸ Qa qu' k'afaakantaxi'lij pe'ye', tees qu' esku'li'l.

⁶⁹ Qa ha'nehi'ij qu' nata'li', qa *ha'ne La's na' Jukhew qa na'ni'ju' na' yiyayik'i nakha Ham Let'unhenye'ji'iju'l in Dios.*— *(Sal 110:1)**

⁷⁰ Ma' qa yit'ijju' pa'aj pe' week: —Ye'ehe, ¿me qa hik akha' pa' Laa'sija pa' Dios?— Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Ehe, yakha', l'asiini'hik'iha in hit'ilij yiwets.—*

⁷¹ Ma' qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: —¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nen-felijkii pa'qu' lunye'je' hane'en? Inekhwel hats jitepi'ye'ejha kakha' yit'ij.—

23

* **22:66** Mt 27:1; Mr 13:9; 15:1; Jn 18:28; Lc 9:22; 20:1 * **22:69** Mr 16:19; Hch 7:56; He 1:3 * **22:70** Mt 4:3; 26:64; 27:11; Lc 1:32,35; 23:3

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.

(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

¹ Ma' qa week niipha'mkii pa'aj pekhewe'en, qa yeka'xii pa' Jesús pa' Pilato.

² Qa in yamijii pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijetskii pekhewe'en pe' wekwek yit'ijets in yaqsiiikii pakha'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Hats hi'weni'l ha'ne jukhew in yink'aihittaxik'ui qa yiwu'enhettaxijkii aka' lunye'jtax ha'ne initset, ma' qa inqaq'ayintaxij in tajaikii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma latata (César), qa yit'ij letets iye in lakhaati'ija pa' Cristo, qi wittata.—*

³ Ma' qa pa' Pilato qa nifaakan pa'aj: —¿Me akha' pa' qi latata ene' judiol?— Qa yeku'l pa'aj pa' Jesús: —Ehe, yakha'.—*

⁴ Qa pa' Pilato qa yit'ijji'ju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye olots jukhew: —Ham hi'weni'ij pa'qu' u'axe' ha'ne jukhew.—*

⁵ Qa pekhewe'en qa yape'enhale yit'ijju': —Kekhewe' i'nq'ijatshenij nakha'an t'ayijji' in yel'ilehet ha'ne week witset. Hats naq'axij in yijatshenij ha'ne week Judea, ta'hijii ha' Galilea qa namh'ij met hane'e'in.—*

Jesús qa wetka'xii pa' Herodes.

* **23:2** Lc 20:22-25 * **23:3** Mt 2:2; Lc 23:37-38; Jn 18:39; 19:3

* **23:4** Mt 27:24; Lc 23:14,22; Jn 19:4,6; 1P 2:22 * **23:5** Hch 17:5-8,13; Mt 4:12,23; Lc 4:14; Jn 1:43; 2:11

6 Pa' Pilato in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en, qa inaqfaakanij: —¿Me Galilea leife' ha'ne jukhew?—
*

7 Pa' Pilato in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in ta'hii pakha' sehe' tenek'enheiji' ek pa' Herodes, ma' qa yukinii pa'aj pa' Herodes, hik pakha' namii iye pa'aj na' Jerusalén pekhewe' nełutsji'.*

8 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa qi'ija in le'wisi'mkii, qe hats tooxik'i pa'aj in neqwenkeyu'taxij qe ta'lets pekhewe' impiye'ji'jij yaqsiijkii pakha'an. Qa neqwenkeyu'uj qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'le' ham lunye'ji'iju'ł.

9 Ma' qa qi in nifaakantaxkii pa'aj, qa pakha'le Jesús qa nite' yeku'ł pa'aj.*

10 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei, hik pakha' ts'ap'a'aju' iye pa'aj, qa qi in yit'ijetskii pekhewe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pa' Jesús.

11 Ma' qa pa' Herodes qa pe' leqejkunenhei oq'ophełinetsilets in hats yili'ij pa'aj in qi in yawitji pekhel leqfenyejeyijkii, ma' qa pa' Herodes qa yuihinik'ipha'm pa'aj pa' le'wis le'ntilafittax qa yepiletii iye pa'aj pa' Pilato.*

12 Ma' qa hik pakha'aj pa' nełuji' qa witjuwaikayek'it pa'aj pa' Pilato pa' Herodes qe mexe wanapjajitax pa'aj.*

Pilato qa inaqyaji'ij pa'aj qu' ne'nenji'pha'm pe'

* 23:6 1Ti 6:13 * 23:7 Lc 3:1; 9:7-9; 13:31 * 23:9 Is 53:7; Mt 27:12,14; Mr 15:4-5; Jn 19:9 * 23:11 Is 53:3; Mr 9:12; 15:17; Lc 18:32; Hch 4:11; Mt 27:28 * 23:12 Sal 2:2; Hch 4:27

cruz pa' Jesús.

(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39-19:16)

¹³ Pa' Pilato qa taya'yii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset qa week pakha' witset.*

¹⁴ Qa yit'ijji'ju': —Ekhweli'l lenkaxi'lyii ha'ne jukhew, lit'ilijets in qi in t'ayijji' qa ye'ilehet ha'ne witset. Qa yakha' qa hats le'tsweni'hij in hanfaakantaxkii, qa ham pa'qu' ewi'le' qu' hi'wenij qu' ul'axi'ijupi' ha'ne jukhew, qu' hik lunye'je' kekhwewe' lit'ilijets in ul'ets in yaqsiijkii.*

¹⁵ Qa hik lunye'j iye ha' Herodes, qe nepiletmet iye. Hane'en hats hi'weni'l, ham ta'hi'ijupi' qu' leke'ye' qu' natlanhetii.

¹⁶ Qa hik ta'lijupi', mexe qu' hitani'then qa i'nk'ale qa hiwejin hatse'.—*

¹⁷ Pa' Pilato in hayiits leqfenye'jji'ij qa yamji'jets aka' le'wis nehu qa yiwejinji'ij pa'qu' ewi'le' wit'ophelik'e.

¹⁸ Qa week taya'yijipji' pa'aj pekhewe' jukhew, ewi'lik'i ka' yit'ijju': —¡Natlanhetii nakha'an qa netwejinhetii ha' Barrabás!—*

¹⁹ Qe pa' Barrabás in t'ophelitii pa'aj qe ta'lijupi' in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa tegek'ui iye pa'aj.

²⁰ Pa' Pilato yisu'untax qu' niwejinle pa' Jesús, ma' qa ewi'hij iye in iyettaxji'ju' iye pe' jukhew.*

* **23:13** Lc 23:35; 24:20; Jn 7:26,48; 12:42 * **23:14** Lc 23:2,4

* **23:16** Jn 19:1; Hch 5:40 * **23:18** Hch 21:36; 22:22 * **23:20** Hch 3:13-14

21 Qa pekhewe'le'en qa yape'enha taya'yij wetju't in yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm cruze'! ¡Ne'nenji'pha'm cruze'!—

22 Qa pa' Pilato qa yittaxijji'ju' iye ma' qa hats wetshetk'ewi'hij: —¿Inhats'ek qu' natlanhetii? ¿Pa'n lunye'j pa' ul'ax in yaqsiijkii hane'en? Ham hi'weni'ij hane'en pa'qu' ul'axe' qu' hikpa' nata'lets qu' natlanhetii, qa hik ta'hijupi', mexe qu' hitani'then eku'n qa' i'nk'ate qa' hiwejin hatse'.—*

23 Pekhewe'en qa yape'enha qi in taya'yijipji'kii in iyinijets qu' ne'nenji'pha'm cruze'. Ma' qa pa' Pilato qa lexke'ej.

24 Pa' Pilato ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nanaqsi'ji'mijkii pakha' iyinets pekhewe'en.*

25 Qa yiwejin pa'aj pakha' iyinets pekhewe'en qu' netwejinhetii, pakha' t'opheliti'yipji' pa'aj in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. Qa pakha'le Jesús qa tisij pakha' yisu'un pekhewe'en qu' leqfenyejeyi'ij.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.

(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

26 In wetka'x pa'aj pa' Jesús qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz, qa te'nekumhi'yi' pa'aj pa' ewi't jukhew Cirene leite' lii Simón ta'hiifik'i pa' l'ejinqa'wet, qa tayajaxti'yijets qu' neka'x pe' cruz, qa yeka'xi'm pa'aj. Pa' Jesús yojo'ok'oi qa pakha'an qa teke'lenijju' pa'aj pe' cruz.*

* **23:22** Jn 8:46; Lc 23:4 * **23:24** Mt 27:24-26; Mr 15:15; Jn 19:16; Fil 4:6 * **23:25** Lc 24:20; Hch 4:24-28 * **23:26** Ro 16:3; Lc 9:23; 14:27

27 Olootsija pa'aj pe' jukhew yijayanpha'mkii pa'aj, qa pe' efuts iye pa'aj qi in yayinju' neq'elettaxij.*

28 Pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'l pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Efuts, Jerusalén leitekii, hasu'uj ats'ayini'lju'. Ekhweli'l yijat'ij qu' manayinh'i'ijju' qa pe'qu' elitsi'il iye.*

29 Qe nam hatse' nekhewe' nelutsji' qu' it'ilijju': “Le'sitsi'mkii pekhewe' qu' ints'atekiiye', pekhewe' qu' mexe ham pe'qu' lelitse' qa pekhewe' iye qu' mente' neqfunene'.”*

30 Ma' qa' yapeye'lek qa ittaxi'tijets ne' utekui: “jAnami'tyipji'!” qa nekhewe' pumumphamkii utekui lelitse' qa ittaxi'tijetsek: “jAtsat'ini'tkii!” (Os 10:8)

31 Qe in lenifenye'j aka'an nekhe' najkak asa' ai, ¿qa pa'n qu' lenifenye'je' hatse' nekhe' lawa'mhine'?
—*

Wetsjuk pe' jukhew qi ul'ets tenenhefetsji'pha'm pa' Jesús.

32 Wetka'x iye pa'aj pekhewe' wetsjuk ul'ets jukhew, qe qa' lawamhifetse' iye.*

33 In yamijii pa'aj pa' lenqii “Witjila'ik'i” (La Calavera), qa hik pakha' qa we'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew qi ul'ets. Ewi'l pa' te'weyij yiya'yik'i qa pakhap qa lefeyi'j te'weyijek.*

* 23:27 Lc 8:52; Hch 8:2; Ap 1:7; 18:9 * 23:28 Cnt 1:5; 2:7

* 23:29 Lc 11:27; 17:22; 21:23; Mt 24:19; Mr 13:17 * 23:31 Ez

20:47; Lc 19:41 * 23:32 Is 53:12; Mt 27:38; Mr 15:27; Lc 22:37; Jn

19:18 * 23:33 Mt 27:33-38; Mr 15:22-27; Jn 19:17-24

34 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Tata, iwejinle enewe'en qe nite' nikfe'lets aka' yaqsiijkii.— Qa pe' oq'opheñetsilets qa ikij wetju'ł in watk'esaxijju' pa'aj pe' leqhinatai pa' Jesús.*

35 Olots pe' nekii pa'aj qa yejełju', qa pekhewe' tenek'enhei iye qa qi in yawitji'iji'kii le'lijei qa yilakijukii iye pa'aj, qa yitjiijetspha'm: —Yilin pekhewep, yape netelinle, qu' hik nakha'ye' pa' leqe Cristo pa' Dios, pakha' T'eku'miiji'.—*

36 Qa pe' oq'opheñetsilets iye qi iye in yawitji'iji' iye pa'aj pe' le'lijei, qa iktaxijets pa'aj qu' niyahanji' na'aj wino ewtsik'iiji' (vinagre).**

37 Qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Qu' hik akha'ye' pakha' qi Łatata ene' judío, ĵmetelinle!—*

38 Qa na'liye pa'aj pa' le'nikahat te'weyik'uipha'm pa' lejila', qa yit'ij pe' le'nikatii: —Hane'en hik ha'ne pakha' qi Łatata ene' judío.—

39 Qa pakha' ewi'ł pekhewe' uł'ax pa' yaqsiijkii lenenhefetsji'pha'm pa'aj pe' cruzits, qa uł'etsik'i iye pa'aj pe' le'lijeyets, qa yit'ijets pa'aj: —ŁMe nite' hik akha' pa' Cristo? ĵMetelinle qa yekhewepi'ł iye qu' etsilini'ł!—*

40 Qa yeku'He pa'aj pakhap iye, qa yaq'ayinij, qa yit'ijets pa'aj: —ŁMe qa nite' qu' e'nijiweitaxiju'ł iye pa' Dios, in akhap iye hane'ej hats qi in ł'atanithenhetii?*

* **23:34** Mt 5:16; 6:1; 11:25,27; Jn 8:42; Lc 6:29,35; 22:42; Hch 3:17; 1Co 2:6-8; Sal 22:18 * **23:35** Mt 1:17; 12:18; 27:43,48; Mr 15:26,29-32; Jn 19:19,29; Sal 22:7,17; Lc 9:20,35; 16:14; 23:13; Is 42:1; 1P 2:4 * **23:36** Pa' wino ewtsik'iiji', pakha'an wino nite' inyetax qa leqiyij vinagre. * **23:36** Sal 69:21 * **23:37** Lc 23:3 * **23:39** Mt 27:44; Mr 15:32 * **23:40** Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7

41 Inekhewel hats weju'hij aka' jitananithen-heti'yij, qe in jitesti'yij aka'an ta'lets kekhewe' uł'ets in jitaqsiijkii. Qa hanele'en qa ham pa'qu' luk'eye'en qu' uł'axe' qu' naqsiijkii.—*

42 Qa yit'ij iye pa'aj: —Jesús, menikfelityiikii hatse' wat'ij qu' anamtax iye qa' enek'enhei.—*

43 Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, hane'ejija qu' niyijup nakha' qu' ha'ni' le'wis wtitset (paraíso).—*

Jesús qa wa'm pa'aj.

(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

44 Ma' qa in hats natsathenju' pa'aj junu', qa weekij ha' sehe' in nookii pa'aj, qa yamijii in las tres

45 ne' junu' in noo'ii pa'aj. Qa pakha' te'weiteje'm pa' lejlafi' t'aplii penyilo ke' qi witlijsitijiyifi, qa ja'fik'iju' leqewuk'u pa'aj.*

46 Qa pa' Jesús qa t'unik'i pa'aj in tayai, qa yit'ij: —Tata, *ne' okoyei hats hetisij na' yeqe'spiritu.*— (*Sal 31:5*) In yili'ij aka'an in yit'ij, ma' qa s'uff pa'aj qa wa'm.*

47 Qa pakha' centurión[†] in yi'wen pa'aj aka' lunye'jkii, qa qi in yiwqinhetji' pa'aj pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' jukhew in qi in yatsathen.—*

* **23:41** Lc 23:4 * **23:42** Jue 16:28; 1S 25:31; Neh 5:19; Job 14:13;

Sal 106:4; Mr 8:38; Hch 20:25 * **23:43** 2Co 12:4; Ap 2:7 * **23:45**

Ex 26:31-33; He 6:19 * **23:46** Is 53:12; 1Co 15:55; 1P 4:19 † **23:47**

Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophelinetsilets, Roma lele'. * **23:47** Lc 13:13

48 Week pekhewe' olots namii qu' nejeŋju' pakha' lunye'jkii pa'aj, in yi'wen pa'aj aka'an qa wapilik'uikii pa'aj yilanje'mkii t'ejujets qe qi in ika'metets wetju'l.*

49 Qa pekhewe'le week pe' nikfe'li't wetju'l pa'aj pa' Jesus'ik'i qa pekhewe' iye efuts pe' yijayanik'ikii pa'aj ta'lijii in nijayan ha' Galilea'ai, qa tots'i'mii pa'aj pa' i'nijupi' ek qa week yi'wenij iye ekewe' wekwek lunyejeikii pa'aj.*

Jesús qa we'nenifi pe' lenimetuk.

(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

50 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi't jukhew hii José, i'nji'teje'm pekhewe' Junta Suprema,‡ teik'unei qa yatsathen iye pa'aj,

51 hik pakha' nite' yijayanij pakha' t'eku'mi' pa'aj pekhewe'en in yaqsiiikii, pakha'an Arimatea teite', judiol letset, qa qi in notkitaxets qu' netnek'enhei pa' Dios.*

52 Pakha'an qa yamiiji' pa'aj pa' Pilato qa iyini-jets pa'aj pa' Jesus'ik'i.

53 In hats nit'ijju' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' le'wis penyilo fo' qa inyetax iye, ma' qa yenifi pe' ewi't nimełuk wa'najkaninji'teje'm pe' utek, mexe ham we'neni'ifi pa'qu' nawa'm.*

54 Hik pakha'aj pa' nełuji' watji'letji' pe'qu' wek-weke', ma' qa hats k'esik'iha pa'aj qu' hats wit-wapiihijiye'.

* 23:48 Lc 18:13 * 23:49 Mt 27:55-56; Mr 15:40-41; Jn 19:25; Sal 38:11; 88:8 ‡ 23:50 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 23:51 Hch 2:23; Lc 2:25,38 * 23:53 Is 53:9; Mr 11:2

⁵⁵ Qa pekhewe' efuts pekhewe' ta'lijii pa'aj ha' Galilea in nijayan pa'aj pa' Jesús qa yijayani-jpha'm pa' José, qa yi'wen pa'aj pe' nime'uk qa pa' leqfenyel'ij iye in yiwhinju'.*

⁵⁶ Qa in wapilii pa'aj pe' letsil qa yaji'let ne'ej lesejets yewjisitji' na'aj tenekui qa pe' ewjisiyits iye. Ma' qa pa' witwapiihijiji' qa wapiiju' pa'aj in l'anyejeyek kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiiikii yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i.*

24

Ita'x iye pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

¹ Qa pa' yojo ne'hu (domingo) in hats fo'iju' pa'aj sehe', qa pekhewe' efuts qa ikii pa'aj pe' nime'uk yeka'xtaxii pekhewe' hats yaji'let lesejets ewjisii.*

² In yamtaxets pa'aj qa yi'wen pe' lit'otaxij ute pe' nime'uk in nite' i'nji' pa' leji'.

³ Qa uitaxifi pa'aj pe' nime'uk qa ham qu' ni'wen pe' l'ajiiki pa' Yatsat'ax'inij Jesús.*

⁴ Pekhewe'en qa ts'ilitsi'mkii pa'aj in yi'wen aka'an, ma' qa thxuulets iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew ts'ap'a'ajupju' leppepep pe' leqhinatai,*

⁵ ma' qa qi in nijiwei pa'aj qa wonokok'enju'kii yametsju' sehe' in t'upijukii pa'aj. Qa pe' wetsjuk jukhew qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in lenjeltaxijijii ke' naxju' hakha' hats nite' wa'm?

* **23:55** Lc 1:42 * **23:56** Mr 16:1; Lc 24:1; Ex 20:10; Dt 5:14

* **24:1** Hch 20:7; 1Co 16:2 * **24:3** Lc 7:13; 12:4; Hch 1:21 * **24:4** Lc 2:9; 17:24; Hch 12:7

6 Nite' i'ni' hane'e'in, hats ıla'x iye. Menikfeli-tihik'i kakha' hats yit'ilij ewets in mexe i'ni'kii ha' Galilea, in yit'ij:*

7 “Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' ul'ets jukhew qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze' qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł neluts qa' ıla'xe' iye.”—*

8 Ma' qa pe' efuts qa nikfe'lik'i pa'aj ekewe' wi'tlijei.

9 Qa tepilik'uikii pa'aj pe' nimełuk, ma' qa nifelimik'i week ekewe' wekwek pe' once (11) apóstoles qa week iye pekhewep.*

10 Enewe' efuts nifellii pa'aj hekhewe' apóstoles, enewe'en: María Magdalena, Juana, ke' María İenene ha' Santiago qa hekhewep iye efuts.*

11 Qa hekhewe'le apóstoles qa hik İeqjunyejeyij pa'aj eke' wi'tlijei na'aj wenith'ij qe tefelhitiyik'i nite' yija' qu' İunye'je'kii, ma' qa nite' tek'enets pa'aj, yegeku'.*

12 Qa hakha'le Pedro qa niipha'm qa wekuma'xii pa' i'ni' pe' nimełuk, qa teleqhetinifi pa'aj qa uja'xİe in yi'wen pe' penyilots. Ma' qa ik iye pa'aj qi in yitjułaxijpha'm qa yijamti'ijupkii pa'n İunye'e'İkiiha.*

*Pa' İunye'İkii pakha' wit'İkheyi'İii pa' Emaús.
(Marcos 16:12-13)*

* **24:6** Mt 17:22-23; 26:32; Mr 5:41; 9:27,30-31; Jn 2:19; 1Co 15:4; Lc 9:22,44 * **24:7** Lc 9:22,31,44; 18:32-33; 23:21; 24:46; Mt 17:9,23; Mr 8:31; 9:31; 10:34 * **24:9** Hch 1:15-26; 2:14 * **24:10** Mr 15:40; 16:1; Lc 6:13; 8:2-3 * **24:11** Mt 28:17; Lc 24:41; Jn 20:25,27 * **24:12** Lc 1:21,63; 2:18,33; 4:22; 6:14; 23:53; Hch 2:7; 3:12; 10:32

13 Hik pakha'aj pa' neŋu' pe' wetsjuk pekhewe' tek'enets in neki'iju' pa' wit'ikheyi'j yamii pa' witset la's hii Emaús, ipŋu'umii once (11) kilómetro na' Jerusalén.*

14 Pekhewe'en qi in yifaakateji' pa'aj week aka' lunye'jkii.

15 Qa lunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe yi-faakateji' pa'aj, qa pa' Jesús qa nijayanpha'm ma' qa hįts'eyek pa'aj.

16 Qa pekhewe'le lotoi pekhewe'en qa mexeŋe hik lunyejei qu' netit'oiĵo' qe qa' nite' nenikfe'li'ij.*

17 Pa' Jesús qa nifaakanij: —ĵLekpa' lifaakateji' iĵi' ha'ne wit'ikheyi'jik'i?— Qa teke'lenju'kii pa'aj qi in ika'metetskii pa'aj.

18 Qa pakha' ewi'ŋ pekhewe'en hii Cleofas, qa yeku'ŋ pa'aj qa yit'ijets: —ĵMe akha' eŋ'ewi'He in pakha' laatak'uiji' na' Jerusalén qu' nite' enikfe'le'ets ekewe' wekwek lunyejeji'kii nakha'an eke' neŋutsik'i?—*

19 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —ĵLek pekhewe' wekwek?— Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Kekhewe' lunyejeikii kakha' Jesús Nazaret leile', hik kakha' ewi'ŋ profetatax qi pa' let'unha'xijup na'aj yaqsiijkii qa ne'ej yit'ij iye, qa yi'wenijha pa' Dios qa week iye ene' jukhew.*

20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset in inaĵyaji'ij qu' natlanhetiiyija, ma' qa yenji'pha'm ke' cruz.*

* 24:13 Ap 21:16; Mt 23:37; Hch 8:1

Jn 20:14-15; 21:4

* 24:18 Hch 26:26

18:37,43; Hch 1:1; 2:22; Dt 18:15
23:13,21,25; Hch 3:13; 5:30; 13:27-28

* 24:16 Lc 9:45; 18:34;

* 24:19 Lc 4:14,24,34;

* 24:20 Lc 9:44; 18:32;

21 Yekheweli'f qi in humtitaxi'f qu' hik kakha'ye' pakha' qu' naqsijju'ha qa' netwejinhetiile ene' Isra-ael. Qa hatsle wetshetk'ewilik'i neluts kakha' lunye'jkii.*

22 Qa na'l iye he' uja'x efuts i'ni'f yitji'teje'm qi in ts'itjułati'hij iye, qe ikii pa'aj mexe leefiju' ke' lenimefuk.

23 Qa nite'le yi'wen pe' l'ajiiki kakha'an. Qa nami'lyii qa nifelkii in yi'wen pe' angelits qa nifeli'm pa'aj in hatste' ila'x iye ka' Jesús.

24 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni'f yitji'teje'm qa ikkii qa yejełii iye ke' lenimefuk pa'aj, qa yi'wen ka' hats yit'ijju' he' efuts, kakha'le Jesús qa nite' te'wenhetii.—*

25 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —iHayits qa nite' lenikfe'li'fik'i qa nite' iye aje'eł qu' ek'eeni'lik'iha week ke' hats nifel ke' profetas'ik'i!*

26 ¿Me nite' yit'ij qu' les le'wise' pa' Cristo qu' naats'e'ej week ekewe' wekwek ma' qa' nuiji'teje'm pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'?—*

27 Ma' qa nifeeli'mha pa'aj week pekhewe' t'ejuyets pakha'an kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj, qa ta'hijii pe' l'ikahai pa' Moises'ik'i qa teifi'ij pe' week l'ikahai pe' profetas'ik'i.*

28 In yamets pa' witset la's Emaús hikpa' yamii pa'aj pekhewe'en, qa pa' Jesús qa we'nitonhifitsin

* 24:21 Lc 9:22; 13:32; 18:33; 22:20; Hch 1:6 * 24:24 Lc 24:12;

Jn 20:2-10 * 24:25 Lc 16:31; 18:31; Hch 26:27; 2P 1:21 * 24:26 Lc 9:26,32; 21:27; 22:69; 24:44-48; 1Co 15:3-5; Hch 2:33; 7:55; 22:11

* 24:27 Gn 3:15; 12:3; 22:18; Nm 21:9; 24:17; 2S 7:12-16; Is 7:14; 9:6; 52:13-53:12; Jer 23:5-6; Dn 7:13-14; Mi 5:2; Zac 9:9; 12:10; Lc 16:16

li'ik'i pa'qu' nakji'.*

29 Qa pekhewe'en qa yinijit qu' mexe amane' eku'nijup, qa yit'ijets pa'aj: —A'mane' eku'ni'l yijup. Hats metju' ne' junu'. Hats najaleyiyukii.— Ma' qa yijayanteje'm pa'aj qa amanijup hekhewe'en.

30 Qa lunye'jkii pa'aj in hats i'nijupju'kii pa' mesa qu' netekju' qa t'eku'mi' pa' pan qa yit'ijetspha'm le'wisij pa' Dios qa napk'asitju' qa netisijju' pa'aj pekhewe'en.*

31 Qa hik pakha'aj qa hats leke' qu' nenikfe'lij in hik pakha' Jesús, qa aje'eHe qessiikii pa'aj.*

32 Qa yifaakateji' pa'aj hekhewe'en: —¿Me nite' f'ulfik'ikii pe' intawjets in i'nk'a nifel ine'm na' wit'ikheyi'jik'i, qa yeqethen inemik'iha iye kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj?—*

33 Pekhewe'en qa nite' optotskii iye pa'aj, qa aje'eł wapilii iye ha' Jerusalén, qa iwoyitsii in ewi'l i'niji' hekhewe' once (11) apóstoles qa pekhewep iye,*

34 in yit'ijju': —Yijaa'ija in hats ıla'x iye ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nethinets pa'aj na' Simón.—*

35 Ma' qa he' wetsjuk qa nifelimik'i' ek pakha'aj in hįts'ekii pa'aj wete'm qa nite'le nikfe'lij pa'aj, qa i'nk'ałe nikfe'ltaxij in napk'asiti'mju' pa'aj pa' pan.*

* **24:28** Mr 6:48 * **24:30** Lc 9:16; 22:19 * **24:31** 2R 6:17; Lc 24:16; Jn 20:19,26 * **24:32** Hch 17:3; 1Co 15:3-8 * **24:33** Lc 24:9
* **24:34** Lc 22:32; 1Co 15:4-5 * **24:35** Hch 2:42

Jesús qa we'nethinets pe' t'ijatshenhei.

(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

³⁶ In mexente' yilitaxijju' pa'aj in yifaakateji' hekhewe'en, ma' qa we'nethinets pa' Jesús ts'ap'aji'ju' leqewuk'u, qa yit'ijji'ju' in wetfelji'ju' pa'aj: —Na' wit'ikesimeya'xlékii qu' na'ni'l' ejup.—*

³⁷ Qa pekhewe'le'en qa qi in nijiwei pa'aj, yumti-tax qu' ni'wen pa'qu' wit-si'nq'ale'.*

³⁸ Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in le'nijiwe'yi'l'? ¿Qa inhats'ek iye in l'eni'l'ji' eke' witaqjamtikineyejeikii ne' atawjetsi'l'?*

³⁹ Jeli'l' ene' yikoyei qa ene' yif'iyeyi iye. Yakhaa'ija, nite' ye'tujtseika'. Ku'mi'l' yiwetsha qa' enikfe'li'l' yiwetsha, qe na'aj witsinq'al ham l'ese'ne' qa ham iye lenutse' qa yakha'le qa letsweni'l' in week na'l ye'm.—*

⁴⁰ In yit'ijets pa'aj ekewe'en qa yethiinijha pe' lokoyei qa pe' lef'iyeyi iye.

⁴¹ Qa in lunyejeyek pa'aj pekhewe'en in mexe nite' yumtii'ija qu' hik pakha'ye' qe ta'lijupi' pa' lesaxitstaxi'mkii qa in yitjułaxijpha'mkii iye pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Me na'li'l' e'm aqi'il' qu' hetuj?—*

⁴² Qa testi'yij pa' ewi'l' lapk'as pa' wit'osjeyik sehets.

⁴³ Qa t'eku'miju'l' qa tuj pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en.

* **24:36** Lc 2:14; 7:50; 8:48; 10:5; 19:38; Hch 10:36 * **24:37** Lc 24:5; Hch 10:4; 24:25; Mt 14:26 * **24:38** Jn 14:1,27 * **24:39** Jn 20:25,27; Mt 28:9; Hch 2:31; 17:18,31-32; 23:6-10; 24:15,21 * **24:41** Lc 22:45; Hch 12:14

44 Qa yit'ij iye pa'aj: —Aka'an aka' yinifeny'e'j hik aka' ka' henfeli't e'mkii in mexe ha'ni't etji'teje'mkii, in hit'ij ewets qu' les le'wise' qu' nafits qa' nasini'ik'iha kekhewe' week yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye lafaakanhei ke' profetas'ik'i qa kekhewe' iye Salmos.—*

45 Ma' qa hik pakha'aj pa' Jesús qa yit'ij qhof pe' laqjantikineyejeikii ma' qa nikfe'lik'i kekhewe' le'lijei pa'aj pa' Intata.*

46 Qa yit'ijets pa'aj: —We'nika'ajji' pa'aj, pa' Cristo qu' nawa'm qa qu' namets wetshetk'ewi't neluts qa' ila'xe' iye,*

47 qa aka' hii qa' netfelhitii qa hik aka' nata'lets qu' nenikfe'letets qa' nili'ij pe' ul'ets in yaqsiijkii hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'ets ene' week witsetits, qa' nojo'oj na' Jerusalén.*

48 Qa ekheweli't h'i'weni'tha week ekewe' wekwek qa' enfeli't.*

49 Qa yakha' qa' he'nukini't ewetsju' nakha' hats yiwjutsiqen na' Tata. Qa ekheweli't, amaneye' ekuni'lji' ha'ne witset Jerusalén hatse'lu' qu' hats estiitaxi'lij na' witt'unha'x ta'letspha'm na' wa's.—*

*Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Marcos 16:19-20)*

* **24:44** Lc 9:22,44; 17:25; 18:31-33; 22:37; Hch 13:15; 28:23; Sal 2:6-9; 16:10; 22:1-18; 34:20; 41:9; 69:1-9,20-21,26; 110:1-7; 118:22-26

* **24:45** Lc 9:45; 18:34; 24:27,31 * **24:46** Sal 16:10; Lc 9:22,44; 17:25; 18:32; Hch 8:26-40; 1Co 15:3-4 * **24:47** Hch 1:4-8; 2:38; 5:31; 8:22; Os 2:23; 14:2; Lc 3:3; Gn 12:3; Sal 22:27; Is 2:2; 49:6; Mal 1:11; Mt 28:19-20; Mr 16:15 * **24:48** Hch 4:20,33 * **24:49** Is 32:15; Jl 2:28-32; Jn 14:26; Hch 2:16-21; 4:33; Ef 1:13; Ro 15:13

⁵⁰ Ma' qa i'nk'ale pa'aj pa' Jesús qa yeka'xik'uifik'i pekhewe'en pa' witset, qa yamii pa'aj hakha' meti'm ha' Betania, ma' qa yit'ijipji' pa'aj k'eewe lokoyei in iyinipji' pa'aj.*

⁵¹ In mexe iyinipji' pa'aj qa leyijtem in toxi'mets pa'aj hekhewe'en qa tenilesi'yiju'l na' wa'sji'.*

⁵² Hekhewe'en, in hats yili'ijju' pa'aj in totjoyik'uiju'kii in qi in iynet, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qi in le'sitsi'mkiiha,*

⁵³ qa week nehuts yamji'jii pa'aj ke' qi witlijsitjii qu' niwqinhetji' pa' Dios.*

* **24:50** Lc 19:29; Hch 1:12; Lv 9:22; 1Ti 2:8 * **24:51** Jn 20:17; Hch 1:9-11 * **24:52** Mt 28:17; Lc 2:10 * **24:53** Hch 2:46; 3:1; 5:42

INTATA LE'LIJEI
New Testament in Maka

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maka

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Maka

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022
9c3673e4-2b93-51ec-8ba3-aac5c1cd65b0